298
6

haldun taner

Düz Yazıları - 6

yaz boz tahtası

Devekuşuna Mektuplar - 2

bilgi yayınevi

HALDUN TANER - yaz boz tahtası

BİLGİ YAYINLARI : 298
HALDUN TANER, DÜZ YAZILARI : 6

Birinci Basım Ocak 1977

İkinci Basım
Nisan 1987

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet cad. 46/A
Telf : 1 31 81 22 - 1 31 16 65
Yenişehir — Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19/2
Telf : 5 22 52 01
Cağaloğlu — İstanbul

HALDUN TANER

Yaz Boz Tahtası

Devekuşuna Mektuplar 2

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

HALDUN TANER / BÜTÜN ESERLERİ

Bütün Hikâyeleri

1. Kızıl Saçlı Amazon
2. Şişhaneye Yağmur Yağıyordu
   (1953 New York Herald Tribune Hikâye Ödülü)
3. Onikiye Bir Var
   (1955 Sait Faik Hikâye Armağanı)
4. Yalıda Sabah
   (1984 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü)

Düz Yazıları

1. Çok Güzelsin Gitme Dur
2. Berlin Mektupları/Viyana'nın Atlattığı Vartalar
3. Koyma Akıl Oyma Akıl
4. Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil
5. Önce İnsan
   (Devekuşuna Mektuplar 1)
6. Yaz Boz Tahtası
   (Devekuşuna Mektuplar 2)
7. Hak Dostum Diye Başlayalım Söze

Bütün Oyunları

1. Keşanlı Ali Destanı

olgaç basımevi — ankara

İÇİNDEKİLER

Başlarken	7
Sonbahar Güneşinde	10
Çekişmeli Bir Bayram	15
Quo Vadis İspanya	20
Sandık Dalaşı	27
Bizi Sayıyorlar	32
Galilei'nin Yaşamı	37
10 Kasım	42
Oyun, Hobby, Oyuncak Üzerine	48
Çürümüş Bir Şey Var Danimarka Krallığında	53
Komiser Columbo	58
Tuluat Muluat	63
Centilmenlik Üzerine	67
Ne Varsa Anlarda Var	71
Bohemya'dan Sevgilerle	76
Yaz Boz Tahtası	80
Penaltı Sırasında Kalecinin Korkusu	85
Bazıları Dürüstlük Sever	90
Üstüne Gitmeyin	94
Okuyucu Mektuplarına Cevaplar	99
İnsan Olduğunun Farkına Varabilmek	102
Kahveler Üzerine	106
Cinayet Odasının Kapı Tokmağındaki Sinekler	110
Tembel Harcı Huylarımız	114
Halk Cephelerine Doğru	119
Unutulmayan Bir Kadın ...	123
«Şîrler Pençe-i Kahrımdan Olurken Lerzan...	128
Kirli Çamaşırlar	133
İşadamlarının İncileri	138
Yaşam Üslubu Üzerine	143
Masal Da Gerek	147
Ok Atma Üzerine	152
Ege Kıyılarında Akşam	156
Seyit Gazi Tepesinde Yakılan Ateş	160

TCDD'nin Azizliği 165
Aheste Çek Kürekleri 170
Şımarmak Üzerine 175
Çevreyi Sesle Kirletmek 179
Mao'nun Ölümü 183
Görünüşe Aldanın 188
Seçim Taktiği ve Muhammet Ali 193
Sen Göründün, Ben Göründüm 198
Susmaya Övgü 203

BAŞLARKEN

Günaydın sevgili dostlar.

Milliyet'in on beşinci sayfasından kaybolup ikinci sayfa köşesinden karşınıza çıkışıma şaştınız belki.

İnan olsun ki, bunu ben istemedim. İkinci sayfalardan, birinci sayfalardan, başyazı sütunlarından hevesimi alalı, çok oluyor. Ben şahsen, pazar ekinin, o kır kahvesinin hasır iskemlesinden çok memnundum. Her pazar, orada, sere serpe oturuyor, bir ayağımı altıma alıp «Hak Dostum» diye başlıyordum söze. Laf lafı açıyordu. Lütfedip dinlediğiniz için de benim dilim açılıyordu. Birbirimize alışmış gidiyorduk. Çevremizi dört renkli ofset resimleri ile uzun bacaklı manken bayanlar, güzel gözlü şarkıcılar, yerli yabancı yıldızlar alıyordu. Gözümüzü, gönlümüzü ısıtıyorlardı.

Neylersiniz, her güzel şeyin bir sonu oluyor.

O kırsal, havadar, neşeli, biz bize, sere serpe çevreyi bırakıp da, büyük kentin bu sıkışık, bu trafiği tıkışık, gürültülü köşesine niye taşındım öyleyse?

Yöneticiler öyle uygun gördüler de onun için. Onların görüşünü de anlamıyor değilim. Modern ve dinamik bir işletmede duygusal tiryakiliklere pek yer olmasa gerek. Her gün yeni bir değişiklikle, dinamik bir atılımla, hareket sağlamak gerek. Son yıllarda hayli gelişen işletme psikolojisinin uzmanları böyle söylüyor.

Siz bakmayın bize, biz hâlâ Osmanlı bürokrasisini sürdürüyoruz. Bizde bir işe atananlar hayat boyu o işin başında kalır, kocar, ölürler. Batıda ise tersine. Orada herkes her yerde dama taşı gibi deneniyor. Orada yeni kan gereksinmesi, hele şimdilerde, müsteşar, genel müdür seviyesindeki kişileri iki yıldan fazla bir işin başında tutmuyor. Uzmanlar hesap etmişler. Bunların işe hızla, hevesle yepyeni planlarla girip işletmeye orijinal atılımlar getirdiklerini, ikinci yıl da bunu inançla sürdürdüklerini, ama üçüncü yıldan sonra yavaşlayıp mevkilerinin, şöhretlerinin ve otoritelerinin yumuşak yastığında yan gelip uyuklamaya başladıklarını, statükocu kesildiklerini saptamışlar. Modern işletmelerde artık uzun vadeli planlara rastlanmayışı da bundan. Uzun vadeli planlar artık ütopik sayılıyor. Bunlar zamanla çok fire verir oldular. Güncel koşulların gerektirdiği beklenmedik faktörler bu planları çok çarpıtabiliyor. Oysa, kısa vadeli plana hâkim olmak, onu somut amaçlara vardırmak, daha kolay.

Kısacası, bir süre de, bu sütunda kalem oynatacağız. Bir sabah kahvesi süresince yine siz sevgili dostlarla dertleşeceğiz. Burada bizden istenen, pazar ekindekinden biraz farklı. Gazetenin iç sütunlarının iç ve dış politika olaylarına, güncel habarlere ayrılmasına alışılmış. Onun için şimdi bizden güncele yönelmemiz, bir hafta boyu olup biteni izlememiz ve çarpık bir gülümseme ile, bütün bunların mizahi ve felsefi bir özetini yapmamız isteniyor. Kabare sahnesinde yaptığımızı gazete sütununda da başarabilir miyiz? Bilemem. Bu biraz da size bağlı...

Viyana tiyatrolarında staj yaparken ünlü aktör Werner Krauss'un bir sözünü nakletmişlerdi. Henüz yeni bir aktörken kendisine Kral Lear rolünü vermişler. Çevresindeki oyun arkadaşları,

«Bu rolün altından nasıl kalkacaksınız? Korkmuyor musunuz?» diye sorunca Werner Krauss,

«Bu size bağlı» demiş. «Siz beni kral sanır, bana kral muamelesi yaparsanız, karşımda kralmışım gibi konuşursanız, kralmışım gibi saygılı durursanız, ben de o anda kendiliğimden kral oluverirm.»

Tiyatrocuların unutamadığı bu güzel fıkra, hayat sahnesi için de geçerli değil mi?

İnsan ne ise, çevresinin kendisini bir şey sanması ile, o olmuştur.

Süleyman Demirel'i Süleyman Demirel yapan nedir? Sandıktan çıkan sizin oylarınız. Zeki Müren'i sanatımızın güneşi yapan nedir? Yine sizin cömert alkışlarınız. Türkân Şoray'ı anıtlaştıran? O da yine sizin hoşgörülü zevki seliminiz.

Onları oldukları yapan sizlersiniz.

Eriştikleri yerlere hep size tırmanıp çıktılar...

Mademki bu kadar cömert ve kolay beğenirsiniz, belki benim, pazarları şu iki sütunluk kelime cambazlığımı sonuna kadar okumak iltifatını da benden esirgemezsiniz.

Zaten gazetenin de istediği budur.

Becerirsek sürdürürüz. Olmazsa, inanın, çok seve seve, büyük kentin dışındaki, olaylar trafiğinin uzağındaki o sere serpe havadar kır kahvesine, o kahvedeki hasır iskemleme ve nargileme dönerim...

SONBAHAR GÜNEŞİNDE

Park Otelin kahvesinde, Divan Otelin pastanesinde, Eski Muharipler Cemiyetlerinde, beyaz saçlı, kalın kaşlı, dik kametli, vakur yaşlılar görürsünüz. Elbiseleri sivil de olsa, hemen başıbozuk alayından ayrılırlar. Tansiyonları yüksek de olsa, şekerden, ülserden, damar sertliğinden de yakınsalar, hep sağlıklı görünürler. Yaşamları boyu disiplin içinde yaşamış, netameli sorumluluklar yüklenmiş, olmadık anda ani kararlar almış olmanın etkisiyle bir kesinlik bir dirilik vardır üzerlerinde. Emeklilik dönemlerinde bile askerlik hiyerarşisini sürdürürler. Albay Niyazi Bey «İstinye», Şükrü Paşa «Gümülcine»yi yine hazır ol vaziyetinde selamlar. Asker emeklileri bir araya gelince yurt sorunları konuşulur, o sabahki gazetelerin manşet olayları üzerinde ahkâm çıkarılır, eski anılar tazelenir, ölüm haberleri taranır. Katıksız yurt sevgisinin, dürüstlük ve namusun, üstlere saygının ve kişisel onurun hâkim olduğu hizmet yıllarından sonra, sonbahar güneşinde, herkesten çok hak edilmiş bir emekliliğin tadını çıkaran bu eski askerleri, kim sevmez, kim saymaz.

Hal böyle iken, bazı aklıevvel partiler, seçim önceleri bazı ünlü asker emeklilerine kanca atarlar. En zehir iknacılar seferber edilir. Eh hepimiz insanız değil mi? Herkesin bir Aşil topuğu

bulunur aranınca. Particiler bunu bulmakla ol-hak uzman olmuşlardır.

«Sizler senatör olmayacaksınız da müteahhitler mi olacak yani?» derler.

«Yurda hizmetin emekliliği olamaz generalim,» derler.

«Vatanın makûs talihini değiştirmek bir 'Evet'inize bağlı.» derler.

Bin dereden su getirirler, ağzından girer, burnundan çıkarlar, eski generali ya da albayı razı ederler. Bazen bu kadar zahmete katlanmaya da gerek kalmaz. Eski asker bu işe kendiliğinden istekli çıkar. Faal bir yaşamdan sonra kızağa çekilmek zaten çoğunun ağrına gitmektedir. Kaldı ki, evdekiler de, çoğu zaman, yeni ve olanaklarla dolu bir siyasi kariyeri, bir şey getirmeyen şerefli, ama kuru anılara yeğ tutmaktadırlar.

Ne var ki, askerlikle parlamenterlik, kolay uzlaşabilen meslekler değildir. Eski asker meclise bir türlü alışamaz. Askerce davransa parti disiplinine uymaz. Parti disiplinine uysa, askerce kişiliği kalmaz. Askerlikte, hak edilmiş rütbelerin getirdiği otorite vardır. Burda ise, sandıktan çıkmış olmanın herkese verdiği bir eşitlik. Hatta bazen parlamento taktiğini, kulis oyunlarını, demagoji edebiyatını daha iyi bilen basit bir taşra avukatının, savaş alanlarının kahramanı bir generali tersoya getirdiği bile olur.

Politikaya, şöyle ya da böyle bulaşmış ünlü askerlerimizi bir anımsayalım.

Yürekli birer asker olduklarında herkesin birleştiği, Enver ve Cemal Paşaların politikacılığı bu ülkeye neye mal oldu? İstiklal Savaşının

önde liderlerinden Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Paşalar, Terakkiperver Fırka sınavında sınıfta kalmadılar mı? Hamidiye kahramanı Rauf Orbay'la, Kuvayi Milliyenin en sevimli generali Refet Bele halifelik konusunda kendi kuyularını kazmadılar mı? İyi bir asker olduğu bilinen Emir Erkilet Paşanın İkinci Dünya Savaşı sırasındaki öğütlerine uyup Hitler'den yana savaşa katılsaydık halimiz nice olurdu, bir düşündünüz mü? Mareşal Fevzi Çakmak'ı kendine bayrak yapmaya kalkan Millet Partisi, koca askeri giderayak hayli prestij kaybına uğratmadı mı? Babacan ve sağduyu sahibi Cemal Gürsel Paşa, çevresini kuşatan genç subayların ve yaşlı politikacıların etkisiyle zaman zaman oyuna gelmedi mi? Yurtseverliği ve gözüpekliği tartışılamayacak bir Talât Aydemir, kendisi olmadan başlatılan ihtilali tam saymayıp, yeni baştan rötuşa kalkıp ortalığı karıştırmadı mı? Politikacıların yine bir sen ben kavgasına dalıp yurdun çıkarlarını unuttukları bir anda bir müdahale yaparak onları doğru yola getirmeye kalkan Milli Birlik Komitesi, iki yıllık iktidarı sırasında çok mu başarılı oldu? 12 Mart Muhtırasının baş imzacısı Faruk Gürler Paşa giriştiği bir adaylık serüveninden çok mu kazançlı çıktı?

Siz bakmayın Atatürk'le İnönü örneğine. Onlar birer istisnadırlar. Onlar, ne işe, hangi mesleğe girseler o işin başı olacak çapta kişilerdir. Kaldı ki, ikisi de politikaya, aşağı yukarı eskerlikle başlamış gibidirler. Gençliklerinde bir sürü gizli siyasi cemiyetlere girmişler, politikayı politikacılardan daha iyi izlemişlerdir. O kadar varta içinden, böylesine başarı ile sıyrılabil-

meleri kendilerini politikanın gereklerine ve esnekliklerine daha genç yaştan hazırlamış olmalarındandır.

Bu iki istisna bir yana, politika bizde askerleri harcayan bir alandır.

Buna rağmen görüyoruz ki, yine bazı partiler olumlu ve olumsuz ünlere varmış eski askerlerin bazılarını listelerinin başına geçirmek için uğraşmaktadırlar.

Bu partilerden biri İstanbul'un eski sıkıyönetim komutanını senatör adayı yaptı. Görünüşe göre, adı geçen general de bu işe pek teşne görünüyorlar. Türk ordusunda orgeneralliğe yükselmek için muhakkak ki olağanüstü yetenekler gereklidir. Adı geçen generalimiz de muhakkak ki, bu meziyetlerin çoğuna sahiptirler.. Ne var ki, sıkıyönetim komutanlığı sırasındaki bazı icraatı ve gerçeği tam yansıttığında herkesin hemfikir olmadığı demeçleri, belleklerde iyi çağrışımlar yaratabilecek cinsten değildir. Aynı sayın general, şimdi seçimin elektrikli atmosferinde kendini savunmak gereğini duymakta, ve,

«Beraat eden sabotaj olayı sanıklarının masum olduklarına inanmıyorum,» demekle siyasi hayattaki ilk büyük vecizesini savurmuş bulunmaktadırlar.

Doğrusu çok umut verici bir başlangıç.

Dediğim gibi. Zor iştir politika. İnsanın bazen kendi kendini tuşa getirdiği bile olur. Ne denir? Yeni senatör adayı partisine ve onu seçeceklere kutlu ve mutlu olsun.

Evet ne diyorduk? Eski askerleri politikaya bulaştırmayalım. Bırakalım, sonbahar güneşinde hak edilmiş emekliliklerinin tadını çıkarsın-

lar Bu millet askerlerini sevgi ve saygı halesi ile sarılı görmeye alışmıştır. Onları giderayak politikada, harcamayalım.

Kendini zaten harcamış olanlar, elbet sözümüzün dışındadırlar.

ÇEKİŞMELİ BİR BAYRAM

İşte bayrama da erdik, yetiştik.

Bu yıl, mübarek şeker bayramı çekişmeli bir seçim hengâmına rastladı. Her yıl tatlı yiyip tatlı konuşurken, bu yıl tatlı yiyip acı konuşuyoruz.

Seçim konuşmalarını dinliyorsunuz elbet. Herkes birbirine kara çalıp duruyor. Ortaya serilen kirli çamaşırlara bakınca, umuru devleti bu zevata mı teslim edeceğiz, diye bir kuşku alıyor insanı. Hiçbir evde, kahvede, müessesede, huzur, sükûn kalmadı. Herkes birbiri ile dalaşta. Kulüpçülük bir, particilik iki; bayılıyoruz birbirimizle bu iki alanda kapışmaya. Her seçim öncesi, her maç sonrası, tüm heyecan stokumuzu bu iki alana harcıyoruz. Neden? Coşkulu ve duygusal milletiz de ondan. En tembel harcı, düzayak ve kulaktan dolma tepkiler bu yolda boşaltılıyor da ondan. Bilime, tekniğe, düşüne, sanata, köklü ve kalıcı şeylere, dolayısıyla, çaba isteyen, kültür isteyen, kafa yormak gerektiren, uzun süre tavında tutulu ilgi isteyen güç alanlara harcamaya yanaşmadığımız heyecan ve enerjimizi, Cemil'in golünü, Demirel'in demecini tartışarak gazetelerin o sabahki bir yorumunu dilimize takarak bağır bağır harcamak, işimize geliyor da ondan.

Yalınkat yaşamaya alışmış, alıştırılmış bir toplumun başlıca ilgi alanları da elbet gazete-

lerin ilk ve son sayfaları, televizyonun haber ve spor bültenleri dışına taşamıyor.

Bu iki alanda çiğnenmiş lokmaları geveleyip çorbaya güya tuzumuzu katıyoruz.

«Mademki konuşuyorum, öyleyse varım,» kuruntusuna kapılıyoruz.

Sağır dilsizlerin parmak işaretleri ile konuştuklarını hep bilirsiniz. Geçen gün böyle bir grubun arasında bir tartışma çıkmış. Sağır dilsizlerden biri Erbakan'ın mantıkdışı bir görüşüne karşı kendi fikrini belirtirken iki parmağı kırılmış. Anlayın hiddetinin şiddetini. MSP'liler bunu muhakkak,

«Tanrı razı gelmedi,» şeklinde yorumlamışlardır.

Başkaları ise aynı hareketi, ister dilli kulaklı, ister sağır dilsiz olsun, insanoğlunun, bazı safsatalar karşısında alışılmış alfabenin dışına çıkmak gereksinmesine yorabilirler.

Yine seçim sırasında, bazı partilerin, bazı partilere dostluk paktı önerdikleri duyuldu. Arada ne şartlar ileri sürüldüğü, dört duvar arasından pek sızmadı. Ama belki de bir parti öbürüne,

«Birbirimize ileri geri sövmek, ancak bizi yıpratır, yaralar. Oysa seçmen yolcu, biz hancı. Üç aşağı beş yukarı, yine Mecliste baş başa kalacağız. Gelin bir anlaşma yapalım,» demiştir. «Biz sizin parti hakkındaki iftiralarımızı durduralım. Siz de bizim hakkımızda bildiğiniz gerçekleri yaymaktan vazgeçin. Var mısınız?»

Bayram geldi. Politikacılar üç gün için mütareke bile yapmadı.

Oysa, bizim bildiğimiz, bayram, dargınların barıştığı, hataların bağışlandığı gündür. «Müslü-

manın dargınlığı bir tülbent kuruyana kadar sürer» diye bir de eski laf var. Gelin görün ki, o tülbent, ağzı köpüklü hatiplerin tükürük saçan hınçlı konuşmalarından, kolay kolay kuruyacağa benzemez.

Şimdi, bayram geleneğine uyularak, bu yıl da milletin babası sayın cumhurbaşkanımız herhalde bir bayram mesajı yayımlayacaklardır. Ve muhtemelen son zamanlarda yaptıkları tarafsız konuşmalarda olduğu gibi, nifakın zararları, birleşmenin faydaları üzerinde duracaklar, kişisel hayat tecrübelerinin ve teemmüllerinin eleğinden geçmiş görüş ve tercihlerini ölçü tutup, bunları milli bünyemizin ve geleneksel kalıtımızın da zorunluğu sayıp açıklamak lütfunda bulunacaklardır. Böylelikle kararsız, çekimser yurttaşlar, hangi çeşit düşünüşlere iltifat edilmek, hangilerine edilmemek gereği üzerinde aydınlığa kavuşmuş olacaklardır.

Cumhurbaşkanı mesaj verir de, parti başkanları dururlar mı? Müslümanların büyüğü, Dinayet İşleri Genel Müdürümüz, müminlere seslenmezler mi? Sayın Dinayet İşleri Genel Müdürümüz uhrevi planda soyuta kaçan genel uyarılarla bugünkü siyasi atmosferin yatışmasına ne derecede yardımcı olabilirler bilemem. Ama onun değerli sözlerini bazı politikacıların şuraya buraya çekmesini ve de seçim döneminden önce ramazan ayının uhrevi havasına bürünmüş yurttaşları bu uzantıda yine kendi kişisel parti çıkarları lehine sömürmeye kalkmasını doğal karşılamalı.

Sayın Bayar'ın son icazetleri ile artık kendini eski Demokrat Partinin resmi varisi bilen Sa-

yın Demirel'in bayram mesajında eski DP seçmenlerini de kazanmaya çalışacağı tahmin edilebilir. Bunun için eski teriminolojiye ve sloganlara el atarsa hiç şaşmayalım:

«Vatan sathı mailinde refah yaratacağız.»

«Köylü vatandaşı kalkındıracağız.»

«Ambargoyu kaldıracağız.»

«Her mahallede bir milyoner yaratacağız.»

«Bizi seçen seçmen kardeşlerimizi yahya —pardon— ihya edeceğiz» gibi.

Hırs gözleri o kadar bürümüş ki, bayram mesajları da bu yıl dini olmaktan çok politik olacağa benzer. Her zaman düşünmüşümdür. Mizah gibi bir silahtan partiler ve politikacılar neden hiç yararlanmazlar. O mizah ki, bazen on ikiden vuran bir espri ile yüz konuşmacının yapamayacağını yapar. Batılı politikacıların ikide bir hicve, mizaha el atışları, sanmayın ki, sadece neşeli yaratılışlarının gereğidir. Atlee için,

«O koyun kılığına girmiş bir koyundur,» diyen,

«Kapıda boş bir araba durdu içinden Mr. Atlee çıktı» diyen Churchill, böylelikle rakibini en kısa, en etkin ve de en unutulamayacak yoldan harcamıştı.

Avrupa'nın politik mizah ve anekdot dağarcığının zenginliği karşısında, bizim politikacılarımızın mizah bakımından bu kısırlığını neye yormalı? Alay edeni, seçmenin ciddiye almayışı ile mi? Sanmıyorum. Alaylı olarak ciddi noktalara dokunmak, ciddi olarak saçmalamaktan niçin daha çok küçümsensin. Diyeceksiniz ki, ciddi olarak saçmalayanlar halkın mizah ihtiyacını

bol bol karşıladıkları için, politikada ayrıca mizaha, espriye gerek kalmıyor. Onu da pek sanmam. Bunun asıl nedeni, mizah yapabilmek için olaylara, kişilere düzayak ve hırslı bir açıdan değil, küçük bir yükseltiden ve biraz da uzaktan filozofça bakabilme alışkanlığının politikamızda henüz yerleşmemiş olmasıdır.

Mizah ve hoşgörü demokrasinin iki büyük supabıdır. Bizde bu ikisi de henüz yok. Olacak bir gün elbet. Durun bakalım. Biz demokrasiye San Fransisko'dan bu yana başladık. Daha anaokulunda sayılırız.

Evet bayram geldi. Sonra bayram geçecek. Kampanya ayın on ikisine kadar sürecek. Bu seçimler, asıl seçimlere bir ön işaret sayılacak. Partiler, sonuca göre, büsbütün hararetli yeni bir hazırlığa girişecekler. Seçimleri kim kazanır? Demokrasi karmaşık bir rejimdir. Bizdeki ise batıdakinden de karışık bir arapsaçıdır. Bizimkine ancak rufailer karışır.

Bizim kapıcının dört oğlu var. Geçen seçimde ikisi AP'ye, biri MHP'ye oy verdi. En büyükleri CHP'yi tutuyormuş, nedenini sordum.

«Ortaokulu yalnız o okuyabildi,» dedi.

O seçimden bu seçime, ortaokulu bitirenler bir hayli çoğalmış olsalar gerektir.

Evet bir şeker bayramına daha erdik yetiştik. Bu bayram bu seçim hengâmında geçecek sun. Ben yine cümlenize tatlı tatlı konuşacağımız tatlı şeker bayramları, özgürlük için kurbanlar vermeyeceğimiz mutlu kurban bayramları dilerim.

QUO VADİS İSPANYA

Calderonların, Cervanteslerin, El Grekoların, Goyaların, Unamunoların, Lorcaların, siyah topuzlu, ıslak dudaklı, iri göğüslü, sarımsak kokulu sinyorinaların, ince belli, yumruk popolu, mağrur bakışlı toreadorların, Joselerin ve Carmenlerin, Marialaların ve Pilarların, arenaların ve engizisyonların, elhamraların, escarial-lerin, yelpazelerin, kastanyetlerin, gitarların, serenatların İspanyası... Quo vadis?

Fidan gibi beş delikanlının, savunmaları bile dinlenmeden, ölüm cezasına çarptırılışından bu yana gün geçmiyor ki, bir polis daha öldürülmesin. Bu gidişle İspanya'da polis vefatının artacağı anlaşılıyor.

Ne dünya kamuoyunun infazları durdurma çabası, ne Papa VI Paul'ün şefaat mesajı, ne Malraux'un, Sartre'ın, Aragon'un imzalarını taşıyan manifesto, ne Yves Montand'la altı arkadaşının Madrid'de yaptıkları basın toplantısı, Franco'ya kâr etti. Bütün bunlar İspanyol gazetelerinde yansıtılmadı bile. Basın toplantısına katılan yerli ve yabancı gazeteciler saatlerce karakollarda tutuklandı. Infazlardan bir gece önce Franco, sarayında, İspanya'ya Forest Hill Turnuvasında bir şampiyonluk kazandıran Tenisçi Manuel Orantes onuruna bir davet yapmıştı. Şerefe kadeh kaldırıyordu. Men çi guyem,

tamburem çi guyet? Onun bu vurdumduymazlığına bakıp Franco artık iyice bunadı diyenler çıktı. Oysa Franco politika kadranına çıktığından bu yana hep bildiğini okumuş ve işi hep vurdumduymazlığa sürmüştü.

Dünyanın bu son diktatörü görünüşte silik bir adamdır. Kısa boyu, küçük sinsi gözleri, renksiz konuşması, yumuşak hatlı yüzü, iğreti gülümsemesi ile bir taşra noterini anımsatır. Onda, ne Hitler'in manyak coşkusu, ne Mussolini'nin göz avlayan böbürü, ne de Stalin'in yürekli kalleşliği vardır. Franco'yu, Franco yapan, sabrı ve inadıdır. Napolyon'un başlıbaşına bir meziyet saydığı şanş da ona ömrü boyunca hep gülmüştür. Otuz dört yaşında Avrupa'nın en genç generali oluşunu, bu niteliklerine borçludur. 1929'un büyük iktisadi krizinin Avrupa'yı çalkaladığı, işsizlik ve enflasyonun önce İtalya'da, sonra Almanya'da faşizme yol açtığı dönemde Avrupa için iki seçenek vardı: Faşizm ve sosyalizm. Koyu Hıristiyan olan tıknaz general için bu iki rejim, cennetle cehennem, sevapla günah gibi birbirinden ayrılmakta idi. Franco, İspanya'da iktidarda olan Halk Cephesi Hükümetine karşı askeri bir harekete geçmek üzere olan iki generale, Sanjurjo ve Molaya katıldı. Sonra, ne hikmetse, acayip birer uçak kazasında ölen bu generallerden boşalan yere, tek başına İspanya iç savaşını başlattı.

Avrupa'nın iki bloka bölündüğü bu dönemde olayların oldukça göbeğinde bulunuyordum. —Nerden nereye— Başka yer kalmamış gibi, gitmiş Almanya'da siyasal bilgiler tahsil ediyor ve rahmetli hocam Ethem Menemencioğlu'nun

öğüdüne uyarak gözümü dört açıp, çevremde olan biteni anlamaya çalışıp, her sabah Le Temps okuyup yazılmakta olan tarihi içinden izlemeye çalışıyordum.

İspanya iç savaşı başlar başlamaz, önce Hitler, sonra Mussolini, asi generale açıkça asker ve malzeme göndermeye başladılar. Fransa'da Halk Cephesi Hükümeti Başbakanı Leon Blum da İspanya'daki meşru hükümeti desteklemeye kalkınca İngiltere onu durdurdu. Hitler'le Fransa, bu yüzden savaşa girerse yardım edemeyeceğini açıkça bildirdi. Savaşı göze alamayan demokrasiler onu hiç değilse ertelemek yolunu tuttular. Biz yardım edemiyoruz, bari onlar da edemesin diye, Leon Blum, bir ademi müdahale (karışmazlık) paktı önerdi. Hitler'le Mussolini, ardamarı patlamış iki mızıkçı olarak, tutmayacakları anlaşmaları tutacaklarından çok daha kolaylıkla imzalarlardı. Bunu da hemen imzaladılar. Ama öte taraftan da 70.000 İtalyan askeri ve Almanların ünlü Condor birliğinin 500 pilotu Franco'nun imdadına yetişti. Böylece Hitler yeni model pike uçaklarını, Stukalarını, tanklarını İspanya göklerinde ve İberya Yarımadasında denemek olanağı buldu.

Fransa da elaltından cumhuriyetçilere yardım etti. Stalin, askerden çok, malzeme ve uzman göndermeyi yeğ gördü. Aydınlar gönüllü olarak Cumhuriyetçiler safına katıldılar. Franco'nun iç savaşı Avrupa'yı ikiye bölmüştü. Bu iç savaş, 1939'daki büyük kapışmanın küçük çapta bir manevrası oldu. Sonunda küçük sinsi gözlü general Madrid'e, sonra da Barselona'ya girdi. İktidara oturdu.

Franco iktidara geçince, korkunç bir temizlik hareketine girişti. Her gün 200, 250 kişi kurşuna diziliyordu. Fanatik bir Hıristiyan olarak eğitilmiş olan bu soğukkanlı adam, «Çürük otlar ayıklanmalı» diye elindeki iki milyona yaklaşık sol tutukluları ya duvar dibine, ya hapishaneye yolluyordu. 1940'ta Hitler, Paris'e girince Franco'ya bir öneride bulundu. Cebelitarık'a hücum edecek Alman ordularına geçit verdiği takdirde İspanya'ya Kuzey Afrika'daki Fransız sömürgelerini ihsan edeceğini bildirdi. Ama gerçekçi Franco bu oyuna gelmedi. Hitler'i oyaladı. Böylece her şeyini kendisine borçlu olduğu adama en kritik anda ihanetten çekinmedi. Hep hesapçı, hep çıkarcı, hep soğukkanlı ve inatçı mizacı gereği, İkinci Dünya Savaşı sırasında fırtınanın dinmesini bekledi. De Gaulle'e katılmak için gizlice İspanya'dan geçmeye çalışan Fransız yurtseverlerini esir edip, müttefiklerin altını ve buğdayı ile değiş tokuş etti. Savaş bitti. Hitler ve Mussolini ortadan kalktı. Faşizm, hiç değilse resmen yok edildi. Franco'nun da tarihten silinmesi işten değildi. Ama o yine allem edip kallem edip ayakta kalmayı becerdi. Gerçi dört büyükler onu Potsdam'da afaroz etmişlerdi. Yeni kurulan Birleşmiş Milletler camiasına kabul etmemişlerdi, ama bunlar Franco'ya vız gelirdi. O, orduya ve polisine güvenip koltuğunda oturuyor, günahlarını unutturacağı günleri yine sabırla ve vurdumduymazlıkla bekliyordu.

Beklediği de olmadı değil. Avrupa'daki soğuk savaştan faydalandı. Amerikalılara iktisadi yardım karşılığı üsler verdi. Biraz sonra batı demokrasilerinin büyük şirketleri de İspanya'ya

yatırımlar yapmak için Franco'ya göz süzer oldular. Böylece kanlı general bir derecede aklanmış oluyordu. Bu yıllar içinde İspanya'da yeni kuşaklar yetişti. Ülkede batı liberalizmine dönük yeni bir burjuvazi ve müteşebbisler sınıfı türedi. Liberal dünyanın ahlak ve değer yargıları yavaş yavaş İspanya'ya da süzülür gibi oldu. Yabancı sanayie kendini evinde hissetmesi için alışık olduğu kolaylıklar sağlanırken, basına da sözümona belli bir söz özgürlüğü verilir gibi yapılıyor, dış dünya aydınlarına hoş görünmek için ülkede bağımsız bir sanat atmosferinin varlığı belgelenmek isteniyordu. 1972 Martında Nancy Tiyatro Festivalinde en ilerici topluluklardan biri Franco rejimini tiye alan bir İspanyol Parodi tiyatrosu idi. Bu gençler bana orda, «Artık Madrid sahnelerinde Lorca'nın rahatça oynandığından, bütün İspanyolların şimdi Lorca ile yeniden övünmeye başladıklarından» söz ettiler İspanya'dan gelen turistler de onların bu sözlerini doğruluyorlardı.

Sinsi ve küçük gözlü ihtiyar tilki, demek ki, baskı ve hoşgörü arasında, bir saatin rakkası gibi gidip gelerek, ılımlı bir yönetimle iktidarını sürdürüyor ve Ortak Pazara alınabilmek için dışarı karşı güdümlü de olsa, bir demokrasi öncesinin yumuşak hazırlıkları içinde imiş gibi görünmeye çalışıyordu.

Son olaylar bu oyunu bozdu. On bir gencin, muhakemesiz, adaletsiz cezalandırılması, Avrupa kamuoyunu olduğu kadar İspanya kamuoyunu da karıştırdı. Yunanistan'da cunta sonrası, Karamanlis'in giriştiği Avrupa'ya şirin görünme tedbirlerinin İspanya'da uygulanmasını öneren

reform yanlılarının «Franco'nun büsbütün çekilmesini, yerine Juan Carlos'un geçmesini, ölüm cezalarının affedilmesi, siyasi tutukluların salıverilmesi»ni kapsayan bir notayı Franco'ya verde can vermesini istiyordu.

Öte yandan, «cana can, dişe diş» isteyen misilleme taraflıları da Franco'yu sıkıştırdılar. Polis üstlerinin 500 imzalı bir ültimatomu, on bir polise karşı, on bir tutuklunun derhal mengenede can vermesini istiyordu.

Falanjist bir gazete, «İç savaşın henüz bitmediğinden, son olayların bunu belgelediğinden söz ediyor, bu durumda olağanüstü iç savaş koşullarının uygulanmasından daha doğal bir şey olamayacağını» savunuyordu. Yani: Kahrolsun aydınlar ve cellatlar işbaşına.

Bu iş nereye varır? Avrupa'nın bu tepkisi uzun sürer de İspanya politik ve iktisadi bir yalnızlığa itilir mi? Yoksa her sefer olduğu gibi, başka krizler çıkınca bu tutum tavsar, Franco yine kanlı ellerini yıkayıp temize çıkar mı? Bunu zaman gösterecek. Franco bu ikinci şıkka inanıyor olmalı. Kırk yıllık siyasi hayatının tecrübeleri de bu görüşünde onu yüreklendirir olsa gerektir. Yüz binlerce gencin ve aydının katili olan bu sinsi ve küçük gözlü adamdan bugüne kadar ne hesap soruldu ki, şimdi beş kişinin hesabı sorulsun? Franco, bugün hıs-ı piri ile, iktidara her zamankinden fazla yapışmıştır. Babasının 86, büyükbabasının ise 102 yıl yaşadığına bakıp, hazret, kendinin en azından daha bir on yıl dünyaya kazık kakacağına inanıyor olmalıdır. Vurdumduymazlığı devam ettirişinin nedeni de, bu olsa gerektir.

Calderonların, Cervanteslerin, El Grekoların, Goyaların, Unamunoların, Lorcaların İspanya'sı... Quo Vadis diye sormayacağım.

İspanya'da sağduyu sahibi herkes İspanya'nın nereye gittiğini görmüyor olamaz. Bu sıcakkanlı, duygulu, gözüpek ve efendi millet, Franco'nun kendi alnına vurduğu lekeleri, önünde sonunda, elbet bir gün silip temizleyip unutturacak ve İspanya, insanlık camiasında kırk yıldır alıkonulduğu onurlu yerini alacaktır.

Öye bir İspanya ki, özgürlük istemek ve yirmi yaşında olmak, orada artık en ağır suç sayılmayacak.

SANDIK DALAŞI

Maçtan önce, çeneye kuvvet, aylarca maç üzerine tahminler yürütürüz. Maç yapılır. Bu sefer de, yine çeneye kuvvet, aylarca sonuç üzerine ahkâm çıkarırız. Seçimler için de öyle. Bir süre her şeyi ikinci plana itip milletçe hep seçim konuştuk. Varsa seçim yoksa seçim. Seçimler yapıldı. Saçımız ak mı imiş, kara mı imiş, öğrendik. Şimdi de aylarca seçim sonuçları üzerinde konuşacağız. Neylersiniz, ilgi alanlarımız çok sınırlı. Ancak bir iki konu ile hareketlenebiliyor, coşabiliyoruz.

Maçlardan önce, iki takımın başkanları iddialı konuşurlar. Böylece kendi taraftarlarına moral verir, karşı tarafın moralini bozmak isterler. Maçtan sonra da tahminleri yanlış çıkınca, hakemi suçlar, penaltıyı haksız bulurlar..

Seçimlerde de öyle oldu. Seçim öncesi iki partinin lideri yine oldukça ihtiyatlı konuştular da, Sayın Erbakan bermutat yüksekten attılar. «MSP seçimden zaferle çıkacaktır» buyurdular. Bunu da olağan karşılamalı. Bismarck ne demiş: İnsanoğlu, en çok, üç durumda, yüksekten atarmış. Seçimlerden önce, savaş sırasında, av partisinden sonra.

Sayın Ecevit'e sorarsanız bu seçimlerden en çok CHP kazançlı çıkmış. Sayın Demirel'e

göre ise AP, hatta Sayın Erbakan ve Türkeş de kendi partileri için aynı kuruntudalar. Görünüşe göre herkes kazançlı. Kazançlı olmalarına diyecek yok da acaba, aramızda milletin de aynı oranda kazançlı çıktığını iddia edebilecek var mı, ben onu merak ediyorum.

Seçimlerde en farklı sonuç İstanbul'da alındı. CHP, AP'yi bu ilde 234096 oyla âdeta ezdi. Sayın general oyuna geldiler. İstanbul'dan Sayın Bayar dahi aday olsalar, kendileri dahi yenilirlerdi. AP'liler de bunu çok iyi biliyorlardı. İstanbul'u gözden çıkarmışlardı. Belki, bir vakitler kendilerini iktidardan dışarı uğratmış olan 12 Mart hareketinden öç almak, belki de bazı AP'lilerin kendilerine ilerde lider adayı gördükleri bir zatı harcamak için, on utopun ağzına bağlamışlardı.

Sıkıyönetimin ünlü başkanına olaylar da oyun etti. Franco'nun dünya kamuoyunu isyan ettiren acımasızlığı da tam şu seçim sıralarına rastladı. Bir başka kötü rastlantı da, MC'nin yanını tutuyor diye iftiraya uğrayan TRT'nin muzipliği oldu. Ne vardı sanki seçim arifesinde Monseratyı oynatmanın, altı suçsuz rehineyi öldürten bir zihniyeti sergilemenin? Kim ne derse desin, TRT seçimlerde tarafsız davrandı. Senatörlük yolu, elbirliği ile kapanan Sayın Generale şimdi Vatikan Büyükelçiliği açılırsa şaşmayalım...

Yine seçim sonrası verilen rakkamlardan öğrendik ki, oy hakkı olan seçmenlerin ortalama yüzde 50'si sandık başlarına gitmemişler? «Al onu vur ona. Ne halleri varsa görsünler. Sö-

zümona, bir demokrasicilik oyunu oynuyorlar. Listeler yapıp karşımıza çıkıyorlar. Tutamayacakları vaatlerde bulunuyorlar. Ben o listelerdeki adayları tanımam bile, Iki dev, iktidarı paylaşamıyor, bize de figüranlık düşüyor. Yokum arkadaş ben bu komedyada. Yatar, bir güzel uyurum pazar sabahı» diyen de var elbet. Böyle dargınlıktan değil salt ilgisizlikten ayağına üşenen de var.

Ama şu da bir gerçek ki, yorganı çekip yatmakla insan sorumluluktan kurtulamıyor. Seçim sonuçları partili oylardan çok, tek tek, partisiz yurttaşları nvereceği, ya da vermeyeceği oylara sıkı sıkıya bağlı. Oy vermeyenler bir ülkenin Devekuşlarıdır. Demokrasinin hadımlarıdır. Evde susmak, nasıl kılıbıklığın belgesi ise, seçimlerde susmak da siyasal iradesizliğin ifadesidir. Erkeği iyi koca yapan nitelikler, ne yazık ki, politikada onu kötü yurttaş yapıyor.

Referandumlarda çekimser kalanlara içerleyen De Gaulle, «Çekimserlik, ayaklarının ucuna basa basa, sinsice hayır demektir» buyurmuştu ki, yerden göğe haklı. Batı demokrasilerinde sandık başına gitmeyenler için özel kampanyalar açılıyor, sloganlar atılıyor:

«Devlet sizsiniz. Bunu ispat edin.»

«Tek bedava eğlence seçimlerdir. Fırsatı kaçırmayın.»

«Evde borunuz ötmüyor, bari politikada söz sahibi olun.»

Hatta, Filipinler'de, üyengeç seçmenleri kışkırtmak için kabara kabara geçen kazların boynuna küçük pankartlar bağlamışlar:

«Ben oylamaya katılmıyorum. Durmadan gakgaklıyorum» yazmışlar. Kâr etmiş mi, bilemiyorum.

Seçimlerde milyonlarca para harcandı. Buna parmak basan Demokratik Parti Başkanı, devletin seçimler için partilere verdiği para belli olduğuna göre, bu milyonların nerden sağlandığını soruyorlar. Parlamentoyu uzun yıllar başarı ile yönetmiş olan Sayın Bozbeyli'nin bu sorusunu doğrusu yadırgadım. Siyasi akidelerini asla paylaşmamakla birlikte, dürüstlüklerine saygı duyduğum bu tecrübeli parlamenter, herhalde tecahülü arifanede bulunuyorlar (bilir, bilmezlikden geliyorlar). Sayın Başkan, seçim kampanyasının, bizde bir yatırım kampanyası olduğunu, hiç değilse, uzaktan olsun, bilmezler mi? Altı ay önceki şu son transfer furyasını unutmuş olabileceklerini ise, hiç sanmıyorum. O zaman harcanan paralar kimlerden geldi ise, bu seçimlerde harcananlar da aynı kesimlerden geldi. Mal canın yongasıdır diyen para babalarının kendi geleceklerini güvenceye alacak siyasi partiye açık, ya da kapalı bağış yapmalarını önleyen bir yasamız bulunmadığına göre ortada dolaşan milyonların kaynağını araştırmaya gerek var mı bilmem. Ekmeden biçilemeyeceğine, vermeden alınamayacağına, kaz gelecek yerden tavuk esirgenmeyeceğine ve sevgili demokrasimizi de henüz ticaret dünyasının piyasa kuralları ve ayak oyunları yönettiğine göre, sonucu doğal karşılamaktan ve «Böyle başa böyle tıraş» demekten başka ne yapılabilir?...

Bir atasözümüz der ki: Az veren candan, çok veren maldan. Öyle görünüyor ki, candan

verilen züğürt oyları keseyi iyice açan varlıklı oylara bu defa da baskın çıkamadı...

Ama bekleyelim. Ortaokulu bitirenler gün günden çoğalıyor. Sağduyu bir gün burada da çıkarcı hesapların üstesinden gelecektir.

BİZİ SAYIYORLAR

Evet, ayda yılda bir de olsa, bizi sayıyorlar. Farkımıza varıyorlar. Adam yerine koyuyorlar. Önem veriyorlar. Bundan ötürü seçimleri ve sayımı dört gözle bekliyoruz. Adaylara ve sayım memurlarına minnettarız. Yüzümüze gülüyorlar. Bizi koltukluyorlar ya,

«Lütfedip değerli oyunuzu bize verin, ne olur,» diye yakarıyorlar. Ya da,

«Adınız? Soyadınız?» diye soruyorlar. Herkese en sevimli gelen iki adı heceletiyorlar. Sonra, yaşamımızın öyküsünü merak ediyorlar:

«Baba adınız? Ana adınız? Mesleğiniz? Dininiz? Okuma yazma bilir misiniz? Türkçeden başka dil bilir misiniz? Medeni haliniz?» Sanki medeni halimiz kalmış gibi.

Evet, evimize sevimli kızlar, uyanık delikanlılar gönderip inceden inceye ilgileniyorlar bizlen. Çünkü şu sırada onlara lazımız. Nasıl seçimlerde yüzümüze gülüp oyumuzu aldılarsa, bugün de önümüzde bel büküp sayımızı alacaklar. Sayıyorlar bizi. Saysınlar da nasıl sayarlarsa saysınlar. Horlanmayı kanıksamış bir kitle olarak bu kadarı bile onurumuza cila oluyor.

Uzmanlar bu sayımdan 6 milyon artmış olarak çıkacağımızı tahmin ediyorlar. Bir hadisi şerife uyarak, durmadan evleniyoruz, durmadan çoğalıyoruz.

Kalabalık milletlerin, eskiden, askeri alanda, büyük avantajları olurmuş. Nüfuslarının yüksekliği Rusya'yı, Amerika'yı, Almanya'yı, hatırı sayılır birer millet yapan öğelerin başında gelmiyor mu? Ruslar, Hitler'in kahredici hücumlarında milyonlarca gençlerini kaybettiler. Ama nüfus üstünlükleri ile onların yerine yeni milyonları savaşa sürdüler. Kıran kırana bir savaş oldu. Daha kalabalık olan, öbür tarafa pes ettirdi. Bizim çocukluğumuzda büyükler ikide bir «Çin bir uyanırsa» derlerdi. Çini Maçin, bir zamanlar pirinç yiyen, afyon çeken uyuşuk bir devdi. Bu dev, uykusundan uyanırsa, dünyanın başına bir numaralı ejderha kesilecekti. Büyüklerin korktukları oldu. Çin uyandı. 750 milyon nüfusuyla uyandı. Gün günden daha da uyanıyor. Herkes Çin'in, başka kozlarından çok nüfusundan korkuyor. Hindistan da en kalabalık ülkelerden biri ama, uykudan tüm uyanamadı. Hindistan'da insan hayatının önemi bir sineğinkinden çok değil, dedikleri zaman inanmamıştım. Ama sonra Delhi'de, sokakta düşüp düşüp ölen insanlar gördüm. Kimsenin kılı kıpırdamıyordu. Sokaklar, dükkânlar, avlular, alanlar tıklım tıklım insan dolu idi. O kadar kalabalaığın içinde bir kişi, beş kişi, on beş kişi, yüz beş kişi, ya da altı bin yüz seksen beş kişi ölmüş, ne yazardı. Ölüm de, doğum kadar sık rastlanan bundan ötürü de olağanın, olağanı önemsiz bir olay sayılıyordu.

Peki, az nüfu(s)una karşın, politikada çok nüfu(z)u olan, her fırsatta koca Kissinger'i ayağına koşturan İsrail'e ne buyrulur, dediğinizi duyar gibi oluyorum. Haklısınız elbet. Sevelim, ya

da sevmeyelim, politikalarını beğenelim ya da beğenmeyelim, şu da bir gerçek ki, başka milletlerin sayı üstünlüğüne karşı olanların da belli bir zekâ üstünlüğü var. Çoğu büyük buluşların, öğretilerin, anayapıtların altında olanların sekiz köşeli yıldızını bulacaksınız. Hap kadar bir ülkede, bir avuç insanın güneş ışınlarından depo edilmiş kışlık ısı, kuru çölden bereketli topraklar, deniz suyundan içecek su yarattığına yalnız orada rastlayacaksınız. Mesele elbet yalnız kalabalık da değil. Uyanık oluşta...

Zaten, aslına bakarsanız, dünyada büyük işlerin çoğu, ya uyanık tek insan, ya da uyanık az sayıda insan tarafından yapılmıştır. Uyuyan yetmiş milyon mu güçlüdür, yoksa uyanık tek insan mı? Troçki Rus ihtilalini birkaç yüz teknisyen, bir, iki bin de hazırlıklı vurucu kuvvetle başarmıştı. Aşağı yukarı her yerde de, iş böyle olmuştur. Büyük yığınlar daha sonra harekete katılır...

Uyanık insanlar her zaman büyük işler yapmazlar. Uyanık olmalarından faydalanıp uyuyanların uyanmamasına da çalışabilirler. Yığınların gözüne âdeta uyku serperler. Milyonları, maddi ve manevi afyonlarla, cehaletle, safsata ile, çarpık şartlandırmalarla uyutur dururlar.

Sade bizim değil, bütün dünyanın nüfusu gün günden büyük bir oranda artıyor. Yüzyılın başında iki milyar insanı beslemek zorunda kalan küremiz, bugün üstünde dört milyar insan taşıyor. Yüzyıl sonra dünyanın nüfusu belki sekiz milyarı bulacak. Yiyecek içecek kaynakları yetmez olacak. O zamana kadar teknoloji

bazı zorlama çaraler bulamazsa insanlığın hali dumandır...

Nüfus artışı bazı yeni bilim dallarının doğmasına da yol açtı. Demographie ve Ecologie bunlardan sade ikisi. Birincisi, artan nüfusu kontrol altına almanın yollarını araştırıyor. İkincisi, insanla çevresinin ilişkilerini inceliyor, büyük kentlerdeki yığınlaşmaların sakıncalarından kurtulma yolları arıyor, kırsal bölgelere kaçıp kendimize yetecek yeni üretimler ve sınırlı tüketimler öğütlüyor...

Demographie bilginlerinden bazısı, nüfus artışının insanı bir açlığa götüreceği korkusunu yansıtırken, bazıları da, tam tersine, nüfus artışını kontrol altına almış bir toplumda iktisadi gelişme potansının nüfusu aynı kalan bir ülkeye kıyasla çok daha yüksek olduğunu kanıtlıyorlar. Ama bu bilgilerin hepsi de bir yerde birleşiyorlar. Az gelişmiş ülkelerde nüfus kontrolünün zorunluğu. Bu ülkelerin refaha ancak doğumu sınırlamakla ulaşabileceği iddia ediliyor.

Bu sayım sonunda çoğaldığımız saptanacak. Orası muhakkak. Tabii yine sevinip övüneceğiz, milletçe şişineceğiz. Birbirimizi kutlayıp öpüşeceğiz. Deliye her gün bayram. Başka türlü övünme kaynaklarımız azaldıkça, Almanya'daki işçilerimiz gibi, sadece erkekliğimizle böbürleneceğiz.

Toptaşı Ticarethanesini teftiş eden Abdülaziz akıl hastalarına sormuş:

«Siz burada kaç kişisiniz?»

«Biz burada kırk kişiyiz,» demiş birisi. «Ya siz dışarda kaç kişisiniz?»

İçerdekiler de, dışardakiler de, o zamandan

bu yana çok arttı. Kaçı bulduğunu yarın öğreneceğiz.

Sayılmasına sayıldık ya, acaba gerçekten ne zaman sayılacağız? Dış dünyada esamimiz ne zaman okunabilecek?

İç dalaştan vakit bulup, kendimizi ne zaman toparlayacağız.

Kendimizi gelecek sayımlara kadar toparlar mıyız dersiniz?

Ünlü adamların kolay akılda kalan bazı kalıp çağrışımları vardır. Diogen denince akla nasıl «Gölge etme, başka ihsan istemem» gelirse. Brütüs'ün Sezar'a ihaneti nasıl «Sen de mi Brütüs?»le belleklerde yer etmişse, Galilei Galileo' nun, «Her şeye karşın, dünya yine de dönüyor efendiler» lafı öylece herkes tarafından benimsenmiştir. Oysa, Galilei engizisyon önünde meydan okumak şöyle dursun, kendi savını kendi geri almıştır. Kilisenin papanın, prenslerin ve tüccarların engizisyon denilen bu kontrbilim örgütü, işkence bile yapmaya gerek kalmadan, bir iki korkunç aleti sade gösterip gözdağı vererek, ünlü bilgine tükürdüğünü yalatmıştır.

Neydi Galilei'nin suçu? Copernic'in ve Keppler'in o zamana kadar zararsız, kendi halinde, platonik bir varsayım olarak görülen ve bundan ötürü de pek önemsenmeyen öğretilerini, teleskopu geliştirip bütün dünyanın gözüne kesin bir inkâr kabul etmez bir gerçek olarak sokması. Bilimsel düşünüş tarzını deductiondan (tümden gelenden) kurtarıp, induction (tüme varışa) yöneltmesi. Bütün egemenliklerini ve çıkarlarını duran bir dünyaya bağlamış, bütün şatolarını onun üzerine kurmuş olanları, dönen bir dünya ile allak bullak etmesi.

Sade gökbilimi, tabii bilimleri değil, insanlı-

ğı da, skolastik bir zindandan bilimin sonsuz olanaklarına doğru ileri fırlatan bu ihtilalci buluş, etbet karşı güçlerin zorbaca tepkisini çağıracaktı...

Çoğu kimse Galilei'nin savını —görünüşte de olsun— geri alışını onun bilim adamı kişiliğine yakıştıramazlar. Şehir Tiyatrolarımızda «Galilei'nin Yaşamı» adlı bir epik oyunu oynayan Bertold Brecht'te, Galilei'nin bu ödününü kendi açısından suçluyor.

Brecht'in kızdığı cihet, Galilei'nin bu tövbesinden sonra gökbiliminin toplumdan koparılması, toplumun üretim şekilleri ile ilgisiz ve ilintisiz kalıp ihtilalci niteliğini yitirmesi, dört duvar arasında bir soyutlamaya itilmesi.

Brecht, hatta, dört yüz yıl sonra atom bombası konusunda bilim adamlarının devlet adamlarının emrine girişinden ve bilimin kötüye kullanılışından bile Galilei'yi suçlu tutmaktadır.

Ben şahsen, büyük yazarın bu düşüncesini paylaşamıyorum. Zaten oyunu da, yazarına karşın, bu görüşü yansıtamıyor. Avrupa'da oynanırken de böyle olmuş. Herkes, Brecht Galilei'yi çok iyi savunduğu için kutlayıp bilmeyerek, istemeyerek, kızdırmış. Oyunun son meclisinde, hocasına karşın hocasını savunan Andrei Sarti, Galilei'nin kendini suçlamasından daha etkinç oluyor.

Bu neden böyle oluyor? Belki Brecht'in yaşam serüveninin Galilei'ninkine benzemesinden... Brecht de, Nazi baskısından kaçıp eserlerini rahatça yazabileceği bir ortama sığınmamış mı idi?..

Brecht'i bir yana bırakıp, biz kendimiz düşünelim bir yol.

Bir gebe kadın, nasıl, her hareketinde, kendini değil de, daha çok karnındaki canlı bebeğini düşünmek içgüdüsü ile hareket ediyorsa, Galilei de, kafasında taşıdığı yeni buluşları, engizisyon celladının kaprisinden korumak istiyor. Yaşamak ve **insanoğlunun en büyük hazzı olan düşünmeye** kabil olduğu kadar çok yıllar harcamak istiyor. İstiyor ki, bu düşünceler gelişsin olgunlaşsın, yeni kanıtlarla daha güçlensin ve o, son günlerinde insanlığa dinamik bilimin kurucusu olan temel kitabını armağan edebilsin.

Ama, acı karşısında nane molla imiş. İşkencenin, lafından bile, ürkermiş. Eski şaraplara ve bol et yemeye dayanamazmış, arada bir, sırf daha iyi çalışma koşulları ve daha inandırıcı kanıtlar bulmak amacıyla, inanmadığı büyüklere yaranırmış. Bunlar da birer gerçek. Ama herkesten, İsa'nın yüce teslimiyetini ve Jordano Brunno'nun yürekli diklenişini bekleyemeyiz ya.

Galilei'nin bir kahraman olduğunu eski okul kitaplarından başka savunan da pek yok zaten. Brecht, oyununda bunu ne güzel yansıtmış:

«Lanet olsun kahramanı olmayan ülkeye,» diye kızan öğrencisi Andrei Sarti'ye, Galilei,

«Yanlış,» diye bağırıyor. «Asıl kahramanlara bel bağlayan ülkeye lanet olsun.»

Hayır o bir kahraman değil, bir bilim adamı ve sekiz hamle ötesini hesaplayan usta bir satranççı.

Engizisyonla oynadığı satranç partisinde, yenilir gibi yapıp, ilkin kendini, ününü, onurunu, bile bile bir gambit taşı gibi feda ederek öğreti-

sini korumuş ve sonunda durdurulmaz bir üstünlükle kiliseyi de, papayı da, tutucu güçlerin topunu da mat edip dize getirmiş.

Neden sonra bu denli kesin kanıtlarla baş edemeyeceğini, hele şükür anlayan kilise, yavaş yavaş, çaktırmadan, kredisine halel getirmeden, gerilemeye başlamış ve bilimin üstünde değil, yanında bir yerle yetinmeyi prestijine daha uygun görmüştür.

1966'da toplanan Vatikan Şûrasında Strassburg Piskoposunun şûra üyelerine yaptığı önerinin methi şudur: «Galilei davasının yeniden görülmesini ve 1633'teki yargıdan daha adil bir yargıya vardırılmasını öneririm.»

Gerçekler örtülemiyor. Olsa olsa, kaba kuvvetle bir süre ertelenebiliyor. Ama sonra güneş açıyor. Bilimin güneşi balçıkla, safsata ile sıvanamıyor. Aradan dört yüzyıl da geçse, bir gün, hem de o kilisenin bir mensubu Galilei'yi suçlayan davanın temyizini isteyebiliyor. Böylece yanlış hesap Bağdat'tan değil, Vatikan'dan da dönüyor.

«Dünya dönüyor efendiler,» lafını Galilei engizisyon önünde söyleyememişti ama, bakın kilise ona söyletmediği gerçeği bugün koro halinde söylüyor:

«Dünya dönüyor efendiler,» diyor.

Şehir Tiyatrolarımız, sade ilk tur oyunların değil, belki de, şimdiye kadarki repertuarının en değerli, en uyarıcı oyunlarından birini başarı ile sahneye koymakla büyük bir kültür ve uygar yüreklilik ödevi örneği vermiştir. Temsil gecesi, Galilei rolünü başarı ile canlandıran «Erol Kes-

kin»e yolladığım naçiz çam dalına şu kartı iliştirmiştim :

«Sevgili Galilei. Bizi yeniden ortaçağa çekmek isteyenleri hizaya getirmeye, ne yazık ki senin koca teleskopun bile yetmiyor.»

10 KASIM

Yarın 10 Kasım. Atatürk'ün öldüğü gün. Bizim ulusal yas günümüz. Atatürk 1938'de öldü. O gün bugün, her 10 Kasım ulusça yeniden yaslanıyoruz.

Her 10 Kasım günü, bayraklar yarıya iniyor. Dokuzu beş geçe, tüm vapurlar ve fabrika düdükleri, hep bir ağızdan ötüyor. Gazetelerin kırmızı adları o gün siyah çıkıyor. Tiyatrolar, sinemalar o gün, o gece temsil vermiyorlar. Vitrinlerdeki resimleri siyah kartonlarla örtüyorlar. Öğrenciler okullarında, yurt dışındaki yurttaşlarımız büyükelçiliklerde, toplanıyorlar. Atatürk'ün yaşamı yeniden özetleniyor. On Yıl Nutku plaktan dinleniyor. Radyolarda, televizyonda, edebiyat öğretmenlerinin duygulu ve abartılı üslubunu papağan gibi taklit eden öğrenciler, ağlamaklı bir sesle manzumeler okuyorlar.

Bu eşsiz insanı yitirmenin acısı, her yıl yeniden tazeleniyor.

Oysa, gerek eski Türklerde, gerek İslam dininde, gerek Osmanlılarda ve gerekse tüm uygar dünya ülkelerinde, hiç kimseye bu kadar uzun yas tutulmaz. İster büyük olsun, ister sıradan, her insan ölümlüdür. Her insanın ölümü de acıdır. Her ölene yakınları, dostları, her büyük şefe de ulusu, öldüğü anda, kana kana ağlar. Ama zamanla, bu büyük acıyı onun bırak-

tığı eserlerle avutur. Büyük bir ölüye gösterilecek en büyük saygı, onun hizmetlerini anmakla, eserlerini sürdürmek için çaba harcamakla gösterilir. Sağlıksız bir duygusallıkla o büyük acıyı yeni baştan tazelemekle, insanları ağlamaklı bir yüze zorlamakla, ortaya bir yas havası sindirmekle değil. Unutmayalım ki, bu büyük insan sade kurtuluşumuzun ve cumhuriyetimizin simgesi olmadı. O, bizi alaturka ve kısır bir gidişten çıkarıp çağdaş uygarlığın, bilim düzenine, gerçekçiliğine, sağduyusuna çekti. Ortaçağdan ve Osmanlılıktan kalma asık suratlılığımızı, umut dolu, ışık dolu, sevinç dolu, yaşam dolu bir canlılığa dönüştürmek istedi. Şimdi başını kaldırıp da, burnunu çeken gözü yaşlı bir ulus görse, eminim ki, kızardı.

Atatürk; sanatı, bir ulusun şahdamarı sayardı. 10 Kasımda sergilerin, konserlerin, tiyatroların, sinemaların, halk oyunlarının tatil edildiğini görse, üzülürdü.

Bertold Brecht'in «Galilei'nin Yaşamı» adlı epik oyununda şöyle bir diyalog var. Ünlü bilginin öğrencisi Andrei Sarti bir yerde kızıyor:

«Lanet olsun kahramanı olmayan ülkeye,» diyor.

Galilei, biraz düşündükten sonra, öğrencisini yanıtlıyor:

«Yanlış Andrei, asıl, kahramana ihtiyacı olan ülkeye lanet olsun,» diyor. Burada sözkonusu kahraman, efsaneleşmiş önder insan. Gelişmiş bir ülke bilimsel gerçekler üzerine kurulmuş olmalıdır. Hayallerde abartılmış efsane kişiler üzerine değil. Gelişmemiş toplumlar insanları, olayları objeleri efsaneleştirmek, putlaş-

tırmak eğilimindedirler. Yoksullukları, cahillikleri onları böyle olağanüstü bir denkleştirmeye iter.

Anafartalar kahramanı, Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal en kara günlerde, bir ışık tohumu olarak, kendi efsanesini, ister istemez örmeye başlamıştı. Ulusal şahlanışı üstün zekâsı ile bilinçleştirip başarıya ulaştırışı, kısa zamanda Türkiye'ye devrimlerle bir yüzyıl atlatışı, bu efsaneyi büyüttü, perçinleştirdi. En verimli ve genç denecek bir yaşta dünyadan ayrılması ise, bu efsaneye ölümün romantik boyutunu da kattı. Yaşamı boyunca kişiliği çevresinde halelenen bu efsane büyük şefin şüphesiz çok işine gelmişti. Ama o bu efsanenin sürgit devam etmesini kendi de istemiyordu. Yaşamının sonlarına doğru bundan yavaş yavaş sıyrılmak isteğini duydu. «Gerçek yol gösterici, bilimdir» lafını eden o değil mi idi? Bilimin gözünde Atatürk efsanesi diye bir şey olamazdı, Atatürk gerçeği olurdu. Atatürk gerçeği de Atatürk efsanesinden daha küçük değildi. Üstelik efsaneler gibi duygusallığın kaypak zeminine oturmuyordu. Tarih önünde daha sağlıklı, daha dayanıklı gerçeklere, somut verilere oturuyordu. Öyle sanıyor ve ummak istiyorum ki, Atatürk'ün hayalindeki Türk toplumu da efsane kahramanlarına gereksinme duyacak aşamayı geride bırakmış, olgun, gerçekçi, akılcı bir toplumdu. Tıpkı Galilei'nin özlediği gibi.

Atatürk özel yaşamında, dostları arasında, yahut şef kişiliğini bırakıp halkla övür olduğu anlarda, olanca candanlığı ile bu efsane kalıplarından çıkma eğilimini gösterir.

Moda'da bir yaz gecesi halka içki ikram ettikten sonra kadehini kaldırıp şöyle konuşabilir:

«Vatandaşlarım, buna rakı derler. Vaktiyle padişahlar gizli içerlerdi.

Ben açık içiyorum. Siz de benimle beraber içiyorsunuz. Karşılıklı içiyoruz. Hepimiz eşitiz. Benim için rakı içer, şunu bunu yapar diyorlar. Hepsi doğrudur. Neticede unutmayın ki, ben de sizin gibi insanım. Sizinkinden bir fazla değildir yaptıklarım.»*

Kurtuluş Savaşı sırasında İzmit'te bir çayhanede buluştuğu Claude Farrere kendisine sorar:

«Bu yaptığınızı mantıkdışı bir çılgınlık olarak yorumlayanlar var.»

Verdiği cevap şudur:

«Ben hesabımı mucizeye değil, gerçeklere ve rakkamlara dayanarak yaptım.» Ve oturur, üşenmeden Fransız edibine, onu şaşkına çeviren bir kesinlikle müttefiklerin, Yunanlılara istediği yardımı neden yapamayacaklarını, onların iç politikalarından gerekçeler getirerek kanıtlar.** Müttefik kampında olan biteni iyi haber alan, bunları yaman bir şekilde değerlendiren ve güvenini mucizeye değil de; gerçeklere dayayan bir Atatürk, olmazı olmaz yapan sihirbaz bir Atatürk'ten daha mı değersizdir?

Onun, bu gerçekçi hesabında, düşmanın zaafından çok, Türk ordusunun ve Türk halkının kahramanlığı da elbet en güçlü faktörlerin ba-

---

* Cemal Granda'nın hatıralarından.

** Claude Farrere (La Turqule Ressussitee) Oeuvres dergisi.

şında geliyordu. Ne var ki, bu kahramanlığın mayası, yirminci yüzyılda bilimsel değeri çok tartışma götürebilecek, bir asil kan varsayımından fazla, iki başka somut kökene dayanıyordu. Biri, tarih boyunca büyük devletler kurmuş olmanın bize verdiği bilinçaltı ya da bilinçli övünç ve onur duygusuna; ikincisi ise, bir ölüm kalım savaşında, canını, toprağını, karısının, kızının ırzını savunan Türk insanının, insan gücünü aşan direnişine... Aischylos, Persler adlı tragedyasında ne der :

«İstilacıya karşı yurdunu savunanların yaman bir müttefiki vardır. O da, üstünde doğduğu topraktır.»

Atatürk, dünyanın en büyük komutanı olarak Timur'u gösterirmiş. Timur'un yaşamı boyu, Türklerle savaşmış ve yenmiş olmasına karşın, hiç duygusallığa kapılmadan onun hesapçılığını, akılcılığını övermiş:

«Bence dünyanın en büyük komutanı Timur' dur. Hiçbir savaşını talihi harba bağlamamıştır. Her savaşına senelerce önceden inceden inceye hazırlanmıştır. Yıldırım Beyazıt'a tabi beyleri ondan ayırmak suretiyle Ankara Meydan Muharebesinin sonucunu önceden hazırlamıştır.»*

Zaman zaman İkinci Meşrutiyet üslubu edebiyatçılığa ve hitabet havasına düşmesine, bunu belki de o andaki çevresini etkilemek için, bile bile kullanmasına karşın, Atatürk'ü Atatürk yapan, bence bu soğukkanlı akılcılığıdır, gerçekçiliğidir, bilimciliğidir.

* Sayın Korgeneral Daniyal Yurdatapan'ın, tanık olup bana anlatmak lütfunda bulundukları bir konuşmadan.

Diyeceksiniz ki, o umutsuz «ahval ve şerait» içinde, milli mücadeleye kalkışmak, akılcı vo matematikçi bir davranış mı idi? Ben de size derim ki, evet en akılcı ve matematikçi davranıştı. Çünkü başvurulacak tek seçenekti. Yüzde bir umut da olsa, bu şansı denemenin ucunda büyük bir gelecek vardı, denememenin ucunda ise ölüm bizi bekliyordu. Türk ulusu için özgürlüksüzlük, ölüme eşitti.

Atatürk'ü efsane halesinden kurtarıp akılcı ve insan ölçütleri ile görmeye başlamada hiçbir sakınca yoktur. Tersine, çok yarar vardır. Türkiye'nin geleceği efsaneye değil akılcı gerçeklere dayanacaktır. Ve Atatürk bu yeni ölçütler içinde değerinden bir şey kaybetmeyecek, tam tersine çok şey kazanacaktır.

10 Kasım gecesi televizyonda Atatürk'ün özel yaşamından görüntüler yansıttılar. Tanıklar dinlettiler. Öğrendik ki, rahmetli boş vakitlerini çok renkli değerlendirirmiş. Eski hanendeleri çağırtırmış, elinde def, onlara Rumeli türküleri meşk edermiş. Bazen onlarla birlikte şarkı söylermiş. Carmen Silva valsi ile Viyana valsleri, Cumparsita ile figürlü tangolar yaparmış. Coşunca da herkesle birlikte harmandalıya kalkarmış. Riyaseti Cumhur Orkestrası violonistlerini çağırtır Tosca'yı çaldırtırmış. Fehmi Ege, Atatürk'ün, Perapalas'ta bir balo halkına Mehtaplı Bir Gecede tangosunu koro halinde nasıl söyletip yönettiğini anlattı. Yine o gece, televizyonda konuşan yakınları kendisinin çok şakacı olduğunu, örneğin Nuri Conker'le ses yarışına çıkışını naklettiler. Filmlerinden gördük anladık ki, küçük Ülkü ile saatlerce oyun oynarmış. Emirerlerini birbirleriyle güreştirir eğlenirmiş. Masasında profesörlere, dağ başlarında çobanlara taklırmış. Ne iyi. Günün gerilimini, yorgunluğunu gidermek için, demek ki, bir gevşeme, bir boşalma gereksinmesi duyarmış. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi, kendisine göre bir de gönül eğlendirişi oluyor.

Rahmetli İnönü'nün hobbyleri biraz daha başka türlü idi. Bezik ve satranç. Gençliğinde at

sporunu da severdi. Bir ara violonsel öğrenmeye de başlamıştı. Einstein, hep biliyoruz, boş zamanlarda kafasını hep keman çalarak dinlendirirmiş.

Goethe, kukla oynatmayı çok severmiş.

Ahmet Vefik Paşa, evinde Molière'den pasajları aktör gibi oynarmış.

Eski Washington Büyükelçimiz Münir Bey, büyükelçiliğinin bir odasını kuyumculuk atölyesi haline getirmişti.

Sevgili Sabahattin Eyuboğlu boş zamanlarında her çeşit fırıldak yapardı. Başka bir tutkusu da Mavi Yolculuk'tu. Churchill resimle dinlenirdi. Ecevit şiirle dinleniyor.

Franklin Delano Roosevelt pul, Edouard Herriot müzik, Andre Maurois sanat tarihi, Adolph Hitler mimarlık ve şehircilik meraklısı idiler.

Memduh Şevket Esendal, koyu politika faaliyeti içinde boş saatlerini hikâye yazmaya ayırırdı. Politikacılığı su götürür belki ama, o asıl hobbysi ile ölümsüzleşti.

Şimdiki politikacılarımız boş zamanlarını nasıl değerlendiriyorlar, bilmiyorum. Belki Sayın Demirel tavla, Sayın Erbakan peçiç severler. Sayın Türkeş kurşun askerlerle oynuyorlardır. Sayın Feyzioğlu da amatör şerbetçilik yapıyorlardır.

Kısacası, herkesin, iş dışı bir oyalantısı, bir merakı, bir hobbysi olmak gerekli.

Sinir doktorları bunu öğütlüyorlar. Yeni kuşak ruhbilimciler Komiser Columbo gibi, oyalantıdan, hobby'den, insanın kişiliğini tanımlayan ipuçları yakalıyorlar. Oyun, oyalantı, çıkar dışı eylemler, bir sağlık işareti sayılıyor.

Oyun oynayamayan bir çocuk muhakkak hastadır. Tıpkı gülemeyen bir büyük gibi. Derhal tedavisi gerekir. Oynamak çoğu marazlarda tedavinin bir parçası oluyor.

Bir şeylerle oynayamayan oyalanamayanlar, muhayyilelerini iş dışı, çıkar dışı alanlarda işletmesini beceremeyenlerden, ben şahsen çok korkarım. Bunlar duygusuz birer robotmuşlar gibime gelir. Mesleklerinde değerli olsalar bile, onlara bir bilgisayara bakar gibi bakarım. Kötü koşullandırmanın ürünü olan bu ruh yetimlerinin iç ısısı olmaz. Gözleri parıldamaz. Daha ileri giderek diyeceğim ki, bunlardan sevecenlik özgecilik beklenemez. Oynamayı bilmeyenler, beceremeyenler, kendi varlıklarını tam bulamıyorlar. «Tüm diri» bir insan olamıyorlar. Yarı diri, yarı ölü olarak yaşıyorlar.

«Tüm diri yaşamak» kavramı gibi, «Homo Ludens = oynayan insan» kavramı da oldukça yeni bir kavram olmakla birlikte oyunun, oyalantının insan beyninin en verimli sporu, en köklü eğiticisi olduğu kanısı, iki bin yıl kadar eski. Tatminini kendinden bulan, başka bir çıkar aramayan bu faaliyet, bütün düşünürlerin kafasını yormuş durmuş. Schiller, «Estetik ve Eğitim Üzerine Mektuplar» adlı yapıtında oyunu sanatın kaynağı olarak gösterir. İnsanın, oynadığı ölçüde insanlığa yaklaştığını savunur. Sanatın danstan, dansın da oyundan çıktığını Schiller'den pek önce savunanlar çıkmıştır.

Geçende çok yorgun bir günümde Belediye Sarayındaki bir oyuncak sergisine gittim. Türk - Alman Kültür Merkezinin düzenlediği bu sergide her yaşta çocuklar için yeni oyuncaklar

sergileniyordu. Çocuğun oynayarak eğlenmesi, yaratıcılık gücünü, hayal gücünü artırması, her alandaki gelişmesini sağlaması için, uzmanlar ruhbilimin verilerinden, yüzyıllar boyu tecrübelerden yararlanarak yeni birtakım oyuncaklar öneriyorlardı. Pitoreks avcısı, gözü yaşlı Piyer Loti'yi rikkate getiren, bizim gibi kuşakları da çocukluk çağrışımına itip duygulandıran Eyüp oyuncaklarından çok farklı şeylerdi bunlar. Yeni matematiğe hazırlayıcı, olasılık oyunlarından tutun, beceri ve buluş isteyen oylumlu oyuncaklara, tokmaklara, mekanolara, kız çocuklarının vazgeçilmez bebek ve evcilik oyuncaklarına, klasik kuklalara, minik dokuma tezgâhlarına, tahta evlere kadar her çeşit oyuncak yeni bir çağın görüşü ve verileri ile rötuş edilip yahut yeniden bulunup çocukların ve büyüklerin önüne çıkarılmıştı. Hepsinde de özellikle istenmiş bir sadeliğe gidildiği görülüyordu. Ayrıntılı oyuncakların çocuğun fantezisine, muhayyilesine fazla alan bırakmadığı düşünülerek âdeta Japon oyuncaklarının üslubuna yaklaşan bir yakınlığa gidilmişti.

Oyun salonunda yere serilen kalın bir halının üzerinde bir sürü çocuk önlerine serilen oyuncakları kapmış, açık gözlerle görülen bir rüyaya, kendi hayal ve yaratıcı dünyalarına dalmışlardı. Uzun uzun onları seyrettim.

Bu halleriyle, çocuktan bile güzeldi hepsi. Yaratıcı insancıkların pırıl pırıl gözleri ile oynuyorlardı.

Ne olurdu, üçkâğıtçılık ustası bazı politikacılarımız, Ali Cengiz oyunu uzmanı bazı işadamlarımız, madik atma canlısı bazı bilim adamları-

mız, sanat adamlarımız, birbirlerine oyun etmekten baş alıp biraz da kendi başlarına oynamayı becerselerdi.

Oyunun sağlıklı havasında belki ruhlarını arıtırlardı.

ÇÜRÜMÜŞ BİR ŞEY VAR DANİMARKA KRALLIĞINDA...

Gelecekte İstanbul'un adı her yerde sık sık geçecek. Dost, düşman İstanbul'u dilinden düşürmeyecek. Istanbul sık sık örnek diye gösterilecek. Evet, doğanın bütün lütufları ile bezediği bu eşsiz kenti dünyanın en pis, en zevksiz, en tıkanık, en sahipsiz berhanelerinden biri haline getirişimiz, tüm dünya mimarlık akademilerinde ibret dersi olarak okutulacak, yirmi dilde şehircilik literatürüne kötü örnek olarak geçecek. Himmetimiz varolsun...

Henüz güzelle çirkini, iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı ayırt etme hassalarını yitirmemiş olanlarımız, bir gün gelip elbet bu büyük günahın hesabını sorumlulardan soracaklar. Ne var ki, o zaman da iş işten geçmiş olacak. Suçlular ya dünyadan göçmüş, ya da suçlandırılabilecek yaş sınırını çoktan aşmış olacaklar.

İstanbul böyle de, Ankara başka mı? Kurtuluş Savaşımızın bu vakarlı simgesi, Orta Anadolumuzun bu sağlıklı yaylası, bugün havası en kirli kentlerin listesinde dünya üçüncülüğünü kazanmış bulunuyor. Olumlu listelerde amorti bile alamazken, olumsuz listelerde iyi dereceler tutturuyoruz maşallah. Sevinelim de kimseye söylemeyelim.

Bir zamanlar, sık sık Ankara'ya gider, işimi

uzatır, birkaç hafta dağ havası alır dönerdim. Şimdilerde hep günübirlik gidiyorum. Kendimi, sağlığımı düşündüğümden mi? Ne gezer. Çocuk bahçelerinde, büyüklerin gafletinden habersiz oynaşan, o pis havayı bütün yaşamları boyunca taze ciğerlerine çekecek olan yavruları görmeyi içim götürmüyor da ondan...

Düşmanlar bize türlü kara çalmışlardır. Yufka yürekli insanlar olduğumuz halde, adımızı acımasıza çıkarmışlardır. Akınlarla yeryüzü haritası üzerinde fazlaca yer değiştirmemizden ötürü, bize göçebelik yormuşlardır. Ama hiçbir gün de pis diyememişlerdir. Avrupa'da kralların pislikten kokuştuğu, koca kentlerin lağımdan geçilmediği yüzyıllarda, Osmanlı ülkesi, insanı, evi, sokağı, caddesi, bahçesi, denizi, dairesi, meydanı ile, dünyanın en temiz ülkesi olmuştur.

Osmanlı toplumu, bütün sosyal adaletsizliğine, bütün içten yozlaşmasına karşın, estetik alanında ince bir zevklilik göstermiş ve iniş döneminde bile, babalardan edinilen bu görgülü zevki sürdürmüş, üstüne titremiştir. Bir tarihte asistanlığını yaptığım, Prof. Dagobert Frey, Osmanlıların bu alanda bütün Avrupa devletlerinden çok daha titiz ve seviyeli bir sorumluluk duygusuna sahip olduklarını savunurdu. Çeşitli zamanlarda inşa edilen camilerimizin, kamu yapılarımızın, sokak ve alanlarımızın İstanbul doğasıyla tatlı ve kozmik bir uyuşum içinde bulunuşunun bir rastlantı olmadığını, her kuşağın aynı estetik planı aynı titizlikle sürdürüp götürdüğünü belirterek örneğin batı uygarlığının övüncü olan Roma'da bile anıtların doğa ile

uyuşamadığını, rastgele ve başıbozuk olarak yerden fırladığını ve her dönemin kendi başına bir şarkı söylediğini resim üzerinde, rölöve karşısında belgelerdi.

Bir zamanlar, bunca zevkli, görgülü, birbirimize saygılı, bu rütbe titiz ve düzenli iken, ne oldu, nasıl oldu da, bugün, bu kerte hoyrat, zevksiz, başıboş, vurdumduymaz insanlar haline geldik? Benden sonra tufan diyebilecek bencilliğe düşebildik?

Bir yol, şu İstanbul trafiğini alalım. Kentin ana yollarının kaldırabileceği araç kapsamı aşağı yukarı belli, yeni yollar açma olanağımız da hemen hemen yok denecek kadar sınırlı olduğuna göre, yerli montaj sanayiinin başdöndürücü bir hızla ürettiği otomobilleri kısıtlamak acaba neden kimsenin aklına gelmiyor? Anayolların iki yanı neden özel arabaların park yeri halini aldı? Neden bir zamanlar belediye römorku ile çekilip kent dışına bırakılan bu arabalar, birden dokunulmazlık kazandılar? Dünyanın neresinde, bizde olduğu gibi, trafik polisi bazı özel arabalara dört büklüm selam durur? Dünyanın neresinde bizdeki kadar ehliyetsiz şoför ve arızalı vasıta seferdedir? Dünyanın neresinde şımarık zengin çocukları geceleri Bağdat Caddesini sürat yarışı pisti olarak kullanabilir? Kısacası dünyanın hangi kentinde belediye nizamnameleri bu kadar küstahçasına boşlanabilir?

Bu durumda ne metro, ne havai hat, ne de beş on katlı oto garajları bize çözüm yolu getirebilir. İleri görüşten, matematik düşünceden, yurttaşa saygıdan yoksun, sadece oy kollayan bir yönetimin aksaklığını ancak ve ancak ileri

görüşlü, yurttaşa saygılı, matematik düşünce sahibi tutarlı bir plan ve bu planı fincancı katırlarını ürkütme bahasına uygulayacak gözü pek bir icra düzeltebilir.

Bir kent ki, lağım sularıyla kucaklaşmadan denizine giremezsiniz, bir kent ki, kulağınıza parafinli pamuk da tıkasanız, pencerelerinden, kahvelerinden, dolmuşlarından avaz avaz fışkıran minübüs plağı bayağılığını dinlemek zorunda bırakılırsınız. Bir kent ki, günlerce toplanmayan çöplerin kokusu artık sizi yadırgatmayacak bir alışkanlık haline gelmiştir, böyle bir kentin sakini olmak mutluluk mudur, onur mudur, siz cevap verin.

Bu yazıyı, «Ama, biz yine de sevgili İstanbulumuza vurgunuz. Âşık gözü kusur görmezmiş. Biz de nazlı sevgilimizi bütün kaprislerine karşın severiz. Ah bu Şehr-i Stanbul ki, bi - mislü bahadır - Bir sengine Acem mülkü fedadır, falan fıstık gibi» ucuz bir duygusallığa kaydıracağımı herhalde benden beklemezsiniz. İnsan dünya güzelini de sevse temizlik ve özen arar. Dişlerini fırçalamayan, yıkanmayan, ter kokan, pasaklı bir sevgili, önünde sonunda, insanı aşktan da, yaşamaktan da bezdirir. Doğanın ortasında doğadan uzaklaştırılan, dünyanın en güzel kenti iken bilinçli olarak çirkinleştirilen ve «Profitopolis: çıkarcı kent» örneği olarak gösterilecek kentlerin listesinde de ilk üç dereceden birini almaya aday durumuna gelen İstanbul'u sağlıksız bir tutkuyla sevmeye kalkmak yerine, onu sevilmeye, oturulmaya, birlikte yaşanmaya değer hale getirmek borcunda değil miyiz?

İstanbul için düşündüklerimizi hiç abartısız bütün ülkeye de genişletebiliriz.

Bu duruma elbette birdenbire düşmedik. Kuşaklar boyu ve tek tek hepimizin de suçu var bu yokuş aşağı gidişte. Ama şu son dönemde işler artık iyiden iyiye ayyuka çıktı.

İhtiraslı partilerimiz kabine bunalımı için aylar ve aylar, meclis başkanı seçememe yolunda haftalar ve haftalar tükete ve her konuda birbirleriyle didişe dursunlar, bari bizler bu kısır-döngüye düşmeyelim, kentimizde, ülkemizde insan gibi yaşama koşullarını yine tek tek kendimiz düşünüp bulalım.

Buna galiba zorunluyuz. Çünkü kendi göbeğimizi kendimiz kesmek durumuna düşürüldük.

Dr. Kimble'ın pabucu çoktan dama atıldı. Televizyon seyircilerimizin bir numaralı kahramanı artık Komiser Columbo'dur.

O, durmadan kaçardı, bu durmadan kovalıyor. O levent endamlı, güçlü kuvvetli ve yakışıklı idi; şimdiki süt çalığı, kavruk ve kılıksız...

Birincinin duygulu bir kişiliği, yumuşak bir sesi vardı, görünüşte bir kaçak olduğu halde herkes onun önemli biri olduğu önsezisine varırdı. İkincinin kırtıpil bir görünüşü, kısık bir sesi var, ikide bir emniyetten aldığı resmi komiserlik belgesini çıkarıp göstermese, serseri diye kapıdan kovacaklar...

Biri, kaçmaktan soluk alacak vakit bulamamasına karşın, ne hikmetse, hep terü taze ve formunda idi. Öbürü, evinden ya da bürosundan geliyor olmasına karşın, ne hikmetse, hep uykusuz ve yorgun...

Kimble, karısından yana mutsuz, ama öbür kadınlardan yana şanslı idi. Columbo'nun, yuvasında mutlu, karısına düşkün, hatta belki biraz da kılıbık olduğu görülüyor. Öbür kadınlarsa ona sırf resmi ödevinden ötürü tahammül gösteriyorlar...

Böyle olduğu halde Columbo'yu yedi düvelin TV seyircisi neden daha çok tutuyor? Neden bu eski pardösülü, genç olmasına karşın eğri

duruşlu küçük adam, herkesin sempatisini topluyor? Cin gibi akıllı da ondan. Hiçbir suçluyu elinden kaçırmıyor da ondan.

Her Columbo skecinin çatısı, aşağı yukarı aynı.

Her seferinde zengin bir kurban var. Bunun da ille geri zekâlı, ama güzel bir karısı oluyor. Ya kurbanın ortağı, ya amcası, ya başka bir yakını gözümüzün önünde değme matematikçilere taş çıkartan bir cinayet planı kuruyor. Bunu gerçekleştiriyor, adamı öldürüp parasına ve bir süre de karısına konmak üzere iken... Cinayet yerindeki kalabalığın ortasında tek başına bir küçücük adam görüyor. Bu komiser Columbo' dur. Odayı dolduran öbür emniyet mensuplarından ayrı, laubali, babacan, dalgın, kendi halinde bundan ötürü de hiç göz doldurmayan, kendisinden büyük başarı beklenmeyen, bir görünüşü vardır. Katilin gafleti de işte, kılıksızlığına, Karamürsel sepeti gibi ufak tefekliğine bakıp onu küçümsemesi ile başlıyor...

Columbo, uykusuz olduğu için ev sahiplerinden biraz kahve rica etmektedir. Elinde, yolda bir büfeden aldığı yarısı ısırılmış jambonlu bir sandviç vardır. Kurbanın katili, sosyetenin gözde kişilerinden biri olduğundan saçları parlak beyazdır, sırtında en iyi terzilerin elinden çıkmış bir elbise, parmağında değerli bir yüzük vardır. Küçümseyici, koruyucu ve hoşgörü dolu bir gülümseme ile hizmetçinin getirdiği kahveyi tepsiden alıp, bu fakir ve görgüsüz adama uzatır. Columbo düşüncelerine dalmıştır. Kahveyi ancak kokusundan fark eder, özür diler...

«Affedersiniz dalmıştım da kahve değil mi?

Bu saatte kahve içmezsem kafamı toplayamıyorum. Teşekkür ederim. Çok teşekkür ederim. Başım da ağrıyor. Herhalde üşütmüş olacağım. Siz öldürülen bayın nesi oluyorsunuz?»

«Ortağı.»

«Güzel çok güzel. Nefis stil eşyalarınız var. Antika değil mi hepsi? (gider inceler) Doğrusunu isterseniz ben antika eşyadan pek anlamam, ama bunlar çok değerli olmalı. Karımın amcasının oğlu antikacıdır. Siz hep sol elinizi mi kullanırsınız? Demin bana kahveyi o elinizle uzattınız da.»

«Şimdi bunun ne ilgisi var?»

«Yok değil mi, haklısınız. Çok haklısınız. Başımın ağrısından abuk sabuk konuşurum ben. Bağışlayın. Tenis oynadığınızı, bir de şampiyonluk kupası kazandığınızı bilmiyordum. Bu vitrindeki kupa sizin olacak. Tenis ne güzel spordur. Kibar spordur her şeyden önce değil mi efendim? Herhalde sol elle attığınız servisleriniz rakiplerinizi mahvederdi.»

Ve Columbo görünüşte abuk sabuk, ama aslında hinoğluhin, tepeden inme beklenmedik soruları ile varsayımın somut belgelerini bir bir yakalamaya başlar. Şu kısa konuşma içinde, 1) Katilin kurbanı ile ortak olduğunu, 2) Teniste şampiyonluk kazandığını, 3) Çok lüks bir yaşamı olduğunu, dolayısıyla çok paraya gereksinme duyduğunu, saptamıştır. Ve bunları da şöyle geçerken, laf arasında, adama hissettirivermiştir. Boş bıraktığı gediklerden yakalanmaya başladığını anlayan katil, bocalar, morali bozulur. Bu böylece sürüp gider. Arada Columbo, kapıdan bacadan. pencereden girip adamı çıldır-

tacak hale getirir. Sonunda da çok keyifli bir son sahnede adamı köşeye sıkıştırır:

«Şirketin işlerinin defterlerde göründüğü ve herkesin sandığı gibi parlak olmadığını nerden mi anladım? Siz 11 Aralıkta Merkez Bankasından ortağınızın imzasını taklit ederek üç milyon dolar kredi almışsınız? Bunu ortağınız keşfetmiş. Nedenini sorunca yeni yatırımlara girmek zorunluğundan bahsetmişsiniz. Ama uzunca bir yolculuğa hazırlandığınızı, onun karısını da beraber götürmek istediğinizi dolu bavulunuzdan ve uçak biletinizden anlayınca, bavulunuzdan aldığınız raketinizi sol elinizle o müthiş sol servisinizdeki hızla ortağınızın başına indirmişsiniz. Cesedi tenis kortunun yağmur ızgaraları arasına yerleştirilmiş olarak bulduk. Yağmurlu bir günde tenis kortuna kim gider, ancak bu sporun tutkunu bir şampiyon, dedim. Raketinizden de kumral saç izleri bulduk. Oysa sizin saçlarınız parlak beyaz.»

Sosyete yıldızı, gemi aslanı, beyaz parlak saçlı, yakışıklı, düelloyu keybettiğini anlayınca artık direnmez, satrançta karşısındaki ustaya yenilmiş bir oyuncu gibi, «Evet mat oldum, tebrikler» der. Polis arabalarının sirenleri duyulur. Gelen polisler gemi aslanını götürürler. Kurbanın geri zekâlı eşi, olanlardan şaşakalmıştır. Bir koltuğa yığılır. Columbo adi marka pürosunu yere atar çiğner, eski pardösüsü içinde uzaklaşır. Evine, karısının pişirdiği fasulye çorbasını içmeye gider.

Her öyküsü aşağı yukarı bu şemaya uyuyor. Yaman bir gözlem, sağlam bir varsayım ve onu doğrulamak ihtirasıyla devamlı kurnaz bir

sorgu. Varsayımını yaparken neye dayanıyor? Önseziye tabii, sonra da klasik soruya: Bu cinayet en çok kimin ekmeğine yağ sürer? Hiçbir defasında da tongaya basmıyor. Hep doğru katili kıskıvrak yakalıyor.

Açıkgöz bir organizatör, Dr. Kimble'da olduğu gibi, Komiser Columbo'yu da Türkiye'ye getirip teşhir etse ve yine çok para kazansa hiç şaşmam da, daha açıkgöz biri, ona burada bazı hafiyelik ödevleri vermeye kalkarsa işte bunu yadırgarım.

Bulunamayan sokak kışkırtıcılarının, boş gidip dolu gelen mobilya ambalajlarının, sebze halindeki Mafia çekişmesinin, Şellefyan kumpanyasının trüklerinin, partizan koruma hilelerinin, yolsuz kredilerin çarıklı çarıksız nice ayak oyunlarının ipini pazara çıkarmak belki Columbo için çekici gelebilir.

Ne var ki, Columbo'nun burada foyasını çıkaracağı insanlar, onun skeçlerindekiler kadar centilmen olmayabilirler. Köşeye sıkıştırılırsalar, satrançta mat olsalar da işi yine mızıkçılığa dökebilirler. Gürültüye boğarlar. Zavallı Columbo'ya kara çalarlar.

Diyelim ki, buradaki oyunda Columbo suçluları bir bir saptadı. Ya tam o anda polis arabalarının sirenleri duyulmazsa, ya devlet ve millet tam gerektiği anda onu arkalamazsa; soruşturması, sonuca varması neye yarar? Müeyyidesiz, mesnetsiz orta yerde kalmaz mı?

Nesine gerek. Bırakalım adamcağız televizyondaki başarıları ile yetinsin. Bizim buralara pek gelmesin. Maazallah bir kaza kurşunuyla kimvurduya bile gidebilir.

TULUAT MULUAT

Bir süre önce, sayın bir bakan verdiği bir demeçte milleti yurtseverler ve düzen bozucular diye ikiye ayırıvermişti. Şimdi de, yine aynı sayın bakan, savcılara yazdığı bir genelgede, tuluat yapan bazı tiyatro topluluklarını dikkatle izlemelerini istiyor. Sayın bakana göre, metindışı tuluat yapan bu topluluklar, düzeni bozucu, yurttaşı yurttaşa düşürücü faaliyette bulunuyorlarmış.

Bizim bildiğimiz kadarıyla, sayın savcılarımız yasadışı faaliyetleri böyle olağanüstü genelgeler olmaksızın da, zaten olanca dikkatleri ile izlemekte idiler. Tiyatrolarda metiniçi, metindışı, yasaya aykırı şeyler bulundu mu da, sayın bakanların uyarısına muhtaç olmadan kovuşturmakta idiler. Bundan ötürü, şimdi adı geçen sayın bakanın bu özel tuluat düşmanlığındaki hikmeti hükümeti ayıp değil ya, pek anlayamadık.

Sağ olsunlar, sayın bakanlarımız zaman zaman tiyatrolarla, tiyatrocularla, ilgilenmek lütfunda bulunuyorlar. Ne var ki, bu ilgileniş, onların dertlerine çare aramak, dünyanın her yerinde olduğu gibi, devlet eliyle onlara yardımcı olmak şeklinde olmuyor da, ne hikmetse, hep horlamak, korkutmak, gözdağı vermek, kovuşturmak konusunda oluyor. Çok sayın devlet adamlarımızın gözünde, uslu akıllı, itaatli bir tek tiyatro var: Devlet Tiyatrosu. Geri kalan tiyatroların

hepsi ya düzen düşmanı, bozguncu, ya da eğlence resmine tabi, pespaye kuruluşlar. Bu lafımıza katiyen «Estağfurullah» denmesin. Çünkü devletin bugüne kadar tiyatrocuiara karşı reva gördüğü tutumda bu estağfurullahın gerekçesini bulmak olanaksızdır. Evet hangi partiden olurlarsa olsunlar, devlet adamlarımız yalnız Devlet Tiyatrosunu tiyatrodan sayıyorlar. Belki hemen yanı başlarında, başkentte bulunduğundan, belki her galasına âlâyı vâlâ ile kendilerini davet edip, şatafatlı giysileri, dekorları, ışıkları ve gözalıcı oyunları ile beğenilerini kazanmaya özen gösterdiğinden, ötürü. Devlet Tiyatrosunu arkalayışlarının bir başka nedeni de onun parasını parlamentodaki bütçe müzakerelerinde kendilerinin sağladığı kuruntusu.

Oysa, burada da adaletsiz davrandıkları ortada. Fakir milletin kesesinden çıkan bu paraların kültür alanına ayrılan bölümünü nasıl bir tek üniversiteye ve okula vermiyorsak, tiyatro kalemine ayrılan tahsisatı da bir tek Devlet Tiyatrosunun tekeline vermememiz gerekir. Evet, devlet tiyatroları her ülkenin resmi tiyatrolarıdır. Temsili bir kişilikleri, bir ayrıcalıkları, bir öncelikleri vardır. Ama işte o kadar. Her ülkede Devlet Tiyatrosu dışındaki öbür tiyatrolar da tiyatrodan sayılır. Onlara da saygı ve sevgi duyulur. Onlar da milletin hizmetinde birer kültür taşıyıcısı olarak belli bir oranda korunur. Bizde öyle mi ya?

Bizde, sittin senedir, tekelcilik zihniyeti kültür alanında da sürüp gidiyor. Biraz dışarı göz atıp, elin kültür bakanlıkları bu konuda nasıl davranıyorlar diye öğreneceğimize, hep bildiği-

mizi okuyoruz. Kendi dünya görüşümüzü, kendi partimizin çıkarını, kendi komplekslerimizi ve kaprislerimizi tek güvenilir ölçü sayıp demokrasinin gereklerine, insan haklarının gereklerine, söz ve düşünce özgürlüğünün gereklerine, sanat özgürlüğünün gereklerine yan çiziyoruz.

Özel tiyatrolar, bu bunalımlı dönemde kendi yağları ile kavrulmak ve varlıklarını sürdürmek için insanüstü çabalar harcarken bir de şimdi gereksiz kovuşturmalarla yıpratılmak isteniyorlar. Eşitsizlikleri, haksızlıkları oldukça kanıksadık, ama dozunu aşınca yine de üzülüyoruz.

Gelelim yine sayın bakanın tuluat düşmanlığına. Tuluat nedir? Tuluat, İmprovisation'un karşılığı olarak kullanılıyor. Birden doğan, beklenmedik, önceden tasarlanmadık bir şekilde patlayan espriye deniyor.

Bu haliyle tuluat, geleneksel Türk halk tiyatrosunun başlıca öğelerinden biri. Güldürü alanımızın en bizden, en sıcak sanatçıları olan, Abdiler, Hamdiler, Kel Hasanlar, Naşitler, Dümbüllüler, şimdi tiyatro tarihimizden afaroz edilip çıkarılacaklar mı dersiniz? Bir vakitler halk komikleri ile baş edemeyeceğini anlayan Güllü Agop (Yakup) saraya koşup, metinli ve suflörlü oyunları yalnız kendi kumpanyasının oynayabileceği yolunda ayrıcalı bir yetki almış, böylece öbür halk sanatçılarını zor duruma düşürmüştü. Onlar da tiyatroları kapanmasın diye, «Biz de metinsiz ve suflörsüz yani tuluat olarak, oynarız» demişler, o günden beri tuluatçı olarak anılmışlardı. Eskiden «Tuluatçıyız» demek, bir çeşit tahlisiye simidi olmuştu, ama siz şu feleğin

ışine bakın ki, bugün «Tuiatçıyız» demek, okkanın altına gitmeye, şüpheli görünmeye yetebiliyor. Öyle görünüyor ki, sayın bakan, tüm tiyatroları sufle üzerine oynatmak sevdasındalar. Acaba kimin suflesi ile?

Başkalarının bizden başka düşünebileceğini hesaplayamayan, buna saygı, hiç değilse tahammül gösteremeyen bir düşüncenin, yasaların yazdığı ile yetinmeyip onu vurgulamaya kalkan bir tutumun şu yarı demokratik ortamımızda bile kimseye sempatik gelmediğini görmek güç olmasa gerek

Madem söz tuluattan, tuluatçılardan açıldı, biz de sohbetimizi Kavuklu Hamdi Efendinin bir tekerlemesi ile bitirelim.

Muayyel bir ülkenin padişahı rolünü oynayan sanatçı, arkadaşı Hamdi Efendiye rol gereği sorar:

«Canım, ne garip konuşuyorsunuz? Nedir o yemek memek, elbise melbise, saray maray... Hadi birincileri anladık, ya ikinci kelimeler ne cıa ki?»

Kavuklu Hamdi Efendi yerden bir temenna çakıp,

«Arz edeyim efendim,» diyor. «Yemek sizin taam buyurduğunuzdur, memek de biz fakirlerin ziftlendiğimiz. Elbise, zatı devletinizin telvis ettiğidir, melbise ise bizim giydiğimiz çaput. Sarayda siz ikamet buyurursunuz, marayda da biz barınırız.»

Ve tekerlemenin sonunda nüktesini yapıştırıyor:

«Padişah rahmetli ecdadınızdı, madişah da sizle»

Her ne kadar sürçü lisan eyledikse af ola...

CENTİLMENLİK ÜZERİNE

Evvelki günkü gazete manşetleri hep bir ağızdan şöyle diyordu: AP centilmenlik anlaşmasına döndü ve CHP'li Güven başkan seçildi.

Hep biliyoruz, aynı AP, bir zamanlar centilmenlik anlaşmasına uyarak, Parlamento Başkanlığını orada çoğunluk partisi olan CHP'ye bırakmış, Senato Başkanlığını da yine orada çoğunlukta olan kendi partisine ayırmıştı. İşler bu minval üzre giderken, bu defa —sırtında yumurta küfesi yok ya— birden bire centilmenlikten caydı. Milli Cepheci kafadarları ile birlikte parlamentoya yeni bir başkan seçtirmeye kalktı. Ama, Sayın Demirel'in parlamento aritmetiği 37 tur direnişe karşın tutmayınca, bu sefer de yeniden eski anlaşmaya döndü.

Kısacası, AP'nin centilmenlikten ayrılışı sonra yeniden centilmenliğe dönüşü bu fakir millete tam 40 milyon 935 bin 186 liraya mal oldu, 54 gün boyu ülkenin çözüm bekleyen nice sorununa yan çizildi.

Centilmenlik nedir? Ona istenince girilir, ondan istenince çıkılabilir mi? İzniniz olursa bu pazar da bu konu üzerinde laflayalım.

Önümdeki Le Petit Robert sözlüğü, **Gentleman** ya da **Gentilhomme**'u şöyle tanımlıyor. Bir krala, prense, ya da bir büyüğe bağlı soylu kişi. Davranışlarında soyluluk, görgülülük, gönül yüceliği ve incelik görülen kişi.

Sözlükler genel olarak bir sözcüğün etimolojik kökenine fazla bağlı kalıp, o kavramın gelişimini yeterince izlemezler. **Gentleman** yahut Türkçe yazılışı ile centilmenin bugünkü kapsamına nelerin girip, nelerin girmediğini uzun azam incelemezler.

Dilimizde bu kavramın karşılığı olarak pek güzel bir sözcük vardır: Çelebi. Bu sözcük, inceliği, ölçülülüğü, bilgeliği, alçakgönüllülüğü, tokgözlülüğü, cömert yürekliliği içeriyor bence. Bir Türk çelebisinde bu nitelikler bulunurdu. Ama çelebiliğe erişmek kolay değildi.

Centilmenler ülkesi sayılan Londra'da ilgilenip araştırmıştım. Bir İngiliz centilmeni diye kime denir, diye. Orada da gerçek centilmenin sık rastlanan bir şey olmadığını söylediler. Bakınız, tam bir centilmen olmak için neler gerek: Soylu olmak, babası zengin olmak, coşkusuz, ağırkanlı olmak, herkese karşı edepli bir mesafe yaratmak, az ve öz konuşmak, kimseyi kırmamaya dikkat etmek.

Bir İngiliz centilmeni hiç açık baş gezmez. Hep şapkalıdır.

Ama asansörde tanımadığı bir kadının yakınında bile olunca şapkasını çıkarır.

Bir İngiliz centilmeni sokakta koşmaz, ıslık çalmaz, sandviç, hatta muz bile yemez. Öbür ülkelerdeki centilmenler gibi ille kadının solundan gitmez. Çamur ne yandan sıçrıyorsa o yana geçip kadına siper olur. Bir İngiliz centilmeni bir yere geç gitmez. Kimseyi bekletmez. Gittiği yerde uzun kalmaz. Bir şeyden yakınmaz, sesini yükseltmez, sinirlenmez. Anlatılan hoş bir hikâyeyi her seferinde ilk defa dinliyormuş gibi din-

ler. Tartışmaz. İddiacı değildir. Herhangi bir konuyu karşısındakilerden daha iyi bildiğini savunmaz. Kendini kızdırabilecek saygısız, densiz insanlardan, onu düş kırıklığına uğratmış ahbaplardan, kaba, hırçın ya da dikkatsiz davrananlardan uzak durmaya bakar. Evli bir kadını baştan çıkarmaya kalkmaz. Genç bir kızla onunsının babasının önünde laubali olmaz. Hiç kimseyi utandırmaz. Örneğin bir Fransız centilmeni dalgınlıkla bir banyo odasına girip de orda yıkanan çırılçıplak bir kadın görse hemen, «Çok özür dilerim madam» deyip çıkar. Aynı durum bir İngiliz centilmeninin başına gelse o, «Çok özür dilerim bayım» deyip, miyop taklidi yapar, kadıncağızı utandırmamanın yolunu yordamını bulur. Bir centilmen, centilmen olmayanla bile edepdışına çıkmaz. Kendine hâkim olmak, onun başlıca kaygısıdır. Şu tipik hikâyeyi bilmem duymuş mu idiniz? Bir işadamı centilmen, kendini yasadışı yollarla atlatan bir rakibine şöyle yazmış :

«Sayın bayım, kâtibem bir lady olduğundan sizin hakkınızda düşündüklerimi yazmaya utanır. Ayrıca, ben de bir centilmen olarak onları düşünemem. Ama siz, ne biri, ne de öteki olduğunuza göre, ne demek istediğimi anlamış olmalısınız. Saygılarımla.»

Hasılı zor iştir, ince iştir, centilmen olabilmek, centilmen kalabilmek. Centilmenliğin ayrıntılı niteliklerini bir sütun boyu daha sıralamak işten değil. Bunların çoğu da, her ülkedeki centilmenlerin ortak ilkeleridir. Ama bunların içinde, seçim kampanyasında açık artırma ile, karşı partiden mebus transfer etmek, siyasi ra-

kiplerine dolu dizgin kara çalmak, yakınlarına çıkar sağlamak, kürsüde konuşan hatibi yumrukla susturmak gibi marifetler nedense pek bulunmuyor.

Ama umutsuzluğa düşmemeli. Centilmenlikten bugün nasibi az olanların ileride gelişmeleri, ona yaklaşmaları umudu yok değildir. Her centilmen anasının karnından centilmen doğmamışsır. Bazıları buna sonradan ermişlerdir.

Bir de centilmenliği, öyle istenince girilen, istenince çıkılan bir kapı sanmak da çok yanlıştır. Mason locası değil ki bu, işinize gelmeyince çıkasınız.

O girilip çıkılan kapı, turistik büyük otellerin alt katında bulunur. Gerçi onun üzerinde de «Gentleman» yazılıdır ama, o sadece ve sadece erkekler helasıdır.

Aman karıştırmayalım.

NE VARSA ANLARDA VAR

İnsanoğlunun tuhaf şartlanmaları var. Yılın belli günlerinde yaşamının tekdüzeninden çıkmak gereksinmesini duyuyor, o belli günlerin yine kendi uydurduğu niteliğine ve havasına uygun bir ruh durumuna geçiyor. O güzel gün, dinsel bir bayramsa, daha bir duygusallaşıyor, yumuşuyor, herkesle, dünyayla daha bir barışık ve hoşgörülü oluyor. Yaşlıları birden fark etmişçesine, onlara daha bir saygılı, yanında çalışanlara daha bir sevecen kesiliyor, çocuklarını sevindiriyor, fakir fukaranın gönlünü alıyor. O özel gün, bir yaş günü, bir dönüm günü, bir anma günü, bir milli bayramsa, bu sefer de o günlerin niteliğine uygun iç ve dış maskeler takınıyor.

Yılbaşı da, kendine özgü şartlandırmalar getiren bir özel gün...

Eskiden bizim yılımız martta başlardı. Miladi yıla, dolayısıyla, batı uygarlığına kapılandığımızdan beri, biz de yeni yıla, dünyanın çoğunluğu ile birlikte, üç ay önce girer olduk. Sade o kadar da değil, Hıristiyanların Noel ve yılbaşı psikozunu bile benimseyenlerimiz çoğaldı. Aralığın on beşinden sonra bir çam fidanı katliamıdır başlıyor. Kibar evlerde çamlar donanıyor, çocuklara, büyüklere hediyeler veriliyor. Nerdeyse üç sesli kilise ilahileri bile okuyacağız.

Hep şaşarım... İnsanın maymundan geldiğini anlamak için Darwin'e ille gerek var mı idi, diye.

Her yılbaşı, itiraf edin, yeni yıla yeni ve olumlu kararlarla girmiyor musunuz? «Bu yıl artık daha verimli çalışmalıyım. Yeni bir ajanda alıp yapacaklarımı bir bir yazmalıyım. Bunları zamana en uygun bir şekilde ayırmalıyım. Dosyalarımı, kitaplarımı bir düzene koymalıyım. Sağlığıma daha özen göstermeliyim. Biraz kilo vermeliyim. Sabah cimnastiklerini ihmal etmemeliyim. Ailemle, dostlarımla, meslektaşlarımla daha insancıl ilintilere özen göstermeliyim. Hasılı, yeni bir insan olmalıyım, uygar bir insan olmalıyım, örnek bir insan olmalıyım.»

Ne iyi değil mi? Koca bir ömrü rastgele, savrukça yaşa, sonra takvimlerin 31 Aralığı gösterdiği bir gün alıverdiğin bir kararla ertesi gün, birdenbire yepyeni, uygar, olgun, düzenli, bir yaşama başla.

İnsanlar birbirlerini aldatmalarının stajına önce kendi kendilerini aldatarak başlıyor olmalılar.

Her yılbaşı, kadın erkek, hepimiz, bu soytarılığa düşmüyor muyuz? Saat on ikiyi rakı, şarap, şampanya içerek, birbirimize sarılıp öpüşerek, birinci dörtlüğünün sonunu bile zor getirdiğimiz koro şarkılar söyleyerek karşılarsak, yılımızın bu iğreti neşe ile ışıklanacağını sanmıyor muyuz?

Sonra ne oluyor? Bu saman alevi, ne kadar sürüyor? Bir, bilemediz iki hafta. Ocağın yirmisinde eski alışkanlıklar, eski şartlanmalar, çevrenin etkisi, hayalimizle kendimizi çıkardığımız

o yerden bizi pantolonlarımızdan, eteklerimizden yakalayıp aşağı aşağı, eski, yavan yanşak yaşamımıza, böyle gelmiş böyle giderci, battı balık yan giderci kalenderliğimize çekmiyor mu?

Anlaşılan kaç yıl yaşarsak, her yılbaşı bu acayip oyunu oynayacağız.

Yeni yılı bembeyaz bir sayfa, eski yılı da kullanılmış bir karalama kâğıdı sanmak, beyaz sayfayı o karalamaların tecrübesi ile iyi ve olumlu şeylerle doldurmak isteyiş, alkışlanır elbet alkışlanmasına da, onun kolayca gerçekleşeceğini sanmak fazla pembe —hadi kelimeyi tutmayalım— safdilce bir kuruntu olmaz mı?

Yıllarca önce On ikiye Bir Var adlı bir hikâyemde şöyle demişim: **«Zaman geçiyor. Bizler zamanın içinde yüzdüğümüz halde zamanın geçişini değil de, o geçtikten sonra, sadece geçmiş olduğunu fark edebiliyoruz.**

Bu keşfimi nerde yaptım biliyor musunuz? Bir yılbaşı gecesi Kadıköy vapurunun güvertesinde. Paltoma bürünmüş, gidip ta burna oturmuştum. Bir ara uyuklar gibi olup birden silkindim. On ikiye bir var diye söyleniverdim. Çakmağı çakıp saate baktım ki, doğru. Saniye yelkovanı döndü döndü, altmışın üstüne gelince çıt. Saat 23.59'ken 24 oldu. Gün kadranında çarşamba, yerini perşembe ile değiştirdi. 31 aralık çekilip yerini 1 ocağa bıraktı. 1952 bitip 1953 başlamıştı. Bütün bunlar bir küçük anın marifeti. Hepsi şu küçük yayın atıvermesi ile oluyor. An anı kovalıyor, anlar sonsuzlukta eriyor.

Madem zamanı durdurmanın çaresi yok, madem zaman akacak, bari geçişini iyice hissetsek. Vapur Kızkulesi açıklarında. İşte Sala-

cağa yaklaşıyoruz. İşte şurası Selimiye. Dalgakıranı geçiyoruz. Vapur yana dönüyor. İşte Kadıköy iskelesi.

Bir, böyle, geçişin an be an bilincine vararak gelmek var, bir de, aşağı kamarada laklakiyata dalıp (a gelmişiz) diye şaşalamak?

Ömrümüz, aşağı kamaradaki yolcuya ne kadar benziyor. Dakikaların değerini biz ancak yılbaşından yılbaşına anlıyor, onların geçişini ancak o gece, o da 23'ten 24'e kadar, dikkatle izliyoruz. O da neden? Aklımız sıra, bir yılı kapayıp bir yenisini açtıklarını sandığımızdan. Oysa hangi günün hangi dakikası bir eski yılı kapayıp yenisini açmıyor? Neden bu özeni her günün her dakikasına çevirmiyoruz.»

Evet böyle yazmışım. Çünkü her yaşadığımız dakika önce yaşadıklarımızın birikimini, sonra yaşayacaklarımızın da tohumlarını içerir. Her geçen dakika biriciktir. Geri gelmez. İyi ve yoğun yaşanan bir dakikada sonsuzluktan bir renk vardır.

Yaşamı, kuru taşlar, serpili çamurlu bir yol olarak görenler, ancak taştan taşa sıçrayabilmek kaygısı ile, seke seke, yarım ve ham bir hayat yaşarlar. İnsanların çoğunluğu, anları, haftaları, ayları, yılları bir yerlere varmak için köprü olarak kullanıyor. Oysa her an başlıbaşına bir amaçtır.

Bir Zen öğrencisi hocasına soruyor:

«Bodhidharma batıdan gelir, tümcesinin anlamını söyler misiniz?»

Zen rahibinin genç müride verdiği cevaba bakın:

«Bahçede selviler var.»

Genç müridi soyut açıklamalarla tatmin etmek yerine, ona somut yaşamın —**o anda, oradaki** yaşamın— aklına ilk gelen bir kesitini söylemekle gerçeği nice felsefeden daha esaslı bir şekilde yansıtacağını bildiğinden...

Aklına esse.

«Kirazlar açtı» da diyebilirdi. O anın başka bir somut gerçeği de bu olduğu için.

Yılları değil, anları kovalayalım dostlar.

Yeni yılın ikinci haftasında cümlenize yeni ve yoğun anlar dilerim.

Ne varsa anlarda var.

Kar yağıyor, kurşuni Barok kubbelerin üzerine. Büyük kentin homurtusu surdinleşmiş bu soğukta. Gök puslu, yerler beyaz. Uzakta, zaman gibi tekdüzen, zaman gibi umursamaz, Maldau akıyor bildiğince. Güngörmüş Karl Köprüsünün altından. Bu köprü, ne krallar, ne imparatorlar ağırlamış. Üzerinden ne alaylar geçirmiş. Nice törenlere donanmış, süslenmiş. Her şey akıp gitmiş, o kalmış. Karl Köprüsünü ilk gören yeni sular acaba ne duyarlar? Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun nehirlerinden kopup gelen sular, herhalde daha bir saygılı, heyecanlı idiler. Daha, kilometrelerce öteden, «Demek ünlü Karl Köprüsü bu, ne mutluluk birazdan onun altından geçeceğiz» diye sevinirlerdi. Şimdiki yeni kuşak sular bu çeşit naifliklere pek pabuç bırakmıyorlar, Karl Köprüsü de işin farkında, alınganlığı duygusallığı bırakmış, zamana uyma esnekliğini göstermiş, ama yine de içinden, «Ben hancı siz yolcu» diye filozofça bakıyor delişmen, toy sulara.

Sol yanda, en tatlı ve yumuşak bir yükseltiden Hradschin, hem görkemli, hem alçakgönüllü, gözlüyor kenti. Hradschin kentin âdeta Akropolisi. Sarayında, katedralinde nice Roma - Germen imparatoru taç giymiş. Hradschin'in en büyük mutsuzluğu Hradschin'i görememesi, bu

güzel görünümden yoksun kalmasıdır, der Çekler. Varşova'da, Stalin'in yaptırdığı Kuleli Kültür Evi için de, Polanyalılar buna benzer bir söz çıkarmışlardı: «Kentin en mutlu yeri o yapıttır, çünkü her yeri görür, kendi çirkinliğini görmez» diyorlardı. Bu hesapça Ankaramız da, İstanbulumuz da nice mutlu yapılarla doluyor sayılabilir.

Evet, bu satırlar size Prag'dan yazılıyor. Barok kubbelerin, saat kulelerinin, güngörmüş meydanların, asırlık dar yolların kenti Prag'dan cümlenize merhaba. Smettenalar, Kafkalar, Çapekler, Wverfeller, Rilkeler tüm dostlarına Dr. Faustus ve Aslan Asker Şvayk da, arasıra kendilerini hatırlayanlara, mahsus selam ederler.

Türkçenin en uzun sözcüğü nedir, diye bir bulmaca uydurmuş çocuklar. Belki duymuşsunuzdur. En uzun sözcük, **Çekoslovakyalılaştıramadıklarımızdanmısınız**, sözcüğü imiş. Çek Devlet Tiyatrosu Keşanlı Ali Destanını tüm bir sezon boyu oynayıp iyice Çekoslovakyalılaştıralı beri, bu üçüncü çağrılışım Prag'a. Daha on kere gelsem, her seferinde ayrı bir sihrini keşfedeceğim herhalde...

Bu defa hava Rilke kokuyordu. Tüm dünya, geçtiğimiz yıl Rilke'nin yüzüncü ölüm yıldönümünü büyük törenlerle andı. Prag'da antika kitap satan dükkânların vitrinlerinde baş yeri hep Rilke tutuyor. Rahmetli dostum Celâl Sılay Avrupalı ozanlar içinde, en çok Rilke'yi tutardı. Okuduğundan mı? Hayır. Sadece adını, soyadını ahenkli ve şairane bulduğundan. Pırıl pırıl güleç yüzü ve ona çok yakışan coşkusu ile inşat ederdi:

«Raynarrr Mariyya Rilke...» Şiirde müzikaliteye önde değer veren şairlerimizin başında geldiğinden, onun, has adlarda bile müzikalite arayan, bulunca da adamın kişiliğine de ille müzikalite bulaşmış olabileceğine inanan bu tutumu bizi çok güldürürdü.

Celâl, Rilke'yi, okumadan severdi. Ama Rilke'yi okuyup da sevmeyene ben pek rastlamadım. Hele her ulustan gençler, Rilke'nin önlerine yeni açılar sunan soylu şiir ve düşüncelerine her zaman vurulurlar. Rilke, insanoğlunun yalnızlığa itilmişliğini, geçiciliğini, yersiz yurtsuzluğunu, eski bir deyimle bikesliğini en iyi yansıtan, ama kendini karamsarlığa bırakmayan, bu umutsuzluğa karşın hatta bu umutsuzluktan ötürü, evet, bu umutsuzluktan ötürü, yaşamla bir kat daha yoğun bağlantılar aramak ve kurmak için çalışan bir ozandır. «Yoksulluk ve Ölüm Kitabı», «Orphee'ye Sonnet'ler», Adriyatik kıyılarında Durino Şatosunda yazdığı «Durino Elegiaları», hep ölümün ve yaşamın anlamını vurgular. Ölüm, insanın üzerine yavaş yavaş inen bir hastalık mıdır? Ölüm, insanı yücelten, insanın varabileceği en arı ve üstün aşama mıdır? Yoksa ölüm, sadece biyolojik bir zorunluk mudur, ne özenilecek, ne yerinilecek, sadece olduğu gibi kabullenilecek bir zorunluk. Rilke bu yorumları benimsemez. O, Tanrısından tüm bir yaşam boyu, senlibenli, haşır neşir olunmuş, enine boyuna düşünülmüş, sevilmiş, bundan ötürü de yücel ilmiş ve insanı korkutmayan bir ölüm ister. Ölüm, yaşamımız boyunca bizi ürkütmeden, [illegible] madan, alaşlandırmadan, her anımızı daha çekici, daha değerli yapar. Hareketlerimize

başka bir boyut katar. Tevekkeli yazmamış Rilke «Manastır Yaşamının Kitabı» adlı yapıtını. Onun içinde, hep bir keşiş yan vardır. Susku riyazetine giren keşişlerin manastır koridorlarında birbirlerine rastladıkları anda söylemeye tek izinli oldukları «Ölümü Unutma» sloganını kim biiir ne kadar benimserdi keşiş olsa idi. Ama tüm ağır riyazete de katlanamazdı herhalde. O dünya zevklerine de sırt çeviremeyen bir keşişti. Genç, yaşlı, orta yaşlı, bir sürü kadın hayranına üşenmeden yazdığı mektuplar bize onun efendi, iyilik dolu, dost ve ince kişiliğini çok iyi yansıtır.

Geçen yıl Kafka ile dolaştığımız Prag'ın dar sokaklarını bu yıl da başka bir dostla, Rilke ile geziyoruz. Şu dünyada en çok şükrettiğim şeylerin başında, özlü dostların hiç ölmeyişi geliyor. İstediğimiz anda nazlanmasız bize gülümseyen, el uzatan dostların.

Büyük kentleri de çekici yapan onlar değil mi? Çehov'suz Moskova, Valery'siz Paris, Joyce'siz Dublin ne kadar eksik olurdu.

Gelecek hafta yurtta buluşmak umuduyla sevgiler.

Hükümet etmenin de yolu yordamı vardır.

İster toplumsal, ister liberal, hangi düzende olursa olsun, her iş gibi devlet işleri de uzmanlığa dayanır, gelip geçici bakanların keyfine bırakılmaz. Uygar devlet yönetiminde, ana sorunlar yıllar yılı bir birikimin tecrübelerinden ve hele bilimin ışığından alabildiğine yararlanılarak teknokratlar, uzmanlar tarafından saptanır, çeşitli eleştirilerin rötuşundan geçip en uygun şeklini alan sağlam köklü ilkelere dayanır. Şüphesiz her iktidar, devlet yönetimine kendi politik rengini verecektir. Ama devlet, yine de, ana sorunlarda sözünü ettiğimiz sağlam, ortak ilkelere uyacaktır. Uymak zorunluğundadır.

Kültür alanı, iktidara kim gelirse gelsin, bazı ana ilkelere uyulması gereken alanlardan biridir. Bir ülkenin bir kültür politikası olması gereğini biz cumhuriyet kuruldu kurulalı beri tam olarak duyamadık. Cumhuriyetin ilk kültür programı, çoğunluğu okuma yazma bilmeyen halk kalabalığını, okuma yazma ve ilkokul seferberliği ile bir an önce kalkındırmaya yöneliyordu. O günlerde el atılacak ilk kültür sorunu elbet bu olmalı idi. Daha sonra ulusu uyarıcı öğretmen kadrosunun yetiştirilmesi, güzel sanatların gelişmesini sağlayıcı tedbirlerin alınması düşünüldü. Tek parti devrinde köy enstitüleri girişimi,

dünya klasiklerini çevirip tanıtma girişimi, başkente münhasır da kalsa bir Devlet Tiyatrosu, bir Riyaseti Cumhur Orkestrasına özen gösterme kaygısı, görüldü. Zaten, İsmet Paşa cumhuriyet ricali içinde güzel sanatlara en fazla ilgi duyanlardan biriydi. Ankara Musiki Muallim Mektebi öğrencilerinin kurduğu orkestranın her hafta verdiği konserleri, iki eli kanda olsa kaçırmazdı. Atatürk'ün ünlü onuncu yıl hitabesine, güzel sanatlarla ilgili tek cümleyi İsmet Paşanın eklediğini hep biliriz. Atatürk ve İnönü, yaşamları savaşlarla geçmiş iki asker olmalarına karşın, batı uygarlığına yönelik iki uyanık zekâ olarak, güzel sanatların bir memleket için önemini herkesten önce sezmiş ve kendi değer yargıları oranında girişimlere geçmişlerdi.

Bu arada, sanat ve kültürün hoşgörüsüz, genişgörüsüz yeşeremeyeceğini de çok iyi sezmişlerdi. Unutmayalım ki, 835 satır, Jakond İle Si Ya-u, Varan 3 hep Atatürk'ün devrinde basılıyor, satılıyor, okunuyor. Üstat Kerim Sadi'nin broşürleri o devirde, gençler tarafından rahatça kapışılıyordu.

İnönü'nün milli şefliği döneminde, ilk kültürel baskı rahmetli Hasan Âli Yücel'in bakanlıktan uzaklaştırılmasından sonra başlar. Tek parti diktasına karşı bir tepki görünümünde ortaya çıkan Demokrat Partinin söz ve düşünce özgürlüğüne saygılı olacağı umudu çok kısa sürdü, bu parti de ilk başta kendini tutan sanatçıları ve aydınları bir süre sonra acayip baskılarla düş kırıklığına uğrattı. Hatta, son dönemlerinde rahmetli bir kültür müsteşarı aracılığı ile sanat ve kültür yaşamımıza bir sağ ambargo koymaya

kalkmaları bana «Vatan Kurtaran Şaban» adlı bir parodi yazmak zorunluğunu duyurdu.

27 Mayısçılara gelince, onlar da bütün olumlu ve iyi niyetli çabalarına karşın, yeteri kadar genişgörüşlü olamadılar. Buna formasyonları yetmiyordu. Söz ve düşünce özgürlüğüne karşı tutumlarını ilk belli eden gaf, «147'ler olayı» oldu. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Prof. Tuncel'in Güzel Sanatlar Akademisinde topladığı ilk Kültür Danışma Şûrasında, Milli Birlik'in sözcüsü, bütün konuşulanları tüzumsuz buldu. Tahtaya güzel bir yazı ile ve cetvelle çizilmiş gibi çizgiler çekerek, Ülkü Birliği adlı bir kültür programını en ince ayrıntılarına kadar açıklamaya girişti. Bu proje, bana Dr. Goebbels'in güdümlü sanat programını anımsatmış ve bunu o şûrada açıkça söyleyip eleştirmem, kıvılcımları üzerime çekmişti. Niyet muhakkak ki, samimi idi. Ama, nasıl askerlere sivillerin askerlik öğretmeye kalkması yersiz bir saygısızlık olursa, kültür ve sanat adamlarına bu alanların dışından kimselerin yol göstermeye kalkması da aynı derecede yersiz olurdu.

AP döneminin öğretmen kıyımları hâlâ belleklerdedir.

12 Mart ise, her alana olduğu gibi, kültür alanına da büyük bir baskı getirdi. UNESCO'nun «Kitap Yılı» olarak kutladığı yıl, bu sayede bizde «kitap düşmanlığı» yılı haline getirildi. Ev ev kitaplıklar arandı. Zararlı sayılanlar toplatıldı. Sahipleri tutuklandı. Kültür ve sanat dünyamızın tepesinde de bir balyoz hissedildi.

Bugün de işte görüyoruz, Milli Cephe sorumluları, her alanda olduğu gibi, kültür alanın-

da da, bildiklerince, keyiflerince at oynatmaya başlamışlardır. Bir yandan öğretmen kıyımı sürüp giderken, bir yandan eserler sahneden indiriliyor, yazarlar kovuşturuluyor, okul kitaplarından parçalar çıkartılıyor, televizyonda filmler, diziler yasaklanıyor.

Bugünkü sorumlular da, kendilerinden öncekiler gibi, kültür alanında babalarının çiftliği gibi tasarruflarda bulunabilecekleri kuruntusundadırlar. Milli kültürün, şu ya da bu partinin, şu ya da bu kaprisin, şu ya da bu bakanın malı olmadığı gerçeği onlara da henüz ayan olmamış. Değil mi ki iktidardayım, edebiyat tarihinden istediğimi çıkarır, istediğimi koyarım, hoşuma giden programı destekler gitmeyeni yasaklarım, solcu belleklerimle uğraşır, sağcı bildiklerimi lanse ederim, sanıyorlar. Ama şunu söyleyeyim ki, yanılıyorlar. Biz böylelerini çok gördük, bugün adları sanları bile unutuldu. Ama onların yıkmak istediği sanatçılar dimdik ayakta duruyor. Türkiye durdukça da hep duracak. Bu efendiler sanatçıyı budamanın kendi bindiği dalı kesmek olduğunu anlayamıyorlar.

Sanatla kültürle debeleşenler sanattan kültürden anlasalar, bu kadar üzülmeyeceğiz. İşin tuhafı, bu acayip davranışlar, hep konu ile en küçük ilişkisi olmayanlardan geldi, geliyor ve görünüşe göre de gelecek.

Her alanda olduğu gibi, sanat ve kültür alanında da, geri kalmış bir ülke olmanın günahı bunlar.

Dilimizde bir deyim vardır: «Akşama kadar dik kadınım, sabaha kadar sök kadınım». Bizim

ömrümüz de birinin yaptığını öbürünün bozması ile geçiyor. Sonu gelmez zikzaklar içinde ne olursa kültürümüze sanatımıza oluyor.

Cehaletin diktasından ne zaman kurtuluruz dersiniz?

PENALTI SIRASINDA KALECİNİN KORKUSU

Değil mi ki spor, toplum yaşamında en önde bir ilgi alanı, öyleyse her zaman yaşamla övür olmak zorunda olan edebiyat da ona el atacak. Atıyor da zaten. Değme yazarların bazı yapıtlarının spor terminolojisinden alınmış adlar taşıması rastlantı değil.

Örneğin, bir zamanlar iyi bir yüz metreci ve çevik bir kaleci olarak tanınan Henry de Monterland sporu edebiyat alanına sokup onurlandıranların başında akla geliyor. Onun, Kılıçların Gölgesindeki Cennet, Altın Kapı Önünde Onbirler, adlı iki romanı vardır. Daha sonra bu iki romanı Monterland Les Olympiques adı altında birleştirdi. Sporun şiirini, felsefesini, hümanizmasını, çok formda bir atlet gücü ile orada yansıtır. Cennet'ten kastı stat'tır. Öyle bir cennet ki, kişilerin soy, varlık, sınıf üstünlüklerine papuç bırakmaz. Orada iltimas, tekel sökmez. Her birey, kendi yalın vücut ve zekâ yetenekleri ile katılacaktır bu yarışa. Öyle bir cennet ki, herkesin gerçek değeri vurulmaktadır bu mihenk taşına. Bu sporseverin satırlarını okurken kanınız oksijenlenir âdeta. Paul Soudy ne güzel söylemiş:

«Edebiyat, Proust'un zamanında kapı pencereleri sımsıkı kapalı bir odanın içinde kalmıştı.

Monterland geldi, Proust'un öldüğü odanın sımsıkı pencerelerini ardına kadar temiz havaya açtı,» diyor.

Yves Gibeau'nun Beyaz Çizgi adlı romanı da bu oksijenli türün bir başka örneğidir. Atletizm dünyasının erkekçe mücadelesini yansıtır. Her satırında kulvarların pist kokusunu duyar gibi olursunuz. Ben Gibeau'yu okurken delikanlılık günlerime dönmüş gibi olur, sevgili Semih Türkdoğan'ın, Mehmet Ali Aybar'ın yönetiminde tarihi Taksim Stadyumunun, ya da Yeşilköy top sahasının derme çatma pistlerinde yaptığımız antrenmanları ansırım.

İngiliz yazarı Alan Silltoe'nin «Uzun Mesafe Koşucusunun Yalnızlığı» adını taşıyan bir uzun hikâyesi vardır.

Alman dili yazarlarının en ilginci sayılan Peter Handke'nin de ünlü bir romanı Penaltı Sırasında Kalecinin Korkusu adını taşıyor.

Vurucu bir ad değil mi? Futbol, oldum olası gerilim dolu bir spor. Penaltı ise futbolun en gerilimli bir anı.

Ne var ki, Peter Handke'nin bu romanı, sanılabileceğinin tersine, baştan aşağı futboldan ve maçtan söz etmiyor. Roman eski bir kaleci ve şimdi de işinden çıkartılmış bir antrenör olan Josef Bloch'un yaşamından bir kesit veriyor. Yüz yirmi beş sayfalık kitabın ancak son üç sayfası bir futbol maçını ve bir penaltı atışını içeriyor. Bloch küçük bir alanda hiç tanımadığı iki takımın maç yaptığını görür, tribünlere ilişir:

«Yanındakine takımları sordu. 'Bu rüzgârda havadan oynamak hata,' dedi. 'Adam ben de burada yabancıyım,' dedi. 'İki gün sonra gide-

ceğim.' 'Oyuncular çok bağırıyorlar' dedi Bloch, 'iyi bir takım sessiz oynar.' 'Kenardan seslenip akıl veren antrenörleri yok' dedi adam.

Bloch yanında başka seyircileri fark etti. Bunlar kendi aralarında konuşuyorlardı. Bloch konuşana değil hep konuşulana bakıyordu. Yanındakine, 'Bir hücum sırasında forları değil de yalnız kaleciyi izlemeyi hiç denediniz mi?' diye sordu. 'Çok zordur gözünü toptan alıp kaleciye çevirmek. Onun sağa, sola, öne arkaya gidip iki eli baldırlarında top izlemesini seyretmek. Doğal gelmez insana. Sıradan seyirci kalecinin farkına ya gol kurtarırken, ya da gol olduktan sonra varır. Topsuz olan top bekleyen kaleciye bakmak acayip gelir insana.' 'Denedim olmuyor' dedi yanındaki gözlerini tekrar forlara çevirip, 'Kaleciye bakarken gözlerim şaşılaşıyor.' Alışır' dedi Bloch, 'Ama gülünçtür gerçekten.' O sırada bir penaltı oldu. Hakem oyuncuları ceza alanından dışarı çıkarıyordu. Penaltıyı atacak oyuncu topu yerine yerleştirdi.

'Kaleci, hangi köşeye atacak diye düşünüyor şimdi' dedi Bloch, 'Atacak adamı eski oyunlardan tanıyorsa her zaman yaptığı gibi, şu köşeye atar, diye geçirir aklından. Ama penaltıcı da kalecinin bunları düşünebileceğini geçirmektedir aklından. Kaleci düşünmeye devam eder, ama bu sefer beni atlatmak için ters köşeye de atabilir. Kalecinin bu ihtimale de takılacağını hesaplayan penaltıcı şutunu yine her zamanki köşeye atmaya karar verebilir ya da vermeyebilir. Bu böyle sürer gider.'

Kaleci çizgi üzerinde yerini almıştı. Penaltıcı gerildi. 'Penaltıyı atacak koşmaya başlayınca

kaleci, istemeden plonjon yapacağı yanı belli eder ve penaltıcı da rahatlıkla topu öbür köşeye gönderebilir' dedi Bloch. 'Ama usta ise penaltıcı topa vurduğu anda kestirdiği yana atılıp tutabilir de.' Penaltıcı hızla koşuyordu. Açık sarı ploverli kaleci hiç kıpırdamadan durdu. Ve top ellerinde kaldı.»

Roman böyle bitiyor.

Hani bizim televizyonumuz Türk öykücülerinin öykülerini filmleştirmeye girişip de, sonra yasaklayarak yüzüne gözüne bulaştırdı ya, Alman Televizyonu da Handke'nin bu yapıtını filmleştirmiş. Ama yaptığından pişman olmadan efendi efendi gösteriyor televizyonda.

İyi yönetilmiş, iyi sunulmuş olan oyundan sonra ilginç bir röportaj sunuldu, Alman Milli Takımının kalecisi Mayer'le, yine Alman Milli Takımının en ünlü penaltıcılarından Netzer'e, spiker, film hakkındaki düşüncelerini sordu.

Penaltı atılacağı sırada çok korku duyar mısınız? sorusunu Mayer şöyle cevapladı:

«Kılım bile kıpırdamaz. Penaltı gol demektir. Olan olmuştur. On bir metreden on beş küsur metre karelik koca bir düzeye atılan şutun gol olma olasılığı çok büyük, tersi ise küçüktür. Tek yapabileceğim şey, kendimi bir köşeye rastgele fırlatmaktır. Adam tesadüfen oraya doğru atmayı tasarlamışsa topu çelmek olasılığım golü önleyebilir. Bu da tamamen şansa kalmıştır.»

Şimdi bir de penaltıcı başı, Netzer'i dinleyelim:

«Penaltı olunca içimi bir korkudur kaplar, ayaklarım tir tir titremeye başlar. Evet kale 7,44 metre geniş 2,14 metre de yüksektir, ama kaleci

bana çaylak gibi bütün köşeleri kapatmış görünür. Sinirlenip topu dışarı atabileceğim olasılığı, iyi ayarlayamayıp kale direklerine çaptırma olasılığı ve nihayet kalecinin attığım şutu kurtaracağı olasılığı beni deli eder. Düdük bir an önce çalsa da bu karabasan bitse diye bakarım. Penaltı yarı gol sayılır, attın mı doğal karşılanır, ama bir de kaçırdın mı bir numaralı halk düşmanı olursun, penaltıcılık düşman başına.»

Alman yazarın kitabına seçtiği ad böylece iki ünlü futbolcu tarafından yalanlanıyor, asıl korkan meğer penaltıyı atanmış.

Edebiyatla gerçek, demek, bir yerde, çelişkiye düşebiliyor. Üstün durumda saydığımız, bir yerde, kötü durumdakinin sükûnetine imrenebiliyor.

Bu örneği futboldan alıp politikaya uygularsak, iktidarla muhalefet arasındaki korku ilişkisine bile varabiliriz. Hangisi hangisinden korkar? Hangisi penaltıcıdır, hangisi kaleci? Ayrıca yorumlanmaya değer.

Bu korku işi, biraz da kişilerin yaratılışına, duygusallık ya da duygusuzluk gradolarına göre değişebilir.

Ardamarı patlamış, yüzü süngerle yıkanmış, dana yürekli politikacılar, ister penaltı atsınlar, ister kaleci dursunlar, kılları kıpırdamaz, utanma hassasını kaybettiklerinden sorumluluk korkusuna karşı da şerbetlidirler.

BAZILARI DÜRÜSTLÜK SEVER

Kalleşliğin büyük teorisyeni Machiavelli'in «Gaye vasıtayı meşru kılar» ilkesi, politikacıların olduğu kadar, işadamlarının da, bugüne dek, çok işine geledurmuştur.

Bu vasıtaların başında da rüşvet gelir.

Amerikan toplumunun yeni fazilet havarisi Senatör Church, tahkikat komisyonunda Lockheed Firmasının İkinci Başkanı Kotchian'a,

«Dağıttığınız bu paralar size ne çıkar sağlıyordu?» diye bir soru sormuştu. Pişkin işadamından aldığı cevap şu oldu:

«Daha yumuşak bir hava yaratıyor, anlaşmamızı kolaylaştırıyordu.»

«Peki buna düpedüz rüşvet denmez mi?»

«Hayır, bu daha ziyade bir hediye idi.»

Bu konuşmadan bir hafta sonra, Lockheed skandalı Amerikan gazetelerinin birinci sayfalarında da patlak verdi. İş zincirleme büyüdü. Washington'dan Amsterdam'a, Bonn'a, Roma'ya, Tokya'ya ve evvel Allah Ankara'ya kadar yayıldı. Böylece Kış Olimpiyatlarında kötüye çıkan adımızı uluslararası rüşvet piyasasında yeniden birinci planda duyurur olduk. Şimdi adı geçen başkentlerde gazetecilere sansasyonel bir alan açıldı. Muhalefet partilerinin ekmeğine yağ sürüldü. Onlar kaleme ve mikrofona sarılır olsunlar, hediye alan zevat da pirincin taşını ayıklamak için çabalayıp duruyorlar.

«Paranın yüzü tatlıdır» sözü, «Paranın açmayacağı kapı yoktur» ilkesi tevekkeli bunca köklü yerleşmemiş. Paraya tapan düzenlerde paranın gücü elbet büyük oluyor.

Tarih hocamız rahmetli Raşit Erer, Birinci Dünya Savaşı sırasında iaşe işlerinde müsteşarlık etmişti.

«İki yüz bin liraya kadar namusluyum,» derdi. «Daha fazlasını teklif etmedikleri için bilemem.»

Abdülaziz'in meşhur Paris gezisinde Keçecizade Fuat Paşa bir mecliste,

«Dünyada elde edilemeyecek kadın yoktur» yollu bir laf sarf etmiş.

Bunu Kraliçe Eugenie'ye yetiştirmişler. Eugenie Paşaya,

«Demek öyle söylediniz,» demiş. «Peki mesela beni alın, beni nasıl kandırabilirsiniz? Saltanatım var, param var, mücevherim var.»

«Her şeyin daha fazlası da teklif edilebilir Majeste.»

«Mesela ne?»

«Mesela daha fazla mücevher, daha fazla saltanat, daha fazla para.»

Eugenie alayla sormuş:

«Kaç para?»

«Yüz milyar frank.»

«Komiksiniz. Bu parayı nerden bulacaksınız ki?»

O zaman da Fuat Paşa gülmüş:

«Kadını bulduk, şimdi iş paraya kaldı,» demiş.

Kraliçeleri bile yumuşatan para zaten balmumundan yapılma karakterleri eritmez mi?

Prens Bernard von Lippe Biesterfeld, Hollanda Kraliçesinin kızı Prenses Juliana ile 1937' de evlendiğinde, Almanya'da okuyordu. Hitler'in propaganda makinesi, adamın hayrını hesenatını bırakmadı. Ne vatan hainliği kaldı idi, ne psikopatlığı, daha kötülerini yazmaya terbiyem ve ayrıca Basın Kanunu elvermez. Şimdi Prens Bernard Majeste Kraliçenin eşi ve dünyanın Prens Philippe'den sonra, en zengin içgüveyi olarak efendi yaşayacak yerde, tutmuş, o da söylentiye göre, Lockheed'den 1,1 milyon dolar hediye almış. Adamların bal alacak arıyı bildikleri anlaşılıyor. Prens Bernard'ın majeste eşinin serveti, dört milyar frank olarak tahmin ediliyor. Kendisi ayrıca Hollanda ordularının baş müfettişi. Royal Duch, Unilever, Philips, Hoogovens Şirketlerinin, KLM'in ve Fokker Hava Şirketinin Yönetim Kurulu üyesi. «Lockheed Şirketinden 1,1 milyon dolar hediye almak dişinin kovuğuna bile gitmez. Neden alsın?» diyenler var. «Huy canın altındadır, miktar önemli değil» diyenler de var. Ama ortada olan bir şey varsa, o da, Hollanda Hava Ordusuna alınan 138 Starfighter uçağının Lockheed firmasından satın alındı.

Japonya'da kilit mevkide dört büyük memur da şimdi şimdi aynı töhmetin altında. Şimdiki İtalya İçişleri Bakanı Bay Luigi Gui'nin Milli Savunma Bakanı iken aldığı yine Lockheed fabrikasyonu Hercules C 130'lar yüzünden İtalya'da bir kabine krizinin patlak verdiği biliniyor.

Lockheed skandalına adı karışanlardan biri de Konrad Adenauer kabinesinin Milli Savunma Bakanı Franz Josef Strauss. Hazretin orduya

aldığı 917 Starfighter uçağına karşılık on milyon doları cebe indirdiği iddia ediliyor. Ne var ki Strauss, bunu Hıristiyan Demokrat Partinin yararına yapmış. Yani bencil bir rüşvet değil de parti çıkarını düşünen bir rüşvet. Bakınız eloğlu particilik yüzünden sahtekârlığı bile göze alıyor.

Türkiye'dekinden bermutat bir sonuç çıkmaz. Bu muhakkak. Şimdiye kadar kim ne aldı ve çaldı da, yanına kâr kalmadı? Ama kamu parasını babasının malı gibi şuna buna sipariş verip cebini dolduranların hesabı öbür ülkelerde iyice dürüleceğe benzer.

Aşkolsun şu Senatör Church'e. Watergate rezaletinden sonra Amerika püritanizminin bir tepkisi gibi ortaya çıkan bu elli bir yaşındaki siyaset Columbosu, önce CİA'nın kirli çamaşırlarını ortaya çıkardı. Şimdi de büyük Amerikan şirketlerinin kirli dosyalarını faş ediyor.

Amerika Birleşik Devletleri'nin, iki yüzüncü yıldönümünü kutlamaya hazırlandığı şu sıralarda orada eser bu dürüstlük ve hesap sorma havasının daha nice dalavereleri ortaya çıkaracağı umulur.

Rakipleri. Church'ün cumhurbaşkanlığına oynadığını, bu yatırımı önümüzdeki seçimleri şavullayıp yaptığını söylüyorlar. Neden olmasın? Amerika'da dürüst ve yurtsever bir devlet adamının da cumhurbaşkanı olma hakkı yok mudur?

Tanrı, Church'u uzaktan atılacak dürbünlü tüfek kurşunlarından korusun, derim. Köşeye sıkıştırılınca eşkıyanın ne yapacağını kimse kestiremez...

ÜSTÜNE GİTMEYİN

29 Aralık 1933 gecesi Alexandr Stavisky adındaki Rus asıllı Fransız işadamı, Bayonne Savcılığının bir emri ile lüks şatosunda büyük bir ziyafet verdiği sırada tutuklandı.

Stavisky, bir sürü gerçek ve hayali şirket kurmuş, mali spekülasyonlara girişmiş ayrıca büyük gece kulüplerine, kibar randevuevlerine para yatırmış, hasılı, kanunların gediğinden alabildiğince yararlanıp küpünü doldurmuş bir açıkgözdü. Bu arada birçok bakanlar, senatörler, milletvekilleriyle de sıkı fıkı dostluk kurmuştu.

Belki bundan olacak, tutuklanması ile serbest bırakılması bir oldu. Polis onun üzerinde Emniyet Genel Müdürü Chiappe imzalı bir de özel dokunulmazlık belgesi buldu.

Leon Daudet, hemen ertesi gün kalemine davrandı. Parlamentoyu ve çirkin politikacılığı boy hedefi alan bir makale döktürdü. Makale «Kokuşmuş Demokrasi» adını taşıyordu. Daudet, bu makalesinde zamanın Daladier Hükümetinde başbakan yardımcısı olan Camille Chautemps'in, Paris Savcılığı başında bulunan kaynına baskı yapıp Stavisky'nin yardımına koştuğunu iddia ediyordu.

Fransa karıştı. Parlamentoda hükümet yuhalanıyor, «Kahrolsun hırsızlar» sözleri ayyuka çıkıyordu. Sağcılar ve komünistler ayrı yollar-

dan iktidardaki radikal sosyalist hükümeti suçluyorlardı. Rezalet kısa zamanda parlamentodan sokağa taştı. Mitingler birbirini kovalıyordu. Stavisky'nin aynagözün biri olduğu muhakkaktı. Ama nüfuzlu devlet adamlarının, basının, yüksek memurların ve nihayet Emniyet Genel Müdürünün desteği olmaksızın devlet malını bu kadar insafsızca vurabilme olanağı bulamayacağı da o kadar muhakkaktı.

Rezalet kısa zamanda parlamentodan sokağa taştı.

Stavisky kayıplara karıştı. Tekrar arama emri çıkarıldı. Sahtekâr milyonerin, kış sporları yeri Chamonix'de, bir villası vardı. Oraya giren polis komiseri, Stavisky'yi elinde tabanca, şakağında bir kurşun yarası, can çekişirken bulduğunu söylüyordu. Stavisky intihar mı etmişti? Tehlikeli bir sanık tanık olarak ortadan mı kaldırılmıştı?

Bu da aylarca tartışıldı, Fransa iktidarı ve mali bir krizin içinde idi, vatandaş hayat pahalılığından bezmiş, usanmıştı. Bu gergin durumda öcünü boşaltacak bir vesile arıyordu. Stavisky skandalı şimdi bardağı taşıran damla olmuştu.

«Bu zuhulün nedeni, bir sinirlilik psikozudur» diye kamuyu yatıştırmaya çalışan Chautemps'in sözleri, çalkalanan kamuyu bastıramıyordu. Sokaklar her gün göstericilerle dolu idi. Ama 6 Şubattaki gösteri hepsini bastırdı. Göstericiler, «Katiller, Katiller! Kahrolsun Daladier» diye bağırarak Meclise yürüdüler, muhafızlar havaya silah sıktılar. Yaralananlar oldu. Bunun da ayrıca hesabı soruldu.

Sonunda, Daladier Hükümeti istifa etti. Ye-

rine eski Cumhurbaşkanı ve Senatör Gaston Doumergue atandı. Stavisky skandalı koca bir hükümetin başını yemişti.

Nerden nereye demeyin. Stavisky çağrışımına damdan düşer gibi varmadık. Geçende bizde de bir rezalet ayyuka çıktı. Üç yılda milyonlarca servet yapan hayali mobilya sanığı Yahya Demirel, bir anda günün adamı oldu. Onun hakkında da Ereğli Savcılığından bir tutuklama emri çıktı.

Ama beş gün boyu, ne hikmetse yakalanamadı, Ruben Asa, Şellefyan gibi onun da kapağı yurt dışına atacağından kuşkulananlar oldu. Tam bu sırada mobilya sanığı tıpış tıpış geldi, kendiliğinden teslim oldu. Beş gün kadar avukatları ile iştişare ettikten sonra ortaya çıkmayı işadamı ihtiyatlığına uygun bulmuş olacaktı.

Stavisky skandalında Daladier'in hiçbir suçu yoktu. Süleyman Demirel'in de, bu Çin işi Japon işinde, elbette parmağı yoktur. Ama Stavisky'yi Daladier Kabinesinde tutan bakanlar vardı. Ona çıkar bağı ile bağlı idiler. Demirel Kabinesinde mobilyacıya maddi çıkar bağı ile bağlı şirket arkadaşları gerçi yoktur, yoktur da yine de bir iki bakanın kraldan çok kral yanlısı çıkıp genç milyoneri korur, soruşturmaları engeller, saptırır, olayın üstüne üstüne gidenleri yıldırır davranışları gözlerden kaçmamıştır. Mecliste ve dışarda eleştiri konusu olmuştur, olmaktadır. Onları bu davranışa iten nedenleri bilmek zor değildir. Bir yolsuzluğun hukuken vurgulanması ile partilerin uğrayacağı prestij kaybını önlemek ve ayrıca son günlerde dürüstlük damarları kabaran MC ortaklarının eline yeni bir baskı

ve kopuş vesilesi vermemek. Ama bütün bu çabalar boşuna olacaktı. Bu, tazıya tut tavşana kaç taktiği, bu elma dersem çık, armut dersem çıkma oyunu, önünde sonunda fire verecekti. Sanık tutuklandı. Kamu da, şimdilik, ülkede eşitlik var, adalet var zehabına kavuştu.

Bereket versin ki, Stavisky rezaleti ile Yahya Demirel olayı arasındaki benzerlikler şimdilik bunlardan ibaret. Gönül, Stavisky rezaletinin son epizotları ile bizim mobilyacınınki, arasında başka benzerlikler olmamasını candan diliyor.

Fransa, bu olay ile karıştığı zaman yurtsever ve onurlu bir insan olarak Daladier istifaya karar vermiş ve hiçbir kuvvet onu bundan alıkoyamamıştı. Sayın Süleyman Demirel, mobilyacı yeğeni yüzünden istifa etmeyecektir. Nitekim kendini şimdiden aklamış, «Her koyun kendi bacağından asılır» yollu demeçler vermiştir. Araştırma, sahtekârlığı saptasa bile «Eden bulur» deyip sırtını dönecektir. O şimdi bir inadın içindedir. Kendini 226'dan başka hiçbir şeyin devirmeyeceğine inanmıştır. Belki haklıdır, belki de haksızdır.

Daladier makamına yapışmayı zül saydığı için o istifadan sonra seçmenlerinin gözünde büyümüş, sonraları yine başbakanlığa getirilmişti. İmdi, Türk seçmeni de, gereğinde bir süre için çekilmek olgunluğunu gösterenleri mi, yoksa ne olursa olsun makamına yapışıp kalanları mı daha beğenir, bunu seçimlerde gösterecek.

Ben muhalefetin yerinde olsam, Amca Demirel'i Yeğen Demirel olayı ile devirmeye kalkışmam.

Diyelim ki, zorladınız, yıprattınız, cephe ortakları da fire verdi ve Demirel istifa etti. Daha istifa ettiği gün büyük bir sempati toplayacağına kalıbımı basarım. Bu millet, ailesi yüzünden kahır görene acır. Bu millet, iftiraya kurban gittiğini yakınana, acır. Demirel'i TV ekranlarında gadre uğramışların buruk gülümsemesi ile görür gibi oluyorum:

«Biz buraya kendimiz talip olup gelmedik, siz getirdiniz, size hizmet için geldik. Hizmet ettik, edecektik. Ama bizi bütçe tartışmalarında, güvenoyu sınavlarında deviremeyeceklerini anlayanlar, bir adi ihracat işinin üstüne mal bulmuş magribi gibi atlayıp, telleyip pullayıp bu durumu yarattılar. Gereksiz bir çekişmenin yurda, hele şu günkü durumda, getireceği zararları göz önünde tutarak soruşturma bitinceye kadar başvekâletten istifayı yurtseverlik borcu bildim. Hakikatın tecellisini güvenle bekliyorum. Söyleyeceklerim bu kadardır. Teşekkür ederim...»

TV seyircileri içinde gözleri yaşaranlar bile olacaktır.

Böyle, kibarca, bilgece çekildiğini düşünün Demirel'in ve eskaza üç ay sonra, soruşturma sonucu yakışıklı mobilyacının suçsuz görüldüğünü de bir düşünün. İşte o zaman halimiz dumandır...

Böylece Amca Demirel'i sade bu olaydan değil gelmiş geçmiş, gelecek ve geçecek bütün günahlarından da aklamış olursunuz.

Sakın ha!..

Bu hafta aldığım mektupların çoğu son mobilya olayını deşellyor. Sayın okurlarımdan üçü bu işi gereğinden fazla önemsemiş görünüyorlar. Oysa bu gibi skandallar liberal düzenlerde hiç de nadirattan değildir. Aksaray'dan İlhan Dizdar adında genç bir okurum da bu gibi skandallarla milletin ahlak ve zekâ ortamı arasında ilişkiler kuran güzel bir mektup yazmış. Sonunda bana da soruyor. Siz ne fikirdesiniz?

Bir ülkenin temizliğini, o ülkenin genel helalarından anlayabilirsiniz. Bir ülkenin sanat seviyesi, o ülkenin sokak afişlerinde yansır. Bir ülkenin kültürseverliği o ülkenin kitap satışlarından beli olur.

Haklısınız, tıpkı bunlar gibi, bir ülkenin çarıklı kurmaylığı da o ülkenin büyük çaptaki dalaverelerinden okunabilir.

Tabii, zamanla birlikte, dalavere tekniğinde de büyük gelişmeler görülüyor. Aynı ülkenin çeşitli dönemlerindeki üçkâğıtçıları, çağın teknolojik gelişmesine paralel bir ilerleme gösteriyorlar.

Örneğin, Yavuz - Havuz skandalını bir düşünün. O kadar düzayak, o kadar yavan bir hikâye idi ki, foyasını ortaya çıkarmak için hiç de Columbo olmaya gerek yoktu. İspanya iş savaşı süresinde kendisine silah ambargosu konan

Franco'ya, kimse uçak veremiyordu. Amerika' dan Türkiye'ye diye uçak alıp bunları karaborsa fiyatına Franco'ya satan bir açıkgöz Türk işadamı milyonlar vurmuş ve galiba hatırlı kimselerin yardımından faydalanmış, ayrıca onlara da hatırı sayılır yardımlar yapmıştı.

Bu voli Yavuz'dan daha büyüktü, ama teknik yine de ahım şahım değildi. Son mobilya oyunu hem çap, hem çıkardığı gürültü, hem de senaryo bakımından, kabul etmeli ki, öbürkilerden biraz daha üstündü. Ne var ki, o da Şellefyan'ın teneke üçkâğıtçılığı üslubuna büyük bir yenilik getirmiyordu.

Dünyada üçkâğıtçılık olimpiyadı yapılsa, sanırım İtalyanlar herkesten baskın çıkarlar.

İtalyanlar deyince bu alanda iyice uzmanlaşmış Napolilileri anımsamamaya imkân yoktur.

Dikkat ederseniz, Napolililerin ayak oyunları sade çok ustalıklı değil, aynı zamanda Pietro Germi'nin, Victoria de Sica'nın filmlerinde olduğu gibi hayat sevinci ve fıkır fıkır mizah doludur.

Müttefiklerin İtalya'ya ayak basmasından birkaç saat önce Napolili kalpazanların kaşla, göz arasında tedavüle sürdükleri sahte dolarları Amerikalılar ancak üç buçuk ay sonra fark edebilmişler, Allah bilir, ordunun maaşlarını bile fark etmeden o dolarlarla ödemişlerdi.

Ya müttefik donanmanın tam Napoli limanına demirlerken başına gelenler? Bu numara bugün dahi anlatılır durur. Müttefik donanması tam limana yerleşirken birden acı acı sirenler ötmüş. Hava alarmı. Tabii, hücumbotlarından

biri gemileri hava hücumundan korumak için hemen ortalığı yoğun bir gizleme dumanına boğmuş. Saatler geçmiş, ufukta Alman uçakları görünmemiş. Duman dağılıp ortalık açılınca bir de ne görsünler? O koskoca gemilerden biri sırra kadem basmış. Gemiyi üç hafta sonra İschia Adası açıklarında tamtakır bir halde bulmuşlar.

Ama bütün dünya üçkâğıtçılarını imrendiren en güzel İtalyan kolposu hiç şüphesiz Milano Mucizesinin senaristi Zavattininin bile aklına gelmeyecek şu olaydı.

Müttefikler, kuzeye doğru ilerleyen kuvvetlerinin akaryakıt ihtiyacını sağlamak için koca bir pipeline döşemişlerdi. Ama bir de baktılar ki, güneyden akıtılan petrol, kuzeye istenen ve varması gereken miktarda varmıyor. Neden sonra anlaşıldı ki, İtalyanlar borunun bir yerinde, ana hatta yeni bir kol açmışlar, petrolü buradan Foggia'ya, Bari'ye akıtmaktalar. Sırf bu iş için kurulmuş şipşakçı bir şirket petrolü karaborsa fiyatına satıp ihya olmakta. Şirketin reisi de eski faşist milisi generallerinden biri idi.

Osmanbey'den Ergin Akça adında bir okuyucum da Yahya Demirel'in yakında tahliye edilip edilemeyeceği konusunda fikrimi soruyor.

Ne yazık ki, kesin bir cevapla kendisini tatmin edemeyeceğim. Bir zamanlar doğru düşünmekten başka suçları olmayan nice aydın delikanlılar bir hiç uğruna tutuklanıp aylar ve aylarca kışlalarda tutuklu kaldılardı. Şimdi de başka tip bir delikanlı bambaşka tip işlerden dolayı töhmetli görülüp tutuklandı.

İNSAN OLDUĞUNUN FARKINA VARABİLMEK

Pablo Casals'ı tanırsınız elbette. Hele yetmiş dokuz yaşında tutulup da yirmi sekizinci baharında bir hanım kızla evlenişi onu sanat sayfalarından dedikodu sütunlarına terfi ettirdiği için, adını duymayan kamadı idi. Zamana, yaşlılığa, hastalığa kafa tutan sanatçı, 1974'te doksan yedi yaşında öldü. Ama ölünceye kadar da dolu dolu ve yoğun yoğun yaşadı. Çok canlı ve hareketli bir insandı. Festivaller düzenler, orkestralar yönetir, flüt, keman, piyano, org, viyolonsel... evet özellikle viyolonsel çalardı. Wilhelm Furtwangler Pablo Casals'ı viyolonsel çalarken dinlememiş olanlar, yaylı bir sazın tınlam kapsamını hiçbir zaman tam öğrenmiş olamazlar derdi.

İşte Bablo Casals, anılarının bir yerinde, bakın ne yazıyor:

«Arkamda bıraktığım seksen yıl süresince, her, ama her günüme hiç aksatmadan aynı şekilde başlamayı huy edinmiştim. Bu benim için hayati bir önem taşır. Her sabah yatağımdan kalkar kalkmaz doğru piyanonun başına geçer. Johann Sebastian Bach'tan iki prelüt ve iki fugue çalarım. Ve işte o anda içimi, olağanüstü, inanılmaz bir duygu kaplar: İNSAN OLDUĞUMUN FARKINA VARIRIM.»

İnsan olduğunun farkına varmak kolay iş değil. Baksanıza, Pablo Casals çapında büyük bir sanatçı bile buna sabah ibadeti haline getirdiği Bach prelütleri ve fugueleri yoluyla varabiliyor.

Sabah saatleri günün altın saatleridir.

«Sabahı müezzinlerden önce yakalamak gerek,» derdi rahmetli Sabahattin Eyuboğlu.

Paul Valery güne, birkaç sayfa Descartes, Andrè Gide, birkaç sayfa Montaigne okumadan başlamazlarmış. Önce INSAN OLDUKLARINI FARK ETMEK için.

Peki biz güne nasıl başlıyoruz dersiniz?

Uyku sersemi çay masasının başına geçip gazetelere saldırarak.

Süleyman Bey ne buyurmuş, Bülent Bey ne cevap vermiş, Necmettin Bey ne yumurtlamış, Alpaslan Bey ne savurmuş, CHP'nin Uysal-Ölçmen ikilisi AP'nin Erdem-Aygün ikilisini nasıl oturtmuş, Elverdi Paşa yine hangi mangalda kül bırakmamış, Celil Paşa kendisini nasıl hizaya getirip susturmuş, İhsan Sabri Bey, Kissinger'i nasıl tongaya getirmiş, Kissinger nasıl ikili oynayıp, kıs kıs gülermiş, Cemil penaltıyı neden kaçırmış. Yasin bu yıl futbolu neden bırakacakmış. UEFA Real Madrid'i neden cezalandıracakmış, Ereğli'deki mahpuslar Yahya Demirel'i neden seviyorlarmış?

Böyle başlayan günden hayır mı gelir? Böyle seviyesiz ve biteviye haberlerle beslenen kafa gün boyunca olumlu şeyler mi düşünebilir?

Rahmetli hocamız İbrahim Hakkı Akyol, Avrupa ölçüsünde bir bilim adamı idi. Alaturka üniversitemizi ıslah için İsviçre'den getirilen

Prof. Malche en çok onu takdir ederdi. Prof. Akyol kendi alanındaki uzmanlığı dışında İNSAN OLDUĞUNUN FARKINDA bir kimse idi. Bunu da Bach çalarak, Montaigne okuyarak değil, sadece ve sadece kendini ham hışır politik aktüalite haberlerinden uzak tutarak sağlardı.

Kaldı ki, onun gününde kamuoyu çok daha dallı budaklı ve çok yanlı idi. Bugünkü gibi yalnız ve yalnız politika ve spordan oluşmuyordu, tarihte parlamento tartışmaları bu kadar ayağa düşmemişti. Gazetelerin çoğunun kültür ve sanat sayfaları vardı. Vatandaş isterse seviyeli yüce alanlara da yönelebiliyordu. Şu son on, on beş yıldır bize bir haller oldu, bir politik çekişme ihtirasına, biz de liderler gibi, kendimizi kaptırdık, yokuş aşağı paldır küldür gidiyoruz. INSANI INSAN YAPAN NITELIKLERI gün günden unutmaya basladık. Edebiyat, tiyatro, müzik, plastik sanatlar, bu hoyrat ve kıyasıya ortamda eski anlamlarından âdeta boşaldılar. Büyük çoğunluğun da «Bunlara artık ne gerek var» diyebileceği bir hor görüye itildiler.

Bunları niye yazıyorum. Geçen yazımda da söylediğim gibi on beş günlük bir Viyana konukluğundan yeni döndüm.

Orada on beş gün boyu gazete okudum, televizyon seyrettim, insanlarla konuştum. Anatema ne iç ve dış politika tartışmaları idi, ne Kreisky'nin cafcaflı parti kongresi, ne Ortak Pazar sorunu, ne Avrupa'nın iktisadi geleceği.

Gazetelerin ilk sayfa manşetlerini, televizyonun radyonun en uzun programlarını bir tek konu işgal ediyor: İkiyüzüncü yılına basan Burg Tiyatrosu. Avusturyalıların büyük gururu

Almanca konuşan ülkelerin tiyatro tapınağı Burg Tiyatrosu.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çöküp müttefikler onun suçunu küçük Avusturya Cumhuriyeti'ne yükledikleri zaman parlamento toplanmış, koca bir imparatorluğun büyük paralarla desteklediği bu kültür kuruluşunu sürdürebilecek miyiz, sürdüremeyecek miyiz diye günlerce tartışmış. Boyutu eskisinin onda birine, mali gücü ise eskisinin yirmide birine indirgenmiş olan bu küçük cumhuriyetin yeni parlamentosu ne yapmış biliyor musunuz? Kırmış sarmış, başka bölümlerden kısmış, ama Burg Tiyatrosuna, bu yüce sanat simgesine imparatorluğun verdiği parayı dişinden tırnağından koparıp oybirliği ile sağlamış, komünisti ve konservatörü bu ülkede birleşmiş.

İşte şimdi Avusturya parlamentosunda bir milletvekilinin çıkıp da başka bir milletvekiline,

«Sıç..ım senin çarkına» diye iltifat yağdıramayışının nedeni kolayca anlaşılıyor. İNSAN OLDUĞUNUN FARKINA VARABILMEK için politikadan başka şeyler de gerek.

KAHVELER ÜZERİNE

Kahve deyip geçmeyelim.

Kahve aileden sonra küçük bir toplum birimidir. Orda yalnız kahve içilmez, nargile çekilmez, gazete okunmaz, avarelik edilmez. Kahve bir dayanışma yeridir. Ordakileri tanıyalım ya da tanımayalım, ister konuşkan, ister suskun olalım, kendimizi hiç yalnız hissetmeyiz. Emeklilere bakın, öğleden sonra kahveye çıkmak onları ferahlatır. Kafadarlarla buluşup konuşurlar. Dertlerini birbirlerine açarlar. Başkasının derdini dinleyip kendininkilere şükreder olurlar. «Bizim bey hiç kayveye çıkmaz» diyen bir emekli eşi, onu sözde överken için için de yerer. Kahveye çıkmayan emekli ya ayakaltında ev işine karışır, ya da odasında kendi içine kapanır, arpacı kumrusu gibi düşünür durur. İnsanoğlu, kendi başına kalıp, kendine acımaya başladı mı, felakettir. Kahve bu bakımdan sağlıklı bir oyalantıdır.

Kahvelerin hepsi emekli ya da işsiz kahveleri olmaz. Günlük işlerinden sonra evden önce uğranan bir buluşma yeridirler de.

Belli edebi kahvelerin adı edebiyat tarihine geçmiştir. Buralarda o kentin, o ülkenin en ünlü şairleri, bestecileri, romancıları, tiyatrocuları toplaşırlar. Mesleki tartışmalar yaparlar. Nice yapıtın esini bu konuşmalar sırasında oluşur.

Kurfürstendamm'daki ünlü kahvelerde, örneğin Kranzler'de ya da Kempinski'de, ya da Paris'teki Chat Noir'da, Café Flora'da nice akımlar mayalanmıştır.

Altı yıl önce Hermann Kesten'in «Dichter im Caffés = Kahvelerde Yazarlar» adlı güzel bir kitabını okumuştum. Kesten, teklifsiz bir söyleşi edası ile Londra'nın, Paris'in, Viyana'nın, Berlin'in eski edebi kahvelerini, oraların devamlı müşterisi ünlü sanatçıları ve onlara ait anıları anlatıyordu. Bunun bir küçük benzeri İstanbul için de yapılabilir diye düşünmüştüm. Direklerarasının meddah ve tuluatçı kahvelerinden başlanarak Küllük'ün, İkbal'in, Lebon'un, Nisuvaz'ın tatlı bir tarihi yazılabilirdi. Bunu en iyi yazabileceklerden biri olarak da aklıma rahmetli Tahir Alangu gelmişti. Fikrimi kendisine açtım. Yüreklendirdim, Kesten'in kitabını da verdim. Hazırlıklarına başladığını bana muştulamıştı. Sonra erken ecel, sevgili dostu dünyamızdan aldı götürdü. Proje yarım kaldı.

Ozan ve denemeci Salâh Birsel, evvelki yıl kahveler üzerine doküman toplamaya başladığını söylediği zaman, bundan ötürü sevindim. Birsel hayli çalıştı. Bir süre kitabı yayımlayacak yayınevi bulmakta güçlük çekti «Kahveler» ve «Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu» adını alan iki cilt bu kış çıktı.

Prosper Merimée, «Ben tarihten çok tarihi fıkraları severim» dermiş. «Çünkü tarih aslında bu küçük fıkralardadır.» Salâh Birsel de aynı yoldan yürümüş. Hepsi zeki, hazırcevap, kendine göre delişmen sanatçıları bu kahvelerde, bir şaka, bir espri, bir nükte pozunda yakalamış.

Türkçede bu sohbet, dedikodu, anı karışımı türün pek öncüleri yoktur. Rahmetli Fikret Adil'in Bir Asmalımescit 74'ü var. O kadar. Zordur bu türü şirin olarak vermek. Bütün iş bir ton yakalamakta ve onu götürmektedir. Birsel bunu yapıyor. Yapıyor da, yansıtabildiği, ister istemez, sözünü ettiği sanatçıların kültür kapsamı, kişilik kapsamı, ile sınırlı kalıyor. Yani daha Türkçesi, anlatılanlar insanı doyurmuyor.Çünkü bu kahvelerde olup bitenler, yapılan tartışmalar, kavgalar hatta şakalar ister istemez kesitleri oluyor: Bir ünlü hikâyeci, öbür yazarların topuna: «Siz b...' sunuz demiş.» Bir başka hikâyeci, «Mark Twain cemiyetine hep p...tları seçerler, seni de ondan seçtiler» diye Sait'i zıvanadan çıkarmış.

Bir de, öteye, Hermann Kesten'in kitabındaki kahvelere devam eden Hofmannstallere, Rilkelere, Kafkalara, Werfellere, Mahleriere, Strausslara bakıyorum. Onlar sokak adamlarının konuşmasına kulak tıkamış, ancak kanatlı konularda tartışıyorlar. Sanatın en çetin sorunlarına birlikte çözüm arıyorlar. Günlük yaşamlarının örgüsü de zaten hep sanat. Orada küfür, hırçınlık, adi zamparalık hikâyeleri geçmiyor. Bunlara zaman bile verilmiyor.

«Aradaki seviye ve kültür farkını doğal görmek gerek» diyenler olabilir, biliyorum. «Bizim sanatçılarımız halk çocuklarıdır» diye bu düzayaklıktan övünç payı çıkartmaya kalkacaklar bile olabilir.

Salâh Birsel, bezmemiş, usanmamış, bu yavanlıkları ayrıntılarına kadar saptamış veriyor. Her şeyi bir fotoğraf objektifinin, bir manyetofon mikrofonunun sadakati ile veriyor. «Alın gö-

rün edebiyatçılarımızın, ressamlarımızın özel yaşamından kesitler» diye önümüzde sergiliyor.

«Kahveler» ve «Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu» yeni bir türü yerleştirmesi dışında, ilginç bir toplumsal inceleme, özgün bir belge. Yarısı okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilenlerin de onda dokuzunun sanattan, kültürden nasibi olmayan bir toplumda ilgi yoksulu birkaç yüz edebiyatçı ve sanatçı Sartre mi olsun istiyoruz, yoksa Paul Valery mi?

Bulduğumuzla yetineceğiz. Ona bile şükredeceğiz.

CİNAYET ODASININ KAPI TOKMAĞINDAKİ SİNEKLER

Agatha Christieler, Simenonlar, Alfred Hithchcocklar, durduğu yerde yetişmiyor. 007'ler, Columbolar, Tatlı Sertler, durduğu yerde piyasaya sürülmüyor. Kitapların yüzde altmışı, filmlerin ve televizyon dizilerinin yüzde yetmişi, hep detektif hikâyelerini, cinayet olaylarını yansıtıyorlarsa, buna rastlantı demek zorlaşır.

İnsanoğlu, yirminci yüzyılın son çeyreğinde hayli değişti. Artık, öyle eskisi gibi, olağanla, basitle yetinemiyor. İçi zengin, küçük şeylerden bile mutlu olabilme yeteneğinde, tutarlı bir yaratık olmaktan çıktı. Koptu koyuverdi kendini, deli gidişin içine. Günler, haftalar, aylarca kendi kendisine hiç raslamadan, rastgele yaşıyor. İstiyor ki, bir şeyler onu kırbaçlasın, gıdıklasın, çeksin sarsalasın. Bunu da en iyi, gerilimli detektif hikâyeleri ile azgın şehvet edebiyatı karşılıyor.

Detektif hikâyelerinin, filmlerinin çok tutuluşunu teknolojik gelişmeye verenler haksız değil. Her dönemin edebi gustosunu o dönemin şartlanmaları yaratıyor. Eski geçmişin çok duygusal aşk efsaneleri, örneğin, Leyla ile Mecnun, Romeo ile Jüliyet arasında geçenleri bugünün âşıkları çok yadırgıyorlar. Bugünkü kuşakta, kitap okuyan çok azaldı, hele değerli kitap he-

men hiç okunmuyor, ama yine de merak edip okuyan küçük bir azınlık, örneğin, Adolphe gibi, Marguerite'te Gautier gibi, Madame Bovary gibi, Ahmet Cemil gibi, Feride gibi roman ya da piyes kahramanlarını hiç inandırıcı bulmuyorlar. Gérard de Nervalleleri, Alain Fournierleri, Proustları kolayca anormal, manyak, pervers diye yaftalayabiliyorlar.

İnsancıl duyguların at oynattığı, özverinin üstün nitelik diye öğütlendiği bir ortamda, sonsuza yöneli aşklar nasıl doğal geliyor idiyse o günün okuyucusuna, bu çıkarcı, hesapçı, acımasız ve bencil ortamda da santimi santimine hesaplanmış cinayet planları, bunu uygulamadaki barbarca serinkanlılık ve insan hayatını sinekten daha değersiz bulan canavarca tavır, bugünün okuyucularına o kadar doğal geliyor.

Cinayet, artık bir bilim kesinliği, bir saat şaşmazlığı içinde işlenen bir uzmanlık işi olup çıkmıştır.

Okuyucu ya da seyirci, işin ahlaki değerlendirmesini bir yana itmiş, sadece uygulamadaki ustalığı tartışıyor. Katilin ya da katillerin, inceden inceye hazırladığı planın girdi çıktısı üzerinde eleştirilerde bulunuyor; polisin becerisini ya da beceriksizliğini alan kenarından oyunu izleyen bilgiç antrenörler gibi değerlendiriyor.

«Katil, kadının kocası değilse kellemi keserim.»

«Hoppala nerden anladın?»

«Demin baldızına ikram ettiği sigarayı sonra usulca kaldırıp kendi cebine kaydırmadı mı?»

«Fark etmedim.»

«Etmezsin tabii. Biraz önce de ablasının katledildiği odada, polis, ucu rujlu bir izmarit bulmadı mı?»

«Buldu.»

«O halde?»

«O halde ne? Ha anladım, enişte şüphevi ona yıkmak istiyor.»

«Ha şunu bileydin. Ama polis bunu yemez.»

«Neden?»

«Çünkü baldızı sıhhatli, çekaptan tertemiz çıktı.»

«Katilin hasta olduğunu nerden çıkarıyorsun?»

«Sinekler.»

«Ne sinekleri?»

«Cinayet odasının kapı tokmağındaki sinekler.»

«Ne olmuş cinayet odasının kapı tokmağındaki sineklere?»

«Kafanı işletsene biraz ahbap. Sinek nereye konar?»

«Tatlıya konar.»

«Oysa oraya kimse reçel dökmemişti değil mi? O halde bir olasılık kalıyor. Olsa olsa, bir el, yani katilin eli, o tokmağı tutmuştu. Katil şeker hastası ise teri de şekerli olur. Sinek gelir oraya konar. Anladın mı şimdi işin püf yanını?»

«Vay canına be!»

«Vay canına ki, ne canına. Şimdi bir soru kalıyor Ailede şeker hastası kim?»

«Bilmem aile doktoruna sormalı.»

«Yahu demin kamera gros plan olarak adamın odasındaki ensülin şırıngasını göstermedi mi?»

«Gösterdi.»

«Öyleyse katil kimmiş?»

«Enişte yani şey... Kadının kocası. Hay aklınla yaşa sen!»

Detektif dizileri ve filmleri hiç değilse seyircilere dikkatli gözlem ve mantık zinciri içinde düşünme alışkanlığı getiriyor. Bu da hiç yoktan iyi değil mi?

Ayrıca, son yıllarda, yurdumuzda yapılan cinayetlerin faillerinin yakalanamayışı size bir şey söylemiyor mu?

Evet, eskiden, bizde cinayetler fevri nedenlerle, sokak ortasında, kör kör parmağın gözüne tarzında yapılırdı. Şimdilerde artık iyiden iyiye serinkanla, riyazi ve kafayla hazırlanmış, hesaplanmış, tasarlanmış cinayetlerle karşı karşıya gelmeye başladık. Bir satranç partisi gibi, katil, karşı tarafın oynayacağı oyunu, bir bir hesaplayıp, ona göre tedbirini alıyor. Alibi diye bir laf bizde eskiden bilinmezdi. Şimdi kimi tutuklasanız bir alibisi var, olay günü ve saati başka bir yerde olduğunu, on tanık, beş de fotoğrafla belgeleyiveriyor size. Katiller, polisler kadar, belki onlardan iyi, parmak izi uzmanı, balistik üstadı olup çıktılar.

Uygarlık ilerliyor dostlar. Uygarlıkla birlikte cinayetlerin sade sayısında değil, seviyesinde de belli bir yükselme oluyor.

Hithchcocklara, 007'lere, Columbolara çok şeyler borçluyuz.

TEMBEL HARCI HUYLARIMIZ

Bir tanıdığım var. Hem de okumuş yazmış, saygın bir kişi. Bütün derdi günü oğlu. Çocuk ne yapsa, futbol oynasa, gitarla pop müziği çalsa, odasına Yılmaz Güney'in posterini assa, Bertold Brecht'in oyunlarını ya da Can Yücel'in şiirlerini sevse, kusur oluyor. Cinleri başına çıkan baba her defasında;

«BENİM oğlum, şu hale bakın, BENİM oğlum böyle çıksın, bu olacak iş mi?» diye yakınıyor, içleniyor, sonra da,

«BEN Kİ, BİZİM AİLE Kİ::» diye başlayan narsisci tiratlarına başlıyor. Eşi, ya gerçekten ona katıldığından, ya da ondan yana görünüp gazabını biraz olsun yatıştırmak istediğinden, kocasına tempo tutuyor.

İkisi de orta yaşlı sayılır. Öyle olduğu halde, çocuk onları bunak yerine koymuş. Söylediklerini çarpık bir gülümseme ile kös dinliyor. Ama bazen sabrı taşar gibi olunca babanın soyut nutuklarını kısa ve yaşamın ta içinden zınk diye cevaplarla susturuyor.

Hadi yeni baştan,

«Sen bunu BANA, BENİM gibi bir babaya, BEN ki... vs. vs....»

Bir keresinde dayanamadım:

«Çocuğunuzu kendi uzantınız saymaktan vazgeçseniz çok rahat edeceksiniz,» dedim. «O

sizden başka biri olma özgürlüğüne sahip değil mi?»

Hayretle yüzüme baktı:

«Ben babamın temadisi oldum da zarar mı ettim?» dedi..

«Siz öyle istemiş, öyle olmuşsunuz. Bırakın oğlunuz da kendi karar versin...»

O günden beri ahbaplığımıza küçük bir gölge düştü sanırım.

Bu baba oğul arasında geçen sahneler, herhalde, yüz binlerce ailede de geçiyor olmalı.

Sade baba oğul arasında değil, hoca öğrenci, usta çırak arasında da...

Kendi sulbümüzden yetişen bir çocuğun ya da kendi yetiştirdiğimiz bir öğrencinin kendi çizgimizi aşmasını hepimiz kolaylıkla kabul edemiyoruz.

Her evladın ana babasına tıpı tıpına benzediği, her öğrencinin hocasının hınk deyicisi kesildiği bir toplumu göz önüne getirebiliyor musunuz? Ben şahsen tımarhaneyi bu koyunlar toplumuna tercih edebilirim.

Aşırı bir bencillikle hasta bir onur duygusunun karışımı bu sahip çıkma böbürü sade baba oğul, üstad mürit arasında değil. Karı koca, amir memur, işveren İşçi ilişkilerinde de at oynatıyor.

Hoşgörü gün günden aramızdan elini eteğini çekmekte.

Neden? Çünkü bencillik daha tembel harcıdır da ondan.

Çünkü hoşgörü, geniş kapsam ister de ondan. İnsancıl olmak kolay değildir. Olgunluk, yumuşaklık kendi kendine savaşmadan elde

edilemez de ondan. Oysa, Nuh deyip peygamber dememenin, dediğim dedik, çaldığım düdükde direnmenin barbarca bir zevki bile vardır da ondan.

Tembel harcı, milli bir huyumuz da, genellemeciliğimiz.

Eskiden İstanbul'un yirmi çeşit içme suyunu bir tatmakla teşhis edebilen hassas damaklı insanlar varmış.

«Bu Hünkâr suyu,» dermiş..

«Bu Sırmakeş...»

«Bu Taşdelen...»

Şimdi değil damaklar, dimağlar da ince ayrıntıları kavrayamaz oldular.

Nice sağcılar, sol partiler yelpazesinin tüm solcularını bir tek vasıfla yaftalamaktadırlar: Anarşistler.

Bazı solcuların da aynı kolaycılığa düşmedikleri iddia edilemez. Onlar da, bazen özel teşebbüscü liberal ikl partiyi mukaddesatçı, şeriatçı bir partiyle ırkçı ve fanatik milliyetçi bir partiyle tek bir potada birleştiriveriyorlar: Faşistler. Kestirmeci ve tembel harcı bir genelleme sade ayırtıları sezme eksikliğini değil, titiz bir gerçekçilik kaygısından yoksunluğu da belirler.

Sağlıklı bir muhakeme lse kaba saba indirgemelerle değil, ince ayrıntılar hesaba katılarak yapılır.

Şimdilerde, gerçek peşinde çaba harcamaktan çok, rakibi en kısa yoldan en etkili şekilde vurmaya bakılıyor. O zaman da ağza ilk gelen aşağılatıcı deyimler boşaltılıyor. Politik tartışmalarımızın bu kadar inceliksiz, renksiz, ayırtısız ve hoyrat oluşuna niye şaşıyoruz?

Yine tembel harcı bir kusurumuz da, ister sağcı ister solcu olalım, sekterliğe, yobazlığa eğilimimiz. Öfkesi burnunda kimseler olarak her iki taraf da kendi kampı içinde çeşitli çekememezlikler ve suçlamalarla bir fazilet ve samimiyet yarışında, birinci olmak hevesinde.

Gerek sağ, gerek sol kanatta «Ben senden daha koyu sağcıyım...» «Ben senden daha samimi solcuyum» yarışına tanık olmuyor muyuz? Sağcılar birbirlerini demokrasiye özgürlüğe ödün verir gösterip karalamaya çalışıyorlar, solcular birbirlerini revizyonistlikle, ihanetle damgalamaya uğraşıyorlar. Solun sağa karşı hâlâ tek bir cephe kuramaması bu kaba sofu tutumdan geldiği gibi, sağın tezgâhladığı yamalı bohça cephenin adi bir iş ortaklığı dışında fikri bir özellik gösteremeyişi de başka neye verilebilir? Dünyanın her yanında halk cephesi kurmayı sakıncalı görmeyen sol, bizde bunu hâlâ gerçekleştiremezken, bir vakitler birbirlerinin aleyhine en aşağılatıcı suçlamalarla çıkmış sağ liderler, şimdi her şeyi unutup kırk yıllık dost gibi el ele geziyorlar.

Öyle görünüyor ki, Türkiye'de solun sekterliği daha çok sağın işine yarıyor.

Yine değiştirmeye üşendiğimiz kötü bir alışkanlığımız da, politikadaki asık yüzlülüğümüz, ister solcu ister sağcı olunsun, karşı tarafa diş gıcırdatılmazsa, düşmanca bakılmazsa, dava adamı olunmaz sayılıyor. Çatıkkaş davaya bağlılığın ölçütü sayılıyor. «Şimdi kıyasıya bir savaş veriliyor, güler yüzün zamanı değil» kanısı çoğu politikacıyı asık yüzlü yapıyor. İkinci dünya savaşı cehennemi içindeki Churchill'i hatırlamaya

çalışın, en güç durumlarda nükte silahını unutmazdı. Elinde paleti, dudağında pürosu düşmanlarını çatlatan bir serinkanlılıkla şakalar yapardı.

Bir de Hitler'i, Mussolini'yi düşünün, balkonlardan tükürükler saçarak, sara nöbetine tutulmuş gibi sarsılarak, hiddetlerini sade hiddetlerini kusarlardı. Öfke ve surat güvensizliğin zırhıdır. Kendine güvenen, amacına inanan bir lider asık suratlı olamaz.

Politikamızda güler yüzlü kalmadı. Liderler vaat ettikleri mutlu gelecekleri yalanlayan bir suratsızlığı her yerde sergilemektedirler. Oysa, gülmek, gülebilmek, güldürebilmek zaaf değil, güçtür. Bu güçten yararlanmak gerekir. Bazen en sert eleştiriler güler yüzle yapılanlardır. Heinrich Heine ne demiş:

«Şövalyeler eskiden kılıçlarını bellerinde taşırlardı. Bugün onun yerine biz çok daha güçlü bir silahı dudağımızda taşıyoruz: Nükte silahını...»

İlkyaz geldi, erişti. Hava ılıdı. Paltolar, pardösüler, işi biten, yararlanılmış dostlar gibi, bir tarafa atıldı, gelecek güze kadar yüzlerine bakılmayacak. Ağaçlara su yürüdü. Yapraklar tomurcuklanıyor. Her değişime en çabuk ayak uyduran kadınlar, doğanın cümbüşüne de uyuverdiler. Günden geceye güzelleştiler.

Herkesin dudağında nedene gereği olmayan —bundan ötürü de en köklü, en kozmik mutluluğun belirtisi— uçucu bir gülümseme. Kasık kıştan sonra her yerde, herkeste genel bir gevşeme, yumuşama, rahatlık.

Ne var ki, ilkyazın bu mutlu huzuruna katılamayanlar da yok değil şu günlerde. Bunların başında Henry Kissinger geliyor. O her zaman güler yüzlü, spritüel kendine güvenli görmeye alıştığımız Henry Kissinger. Önümüzdeki İtalyan seçimleri hazretin uykularını ne kadar kaçırsa yeri. Birleşmiş solun bu seçimlerden sonra İtalya'da iktidara gelmesini hiç kimse önleyemez görünüyor. Uçağa atlayıp, iki üç akla gelmeyen seçeneği öğütleyip arabuluculuk başarıları kazanmaya benzemiyor bu iş. Büyük seçmen kitlelerinin kesin bir çoğunlukla iktidara getireceği Halk Cephesini ancak iktidara geldikten sonra yıpratıp düşürme çareleri düşünülebilir.

Onlar da, şimdi, ileriye yönelik kumpaslar

kuruyorlar. Onlar dediğimiz, Kissinger ve onun Avrupa'daki elleri Helmuth Schmidt ve Giscard d'Estaing. Hele, bir haçlı seferi şövalyesinin sulbünden gelmekle övünen Giscard d'Estaing, şimdi Hıristiyan ve kapitalist parlamentarizmin bir şövalyesi olarak Avrupa'nın göbeğinde beliren ve zeytinyağı lekesi gibi yayılma eğilimi gösteren bu yeni halk iktidarını büyümeden boğmak için gecesini gündüzüne katmış yeni taktikler araştırıyor olsa gerektir.

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşından beri sürüp gitmekte olan sağ sol dengesinin şimdi sol lehine bozulma olasılığı bu ahbapları zıvanadan çıkarıyor. Bunun ihtilalle değil de seçimle, demokratik yoldan gerçekleşmesi, onları yumuşatmak şöyle dursun, büsbütün kızdırıyor. Maskelerini atıp, sözümona, demokrasi şampiyonu kişiliklerini bir yana bırakıp, olanca mızıkçılıkları ile bu afeti önlemenin çabası içindeler.

Komünistlerin katıldığı ve söz sahibi olduğu bir Halk Cephesi Hükümeti, onlara göre, NATO'ya görünüşte bağlı kalsa bile o çizgide bir politikaya asla ayak uydurmayacaktır. Yine böyle bir hükümet, tabanı memnun etmek için, askeri bütçeden kesip sosyal yatırımlara para aktaracak, böylece Avrupa savunmasında bu ülkenin fiili askeri gücü hayli zayıflamış olacaktır. Ama onları bu hususlardan da fazla korkutan cihet, bir Halk Cephesi Hükümetinin, çıkaracağı yeni kanunlarla, memleketin iktisadi hayatına bambaşka bir yön vermesi ve uluslararası kapitalizmin mekanizmasına, hiç değilse o ülkede, set çekeceği korkusudur. Böyle bir hükümetin demokratik yoldan başa geçebilişi ve iktidarda

başarı ile kalabilişinin öbür Avrupa ülkelerine kötü örnek olacağı korkusu da caba.

Kapitalist demokrasiler İtalya Halk Cephesi Hükümetini daha şimdiden seçimler yapılmadan yıpratıp çökertme planları kurarken en çok iktisadi tedbirlere bel bağlıyorlar: Kredileri kesmek, ihracatı durdurmak, ithalatı kısıtlamak, İtalyan lirasını enflasyona zorlamak, en etkili silahları olacak, sonra da dünyaya dönüp,

«Gördünüz mü? Komünistlerin katıldığı hükümetlerin ömrü bu kadar az olur,» diye övünecekler.

İtalyan seçimleri hadisesiz sonuçlanır, sol cephe iktidara gelirse, bu, Avrupa'nın gördüğü üçüncü Halk Cephesi Hükümeti olacak. Şimdiye kadarkiler ne yazık ki, pek uzun ömürlü olmadılar. Bunlardan ilki, bugün otuzuncu yıldönümü kutlanan Fransız Halk Cephesidir. 1936'da Leon Blumların, Vincent Auriollerin, Maurice Thorezlerin, Roger Sallengroların Fransız Halk Cephesini zafere ulaştırdıkları zamanki coşkunluğu unutamam. Halk Cephesi, Tardieu Laval ve daha sonraki Daladier Chautemps Hükümetlerinin hesapsız yönetimi sonucu, on küsur milyar açıkla iktidarı devralmıştı. Bu mali handikapı bir demokles kılıcı gibi her an tepesinde hissetti. Çok acele reform kanunları çıkardı. Kırk saatlik haftayı, ücretli tatili, dünya, o Halk Cephesine borçludur. İlk defa bir «Boş Zamanlar Vekâleti» ihdas edilmişti. O zamana kadar, Zola'nın romanlarındakine benzer süfli bir ecir yaşamı sürdüren Fransız işçilerinin sevinçli kafileler halinde bisikletlerle kırlara dağılışını ömrüm boyunca unutamam. Çok insancıl bir adam

olan Blum ve kabinesi çıkardığı kanunlarla kolektif anlaşmayı, sendika özgürlüğünü, ücretlerin artışını, Fransız Merkez Bankasının statüsünün değiştirilmesini, savaş sanayiinin kontrolünü sağlıyordu.

Tam bu sırada İspanya'da Franco isyanı baş gösterdi, oradaki «Frente Popular» bu faşist zorbalığa karşı birleşti. Ama Fransız Halk Cephesi Hükümeti karışmazlık paktına katılıp en büyük hatasını yaptı. Bir bakıma bu onun sonu oldu. Cephe çözüldü. Ama dikkat edilirse cepheyi çökerten aktüel olaylardan çok, kapitalist hükümetlerin Fransız devlet kasasına yerleştirdikleri mali bunalım adındaki saatli bomba idi.

Şimdi İtalyan Halk Cephesine de içeriden dışarıdan, mali bunalım adlı birçok saatli bombalar hazırlandığı muhakkaktır. Bütün dünya şimdi olayların encamını merakla izliyor.

Ama, eminim ki, Ankara'da dört kişi, herkesten fazla merakla izliyor...

UNUTULMAYAN BİR KADIN

Sarah Bernard, ölümünün elli üçüncü yılında, bütün Paris'i yeniden ayağa kaldırdı.

Herhalde biliyorsunuz, ünlü moda yaratıcısı Pierre Cardin'in Champs Elysees'de bir de tiyatrosu vardır. İşte hazret burada Fransız sahnesinin erişilmez sanatçısı Sarah Bernard'ı bütün gardrobu, kürkleri, mücevherleri, yaşam ayrıntıları ile bugünkü kuşaklara sergiliyor. Unutulmaz sanatçının bir de torununu bulmuş.

Sylvie adını taşıyan bu yirmi iki yaşındaki genç kadın henüz aktrislik mesleğinin ilk basamaklarında acemi bir çaylak. İlerde büyükannesinin ulaşılmaz niteliklerine varabilmek şöyle dursun, yaklaşabileceğini bile umdurmamakla birlikte onun gençliğine şaşılacak derecede benziyor. Tabii, Cardin, bundan da azami şekilde yararlanmış. Sylvie'ye Sarah Bernard'ın elbiselerini giydirmiş. Devletten ve Louvre Müzesinden özel izin alarak getirttiği Sarah Bernard'ın ünlü tablosu önünde kıza aynı pozu verdirmiş. Fransızlar bu ilginç Sarah Bernard sergisine koşuyorlarmış. İşin tuhafı, Sylvie ile ünlü büyükannesi arasındaki benzerlik sade dış görünüme dayanmıyor. Yaşamları da birbirine benziyor. Sylvie de, Sarah Bernard gibi, gayrimeşru bir çocuk sahibi. Çocuğun babası Paris'te bir restoran işletiyormuş ve tabii ikisi de «evlenmeyi pek düşünmüyorlarmış.»

Tiyatro dünyası Sarah Bernard kadar büyük ve ilginç bir kadın sanatçıyı az tanımıştır, dense yeri. Fedora'yı, Augusta'yı, Phedra'yı, Medea'yı sade sahnede oynamakla kalmamış, özel yaşamında da çevresine bir imparatoriçe gibi hükmetmiş, onları her kaprisine boyun eğdirmiş. Rejisörler bile, perde açılacağına yakın, usulca odasına girip,

«Hanımefendi, emriniz olursa, saat dokuza geliyor,» derlermiş.

Sarah Bernard aklına eseni yapan, bol bol söz verip hiçbirini tutmayan, düşmanlarını zehirli dili ile kahreden bir hatun kişi imiş. Ama herkes, her yaptığını, «Haspaya yaraşıyor» diye bağışlarmış.

Dağlara tırmanırmış, balona biner göğe çıkarmış, av merakı varmış, tabutunu yatak odasında saklarmış. Hatta bir boş vaktinde can sıkıntısından bir adamla birleşmiş, adamı dövermiş, adamın eli armut devşirmediği için, dayak da yermiş, iki dayak arası bir de çocukları olmuş. Bu oğlan da inadına vakarlı imiş, öteki beriki anasının yaşamına dil uzatınca karşısındakini düelloya çağırır yürekli bir şekilde, ama boşuna dövüşürmüş.

Sarah Bernard'ı sahnede görmek mutluluğuna erenlerden çok şeyler dinlemişizdir. Ramp ışıkları altında bir dişi kaplan olurmuş ki, benzerine rastlanmamış. İncecik yılan gibi kıvrak vücudu, kollarını ve ellerini patetik bir üslupta kullanışı, sesinin evet hele sesinin erişilmez ifade gücü, vurgusu, anlatıla anlatıla bitirilmez. Okunduğu zaman tam anlaşılmayan bir Racine mısraı, onun ağzından çıkınca, sahnede insana

bütün güzelliği, açık seçikliği ile ayan olurmuş. Bir de tükenmez aküsü varmış ki, bu ufak tefek kadının bu denli bir enerji küpü oluşu herkesin parmağını ağzında bıraktırırmış.

«Hayat, hayat doğurur,» dermiş. «Enerji, enerjinin kaynağıdır. İnsan kendini harcayıp tüketerek dolar, zenginleşir.»

Üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken özlü ve gerçekçi bir söz.

Sarah Bernard gençliğinden berl dizinden yakınır dururmuş, 1914'te de bu ağrı çoğalınca bacağını alçıya koymuşlar:

«Yirmi yıldır bu ağrıya dayandım. Ama artık yeter, ya bu bacağı kesersiniz ya da beynimi dağıtırım, ikisinden birini seçin,» demiş çevresindekilere.

Ameliyathaneye de şarkı söyleyerek gitmiş. İyileşince tek bacağı ile eskisinden de güzel ve dinamik oyunlar çıkarmış.

1922 yılının 23 Kasımı, sahneye çıktığı son gün olmuş. Büyük bir üremi krizi ünlü sanatçıyı ölüm döşeğinde zorlamış, bir süre kimseyi tanımamış. Sonra kendine gelmiş.

«Ne yemek vardı?» demiş. Menüyü söylemişler. Sondaki dondurma sözünü duyunca,

«Ben de isterim» demiş. Aşağı mutfağa koşmuşlar ki, dondurma erimiş.

«Vah vah, canım da çok çekmişti,» diye hayıflanmış.

Damadı koşmuş, bir dükkândan alıp getirmiş. Sarah Bernard dondurmayı büyük bir iştiha ile yemiş. Sonra ağrıları yine başlamış:

«Can çekişmem korkunç oluyor, ben bunu hak etmemiştim,» demiş. Dini ayin yapılmış. Üze-

rine, onun istediği beyaz ipekten bir entari giydirmişler. Saçlarını bir süre önce yaptırmışmış zaten. Öleceğini önceden bilmiş. Birkaç gün önce yakınlarını çevresine toplamış:

«Ahlaya uflaya vakit kaybetmeyelim, beni dinleyin,» demiş, «Çok vaktim kalmadı. Beyaz güller ve çiçekler istiyorum. Her şey gönül açıcı olsun hüzün istemiyorum.»

Tıpkı sağken dekoratörlerine öğütlediği gibi. Onlara da hep,

«Aman dekor hüzünlü olmasın baylar,» dermiş. «Oyun zaten hüzünlü, dekorlar ve ışık bari bunu hafifletsin.

Siz dekor ve ışıkla herkesin gözünü gönlünü açın ki, biz oyunda seyirciyi rahat rahat ağlatalım. Her şey hüzne bulanırsa biraz fazla olur, yavan olur.»

Cenazesinin mizansenini bütün ayrıntılarına kadar kendi düşünmüş, tasarlamış. Tabutunu altı genç aktörün taşımasını istemiş, bir bir adlarını vermiş, biri gelemeyecek olursa yerini alacak olan yedinciyi bile unutmamış. Gömüldüğü gün doğa da, büyük sanatçıya istediği dekoru vermiş: Günlük güneşlik bir hava, saydam mavi bir gök.

İşte bir zamanlar Paris'in bir numaralı kadını olan bu ünlü sanatçı böyle yaşamış, böyle ölmüş.

Zamanın üniversitelileri Sarah Bernard'ın Odeon Tiyatrosu önünde bekleyen arabasının atlarını çözüp evine kadar kendileri çekerlermiş. Kayser Wilhelm Postdam'da Sarah onuruna gala verirmiş.

Simdi Pierre Cardin'in ona bir erzatz ola-

rak kullandığı torunu Sylviecik elbet böyle onurlandırmalar ummuyordur. Onu evine, olsa olsa, Cardin'in şoförü getirir götürür. Kayser yerine de, belki sergiyi ziyaret ederse, Kissinger bu yıldız adayı ile yanak yanağa bir resim çektirir. Hepsi o kadar.

Pierre Cardin, bu ilginç Sarah Bernard sergisini sanmıyorum kl, sırf kendine reklam olsun diye açmış olsun. Buna ihtiyacı yok.

Pierre Cardin'in modacılık dışında aydın, kültürlü bir insan kişiliği de var. Her Fransız gibi Sarah Bernard'ın hayranı olduğunu kolayca kestirebiliriz. İyi etmiş de, şan olsun diye böyle bir işe ön ayak olmuş. Bakın işte bütün dünya, bu vesile ile, erişilmez Sarah'yı yeni baştan anıyor.

«ŞİRLER PENÇE-İ KAHRIMDAN OLURKEN LERZAN...»

Amerikan Kongre Üyesi Bay Wayne Hays ile sekreteri Bayan Elisabeth Ray'in serüveni bir haftadır gazete sütunlarını işgal ediyor. Sayın Hays ilişkisini önce inkâr edecek oldu, ama sonra baklayı ağzından çıkardı. Bu konuda sekreter bayan ondan çok daha dürüst ve yürekli çıktı. Gazetecilere açık açık her şeyi anlattı. Bakın ne diyor: **Benim iki yüz bin lira ücret alıp karşılığını Bay Hays'ın yatağında ödeyişim yeni bir şey değildir. ABD Kongresi üyelerinin çoğu, yanlarında çalışan kadın görevlilerle cinsel ilişkiler kurmuş ve bunun bedelini hep devlete ödetmişlerdir. Bunların görevleri Kongre üyeleri ile yemeğe çıkmak sonra da onları evlerine kabul etmektir. Ondan sonrası ne olur, siz tahmin edin.»**

Bilmem, Bayan Ray'in gazetelerdeki resmini gördünüz mü? Hayat ve neşe dolu bir sarışın. Yaşlı ve yorgun Kongre üyelerinin arada bir böyle bir gençlik aşısına ihtiyaçları olsa gerek. Sekreter bayanın buyurduğu gibi bu iş yeni bir şey değildir. Oldum olası süre gelmekte ve gitmektedir. Yetmiş yaşındaki Harding'in Amerika Başkanı olduğu zaman, nikâhlı ayalinin yanında on sekiz yaşında bir de gizli sevgilisi vardı. Bu sırrı ilkin iyi gizleyen çevresindekiler, sonraları

onu bu yüzden sömürdüler şantaj ve baskı altında tutup devletin yedek petrol kaynaklarını özel ellere devredip milyonlar vurdulardı. Yaşlı adamların aşkı daha bir delice oluyor. Bazen koskoca bir kariyeri mahvedebiliyor.

Sekreteri ile ilişki kuranların başında, politikacılarla işadamlarının gelişi ranstlantı değildir. Bunlar, çok işi olan, hızlı yaşayan, sık sık seyahate çıkan insanlardır. Elektrikli, sinirli tartışmalarla geçer yaşamları... Arada bir ferahlamak, gevşemek gereksinmesini herkesten fazla duyarlar. Sonra para ve iktidar sahibidirler, mevki ve servetlerinin daha bir farkına varabilmek için, böyle aşk serüvenlerine girişirler. Ayrıca, Amerikalı kocaların çoğu, hep bilirsiniz, kılıbıktırlar. Evde hep aşağıdan alıcı olmanın acısını ev dışı ilişkilerde hep üstten alıcı, buyurucu bir harem paşası kişiliği ile dengelerler. İşte bundan ötürü, uzun bacaklı, iri göğüslü, çekici bakışlı Havva kızları bala gelen sinekler gibi bu çevrelerin dolayında dolaşırlar. Çoğu zaman da steno ve daktilodaki yeteneklerinden çok, başka nitelikleri sayesinde bol ücretli işlere kayırılırlar. Bu gizli ilişki bir Kongre üyesini belli bir suç kompleksine itelediği için, adam evinde karısına karşı daha da bir nazik ve cömert olur, bir dediğini iki etmez, onu hediyelere boğar. Bazen hanımlar bu işe bile bile lades derler. İhtiyar tilkinin dönüp dolaşıp günün birinde süklüm püklüm kürkçü dükkânına döneceğini bilirler. Bu onların bileceği bir iştir. Bu gizli ilişkinin yaşlı senatörün yaşamına, kısa sürecek de olsa, bir heyecan ve dinamizm, zekâsına bir canlılık ve atiklik getirdiği de inkâr edilemez. Belki de Sayın Hays'ın

Kıbrıs konusunda bizi tutuşunu buna borçluyuz.

Tevekkeli eski bir başvekilimiz, **«Çapkın olmayan devlet adamından hayır gelmez»** mealinde bir vecizeyi siyaset edebiyatımıza hediye etmediler. Kendileri bunu söylemeden çok önce, değil yalnız devlet adamları, Grek mitologyasının Tanrıları bile bu gerçeği doğrulamış bulunuyorlardı. Zeus, Olemp'ten sıkıldıkça, soluğu yeryüzünde alıp ölümlülerin karısına kızanına saldırmaz mı idi? Küçükler yapınca adına zina denen şeyin büyükler yapınca sevimli bir hobby sayılışı demek ki, çok eskilerden başlıyor. Aspasya'sız bir Perikles düşünebiliyor musunuz? Judith, Holofernes'i seksi ile affetmedi mi idi? Örnekleri alabildiğine çoğaltabiliriz. Deli İbrahim, Richelieu, Napolyon, Bavyera Kralı Ludwig Bellegime, **«Bizi de söyle, bizi de söyle»** diye el ediyorlar. Zavallı Profumolar, Eyyub Hanlar, ağzı sakızlı sokak kızı Keelerlerin ve Mandylerin oyuncağı olmadılar mı? Rahmetli Sukarno ise her gittiği ülkenin protokol genel müdüründen alenen kadın isteyecek derecede ölçüsüz bir seks hastası idi. Kavak yelleri esince devlet başkanlığı kişiliğinden soyunup giysi değiştirip gizlice serüvenlere koşan devlet başkanlarının adını vermeye Basın Kanunu, adabı muaşeret ve dostluk paktı anlaşmaları engel oluyor. Aklı başında rabıtalı Willy Brandt bile boş bulunup felekten bir gün çaldı diye rakiplerinin şantajına çanak tutmadı mı?

Alman mucizesinin her mahalleden milyonerler yarattığı 1955'ler hengâmında, Almanya'da Rosemarie Nitribitt diye bir nazenin zuhur

etmişti. Sokak dilenciliğinden lüks Mercedesli bir zaniyeliğe yükselen bu kızcağızın tek marifeti, doğuştan ince belli, uzun bacaklı ve albenisi olan bir taze oluşu idi. Nitribitt bütün büyükleri yatak odasına kabul eder, onları her bakımdan rahatlatır ve sonra çenesi açılan kart zamparaların konuştuklarını yatağının altındaki teybe alırdı. Böylece bir şirket öbür şirketin projelerini, bir parti öbür partinin gizli planlarını bu geri zekâlı dilberin teybinden —tabii yüksek ücret karşılığı— öğrenebiliyordu. Sonunda kızcağız bir sabah ipek bir çorapla boğulmuş olarak bulundu. Katili bulunamadı, bulunamazdı da. Erhardt kapitalizmi çok şey bilen bu tehlikeli tanığı elbirliği ile yok etmişti.

Diyeceğim, insanı kestirme yoldan servete vardıran bu işlerin bazen böyle rizikoları da oluyor, ama hangi mesleğin rizikosu yok ki. Atalarımız boşuna, **«Su destisi su yolunda kırılır»** dememişler.

Bay Wayne Hays ile Bayan Elisabeth Ray, bu ezeli zincirin şimdilik son halkası, ama sadece şimdilik. Üç gün sonra bu olay olağanlaşıp yeni bir skandal patlak verinceye kadar.

Dünya erkekler dünyası kaldıkça, erkekler bütün kilit noktaları elde tuttukça ve onları kurulu düzenin oyun kuralları uyarınca, yani bir sömürü düzeni içinde, yönettikçe kadınlar da kendilerini ellerindeki tek silahla savunmaya çalışıyorlar. Bu silah, onun güzelliği, dişiliği, çekiciliği, fettanlığı ve zekâsıdır. Erkeklerin zayıf noktasına yöneltilen bu silahla çıkar koparılmak istenir. Bunu evlenme yoluyla yapanlara bu düzen, akıllı ve namuslu, başka yoldan yapmaya kal-

kanlara da başka bir şey diyor. Oysa namussuz olan, kadını bu derekeye zorlayan erkekler hegemonyasıdır. Dünyaya eşitlik geldiği gün bu gibi hikâyeler artık gazeteleri ve kamuyu ilgilendirmez olacaktır. O zamana kadar Bay Hays de, Bayan Ray de, tüm Bay Haysler ve tüm Bayan Rayler de davranışlarının tek suçlusu görülemezler.

«Şîrler pençe-i kahrımda olurken lerzan / Beni bir gözleri âhuya zebun etti felek,» diyen Yavuz Sultan Selim'i hoş görüyorsak, onları da hoş göreceğiz. Şimdilik, istedikleri **«gözleri âhu»** ya zebun olsunlar, buna diyeceğimiz yok. Ama lütfen yapacakları ihsanı kendi ceplerinden yapsınlar, devlet kasasından ödetmeye kalkışmasınlar.

KİRLİ ÇAMAŞIRLAR

1941'de Paris Alman işgali altında iken, Fransız mukavemet hareketi fedailerinden birkaçı, bir Alman subayını pusuya düşürüp öldürürler. Alman işgal komutanlığı bunun üzerine Wichy Hükümetinden bir misilleme girişimi ister. Bu hareketle hiçbir ilişkisi olmayan komünist ya da Yahudi tutuklulardan altısı kurşuna dizilecektir. Söylentiye göre Wichy Hükümeti nazilere yaranmak için işi daha da ileri vardırır, infazları Paris'in Concorde Alanında gerçekleştirmeye kalkar. Fakat bu, kraldan fazla kralcı gayretkeşlik, Almanların bile hoşuna gitmez. Suçsuz tutuklular tenhada öldürülürler.

İşte Costa Gavras'ın son filmi «Özel Celse» bu otantik olayı yansıtıyor. Belki izliyorsunuzdur, Yunan asıllı bu genç rejisör bundan önce de yine böyle yürekli birkaç film çevirmişti. Bunlardan ilki «Z» faşist Yunanistan'ındaki, «İtiraf» Stalin teröründe Çekoslovakya'daki, «Sıkıyönetim» de Güney Amerika'da bir diktatörlükteki bir haksızlığı deşeliyordu. Bu üç filmi ile Fransa'da kendine haklı bir isim yapan Costa Gavras, arada Fransız uyruğuna da geçti ve işte bu üç başarısının hızı ile şimdi de Fransızların kirli çamaşırlarını karıştırmaya kalktı.

Ama bu sefer sonuç hiç de beklediği gibi olmadı. Kamu ve basın ayağa kalktı. Eleştir-

menler «Yüz verdik Ali'ye...» deyiminin Fransızcasını kullanarak Gavras'ın sansasyon avcılığına çıktığını, bu sevdadan vazgeçip daha kaliteli yapıtlarla bu hatasını unutturması gereğini hatırlatıyorlar. Filmin Fransızların bamteline bastığı anlaşılıyor. Geçen hafta Fransız televizyonunda Mareşal Petain dönemi hakkında başka bir dokümanter film gösterileceği ve bunu bir açıkoturumun izleyeceği ilan edildiği halde, yayın, zamanında başlayamadı. Çünkü ateşli bir şoven grubu TV stüdyolarını basmıştı.

Fransızlar fikir özgürlüğü ve tolerans şampiyonluğunu kimseye vermezler. Yurtseverlik ve kahramanlık babında da burunlarından kıl aldırmazlar.

İkinci Dünya Savaşında sanki başka kimse yurdu için ölmemiş gibi, yıllar yılı yeraltı direniş hareketlerinin destanını yazıp durdular. Şimdi biri çıkıp da aynı İkinci Dünya Savaşında Fransa'nın işgali sırasında, aynı Fransızlardan bazılarının, hem de ünlü bazılarının kaypaklıklarını hatırlatmaya kalkınca ifrit oluyorlar.

Costa Gavras'ın filmi Paris'te bütün şimşekleri üstüne çekerken, bir raslantı ürünü olarak, yine yabancı kökenli ama Fransız uyruklu başka bir rejisörün, Tunuslu Adree Halimi'nin «İşgal Altında Cümbüş» diye çevirebileceğimiz filmi ortalığı büsbütün karıştırdı. Halimi, bu yarı belgesel, yarı canlı sahnelerden oluşan taşlayıcı yapıtında işgal altında Nazilerle iyi geçinen Fransız sanatçılarıyla kibar çevreleri sergiliyor. Nazi elçisi Abetz'in bol şampanyalı davetlerine katılanların içinde kimler yok ki: Mistinguette, Edit Piaf, Maurice Chevalier, Fernandel, Trenet,

hatta yeni efendilerine siftinmek için Almanca şarkılar okuyan Suzy Solidor... Halimi üşenmemiş, o dönemin tanığı bütün lokal sahiplerini, gece kulübü patronlarını, hatta randevuevi madamalarını bir bir bulmuş konuşturmuş. Bu sonuncular işgal sabaylarının gustolarına göre müesseselerinde yaptıkları uygulamaları anlatıyorlar.

Ünlü Arletty o dönemi anarken pişkinlikle, «Kalbim her zaman Fransız olarak atar, ama vücudum uluslararasıdır» diyebiliyor. Aslında «vücudum» sözcüğü benim yumuşatmam, o daha beterini söylüyor.

Görülüyor ki Alman işgal kuvvetleri Paris'te tatlı günler yaşamışlar. Halimi'nin filmi bu sahnelerle birlikte zamanın aktüalite filmlerinden çekilmiş sekansları, daha sonra başka kaynaklardan edindiği işkence, sürgün, Yahudi kovalaması gibi sekansları ve açlıkla pençeleşen yavruları, ekmek kuyruğunda bekleşen hasta ve ihtiyarları da sergiliyor. Bütün bunlar oladururken Naziler, işbirlikçi sanatçıların ve kibar çevrelerin ne lüks villalarına ne lüks arabalarına, ne de konforlu yaşamlarına ilişmişler.

Fransızların hepsi demek ki mukavemet fedaisi değilmiş. Demek ki kimi cephede, kimi gerillada can verirken, kimi Orhan Veli'nin dediği gibi parlak nutuklar çekerken, kimi de bir köşeye sinmiş fırtınanın dinmesini beklemiş, gününü gün etmeye bakmış.

«İşgal Altında Cümbüş» filminin Paris'te Gavras'ın filminden de büyük tepki yarattığı anlaşılıyor. Halk film gösterilirken ekrana çürük yumurta atıyormuş. İlk geceden sonra bir seyirci

boykotu başlatılırken sinema sahibi zarara sokulmuş. Bu hafta da film büsbütün kaldırılmış.

Hiçbir millet tüm olarak kahraman, tüm olarak yaltak değildir. Her milletin içinden her türlü insan çıkabilir. Birinci Dünya Savaşında yurdun fidan gibi gençleri Çanakkale'de şehit olurken, İstanbul'da bazı aileler Franche Despres'ye ve subaylarına ziyafetler çekiyorlardı. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Sodom ve Gomore'sinde bu yozlaşmayı ustalıkla yansıtır. Şans, Kuvayi Milliye'ye gülünce bu işbirlikçi Türkler bu sefer de Mustafa Kemal'e siftinip dört ayak üstüne düşmüşlerdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlarla sarmaş dolaş kuzu sarması olan Türk beşinci kolu, daha sonra demokrattan demokrat kesilmedi miydi? Kimse bizde yaltakların üstüne üstüne pek yürümüyor nedense. Ya fazla âlicenap ya da fazla ruh tembeli olduğumuzdan olacak. Böylece, bizde suyu getiren de bir oluyor, testiyi kıran da... Hatta işin kötüsü, çoğu zaman testiyi kıran daha da makbul olabiliyor.

Sanatçı, ister yazar ister film rejisörü olsun, her şeyden önce gerçekçi olmak zorunda bir aydındır. Gerçekleri sergilerken onun elini tutmaya kalkmamalı. Tabularla, sağlıksız duygusallıklarla karşısına çıkmamalı. Ama kamu gocunurmuş, milli onur zedelenirmiş, ele güne karşı kötü bir açıdan tanıtılmış olmaktan huylanırmış, ilkel ve sinirli tepkiler gösterir, ekrana yumurta atar, filme, kitaba boykotla, sansürle karşı koymaya, güneşi balçıkla sıvamaya kalkarmış. Sıvayadursun. Bunları da doğal karşılamak gerek.

Niçe ne buyurmuş:

«Vaktiyle yapılan kötü işler hakkında bellek evet der, onursa hayır... Sonunda bellek onura yenilir, suçu üzerinden atar ve rahatlar.»

Sanatçı milleti, yazar milleti, bu onur unutkanlıklarına ve yutturmacılarına karşı insanlığın en büyük panzehiridir. Geçmişte ya da bugün, yapılan, yapılagelmekte olan kaypaklıkları hatırlatarak, yansıtarak, vurgulayarak toplumsal işlevini yerine getirir. Sanatçılar toplumun acımasız, ödün vermeyen belleği olmalıdırlar. Costa Gavras'a, Andree Halimi'ye bizden dostça selamlar...

Gazaları mübarek olsun.

Kameraları dert görmesin...

Düşkünler yurdunda röportaj yapan bir gazeteci, ak sakallı bir piri faninin yanına sokulmuş:

«Kaç yaşındasınız?»

«Doksan sekiz.»

«Bunu neye borçlusunuz?»

«Her gün üç öğün yürümeye.»

Ötede daha yaşlı biri duruyormuş:

«Siz kaç yaşındasınız?»

«Yüz on sekiz.»

«Siz bunu neye borçlusunuz?»

«Her gün üç öğün yoğurt yemeye...»

Köşede, hepsinden düşkün iki büklüm bir ihtiyar uyukluyormuş :

«Siz ne yaptınız da bu yaşa geldiniz?»

«Her gün üç öğün deliler gibi sevişirdim.»

«Kaç yaşındasınız?»

«Otuz sekiz.»

Röportajlarda ünlülere sorulan en beylik soru:

«Başarınızı neye borçlusunuz?» sorusudur.

Hangi alanda olursa olsun, başarıya varmış insanlardan bunun reçetesi istenir. Kestirmeci, kolaya kaçışçı, Readers Digest'ci bir çağın doğal özlemi olarak ondan, kısa ve kesin bir yanıt istenir. Röportajcının okuyucuya aktardığı, okuyucunun da bulunmaz bir cevhermiş gibi not

defterine geçirdiği bu reçetenin herkesi de o imrenilen kişi gibi mutluluğa eriştireceği sanılır.

«Başarımın üç nedeni vardır çalışmak, çalışmak, çalışmak!..»

«Ben başarımı erken kalkmaya borçluyum.»

«Kabızlıktan kaçınınız. Her gün muntazam saatlerde dışarı çıkmayan insan başarılı olamaz.»

«Ben bu gür saçları lahana dolmasına borçluyum.»

«En büyük işlere meteliksizken giriştim. Yani diyeceğim borca girmekten ve blöf yapmaktan çekinmeyeceksin.»

«Ben başarımı hırsıma, inadıma borçluyum. Ufak tefek olduğum için okulda arkadaşlardan hep dayak yerdim, itiklenirdim. Fizik gücümün eksikliğini, herkesten çok çalışarak, sınıfın birincisi olmak suretiyle telafi ettim, öcümü öyle aldım.»

«Başarı mı dediniz! Hiçbir gün onun peşinden koşmadım. Onun aradığı tüm vasıflarla doğmuş olmalıyım ki, o geldi, beni buldu.»

Politikacı, işadamı, yazar, aktör, asker... Kim olursa olsun, ünlüler sabah sabah karşılarına dikilen bu sırnaşık röportajcıdan bir an önce kurtulmak için ilkin onun kâsesine şöyle rastgele, düzeyde, beylik bir tümce ianesi atıp kurtulmak isterler, ama biraz sonra, o yere batası kişisel böbür damarları kabarır, işi ciddiye alır, özel yaşam ve deneylerinin ürünü olan daha özlü, daha kişisel bir şey söylemek zorunluğunu duyar... Ve işin kötüsü yine beyliğin beyliği yavan bir cevher yumurtlarlar. Hele o sırada yağcı bir özel kalem müdürü, bir yaver, bir sekreter

bayan odada bulunup da şakşakçılık ediverirse, söylediklerini gerçekten pek özel, pek kişisel ve pek orijinal bile bulabilir, bu vecizeyi çoğalttırıp, çerçevelettirip uyruklarının odasına astırabilirler:

«Başarının üç nedeni vardır. Çalışmak, çalışmak, çalışmak.

Üstüpü Sanayii T.A.O. Genel Müdürü
Hulusi Neşet Sarımuratoğlu»

Hulusi Bey, gidip yeni genel müdür gelinceye kadar bu vecize de duvarlarda kalır. İnsanlığı, yurdu aydınlatır.

Ondan sonra yeni portre ile birlikte, yeni genel müdürün yeni vecizesi, yeni badanalanan mutlu duvarları süsler.

«Bilen bilmeyeni, çalışan çalışmayanı, para biriktiren har vurup harman savuranı her zaman yener.

Recai Gemiaslanı

17 Aralık Azapkapı Şubesinin açılış nutkundan...»

Son haftalarda dünyanın en zengin adamlarından biri olan Paul Getty'nin ölümü ve Türkiye'nin en zengin adamlarından biri olan Vehbi Koç'un meslek hayatının ellinci yılını kutlaması dolayısıyla iç ve dış basın yine bu yolda vecizelerle doldu taştı. Tesadüfen iki ünlü işadamı da daha önceden yaşamöykülerini kaleme almış bulunuyorlardı. Sayın Koç'un son haftalar içinde televizyonda, gazete ve dergilerde çıkan röportajları, kitabında söylediklerine yeni bir şeyler katmadı. Gerçekçi, alçakgönüllü kişiliği, sevimli Ankara diyeleği ile kendine ait her şeyi, ol-

duğu gibi, süssüz, süslemesiz dolambaçsız anlatıyor. Sonunda da bazı öğütler veriyor: Erken kalkın, aç karnına su için, yürüyüş yapın, her şeyde ölçülü olun, işinizi sevin, hesabınızı bilin, zamanında evlenin, not alın, ayağınızı yorganınıza göre uzatın, politikadan uzak durun, cuma namazını kaçırmayın.

Paul Gett'ye gelince... Petrol dünyasının bu az gülen Buster Keaton'u anılar kitabını daha da geniş tutmuş. Allah bilir, uzmanlara rötuş ettirip orasına burasına espriler, anekdotlar, vecizeler serpiştirtmiş. Bol bol gençlik çapkınlıklarından söz ediyor. Cimriliği ile övünüyor, işçilerinin bir el yıkamasının kendine kaç sente mal olduğunu bile hesaplatmış. İsrafı önlemek için el yıkamayı sınırlamış. «Ya şu kadar fidye, ya torununun kulağını keseriz» diyen şantajcılara zırnık bile vermemiş. Çocuğu kulaksız bırakmış. Hayatında hep düşeş atan bu adamın tek hüsranı mutlu bir evlilik kurup götürememesi imiş. Beş kere evlenmiş, beş kere boşanmış. «Büyük işler peşinde koşan adamlar örnek koca olamıyor. Çünkü kadınlar bir erkeğin hayatında bir numaralı ilgi odağı olmak sevdasındadırlar» diye buyuruyor. Başka bir yerde de şöyle bir ahkâm çıkarıyor: «Kadınlar kafalarından geçeni okuyan adamdan çekinirler. Çoğu zaman, başarısız, silik, ikinci planda bir adam kadın bakımından daha ideal bir koca olabiliyor.»

Her iki büyük işadamının yaşamöyküsü de okunmaya değer. Ama o iki kitapta başarı reçetesi aramaya kalkacaklara bunu bulamayacaklarını peşinen söylemek isterim. Öyle bir reçete olsa, bir kere bu iki uyanık adam onu bol kese-

den herkese dağıtmazlardı, bu bir. Sonra, onlar için geçerli olan, sizin için geçerli olmayabilir, bu iki. Başarı, kanımca çok özel, çok istisnai, bir sentezin sonucudur. Şu şu şu öğelerin, şu şu şu koşullarla, şu şu şu timing içinde birleşmesinden doğan bir piyangodur. Çoğu zaman ona varan bile tam bilincinde olamaz. Bundan ötürü işadamlarının, politikacıların, yazarların öğütlerini kös dinlemek gereğine inanırım. İnsanoğlu kendi çıkış yolunu kendi yordamı ile bulur.

İki ünlü işadamının bazı ortak yanlarını da keşfettim bu iki kitabı okurken... İkisi de becerikli bir babanın oğlu imişler. İkisi de babalarının kendilerine devrettiği bir dükkânla ya da bir petrol kuyusuyla işe başlamışlar. İkisi de kurdukları işin oğulları tarafından sürdürülmesini isterlermiş.

Oğulları bu konuda ne düşünür, bilmem.

Ben onların yerinde olsam başka bir iş tutardım.

Milyonerlik dışında, dünyada o kadar ilginç meslekler var ki...

YAŞAM ÜSLUBU ÜZERİNE

Buffon, «Le Style est de l'homme même» demiş. Eskiler de bunu «Üslûb-ı beyan ayniyle insan» diye çevirmişler. Doğru bir çeviri sayılmaz. Buffon bu sözü yazın için söylemişti. Kişiliği olmayanın kişisel bir söyleyiş tarzı olmayacağını anlatmak için.

Ben, gerçek ve olgun kişiliği olan bir insanın, sade yazısında değil, yaşamında da bir üslubu olması gereğine inananlardanım. Evliya Çelebimizin yazıları ile yaşam tarzını birbirinden ayırabilir misiniz? Aynı renkli yaşam sevinci, aynı tasasız çelişki özgürlüğü, aynı sereserpe konuşkanlık... Nasrettin Hocamız, yaşamla esprinin etle kemik gibi birbirine yapışık olduğu nefis bir örnek vermez mi? Atatürk, devlet başkanlığı protokolünü, bir sürü saçma ıvır zıvırı, kişiliğinin ayrılmaz vasfı olan candanlığı ile bir köşeye itmemiş mi idi? Henry de Montherland'ı alalım: Onun vekarlı yazı üslubu ile yaşamının üslubu aynr değil miydi? Dramatik sonu bile bu yaşam üslubuna en yatkın noktalama olmadı mı? Sakallı Celâl, Neyzen Tevfik, Halikarnas Balıkçısı gibi kişilikleri uğruna arkalarındaki bütün gemileri yakıp ona uygun bir yaşamı sürdürenler caba.

Türk aydınları içinde, hele son çağlarda, ikisini tam birleştirebilmiş otantik kişilere rastla-

mak güçleşti. Osmanlı aydını, Tanzimattan bu yana, bilinci ile akılcı ve batılı, ama bilinçaltı ve duygu alanı ile alaturkanın alaturkası kalmanın dramını yaşadı. Yazılarında kadınların özgürlüğünden yana görünüp de karısının yaz günü çorapsız gezmesini hazmedemeyen nice aydınlar gördük. Bilinçli dünyasında diyalektiği uygulayan, ama yargılarında duygusallıktan kopamayan nice ilericiler tanıdık. Osmanlı insanı bilinç ile bilinçaltının bu çelişkisini sürdürdü de cumhuriyet kuşağı, daha sonraki kuşak çok mu daha tutarlı oldu sanki? İstemeden, bilmeden, o da atavik tortularının etkisi içinde hastadır. Rahmetli dostum Ahmet Hamdi Tanpınar'la en çok konuştuğumuz konulardan biri buydu. Olgunluğun şaşmaz kıstası olan alçakgönüllülük Tanpınar'ın başlıca vasıflarından biriydi. Bir gün bana o kısık sesiyle,

«Onların yanında ne kadar eksik olduğumu fark ediyorum» demişti. «Bunlar tümü ile batılı insanlar. Osmanlılığı aşmışlar. Ben onların yanında onlarla ortak yanlarımla övünüyor, ama onlardan eksik yanlarımla yeriniyorum.»

Sözünü ettiği kişilerle benim de yakın ilişkim vardı. Onların meclisinde ben de bazen bulunur, kendimi başka bir ülkede, başka ve sağlam değer yargılarının zemininde sayardım. Rahmetli Tanpınar'ın sözlerine küçük bir itiraz kaydıyla katılmıştım:

«Ama onlarda da sizin bazı yanlarınız yok.»

«Boş ver şairliğe falan» demişti rahmetli. «Tümü ile tutarlı biri olmak, ne olduğunu iyice bilmek! Onlarda bu var. Üstelik de bunu büyük çabalarla, didişerek değil, su içer gibi elde et-

mişler.» Sözünü ettiği kişiler Prof. Tevfik Sağlam'ın başı çektiği bir bilim adamları grubu idi. Ortak geçmişleri, formationları onları gençliklerinden ölümlerine kadar birbirine bağladı. Sevinçlerini, kederlerini kardeşçe paylaştılar. Bayağılığa, adiliye, yurtsevmezliğe, çalışma sevmezliğe, laubaliliğe, bilimsel disiplinden yoksunluğa, kaytarmacılığa karşı amansız direndiler. Sağlam'ın ağabeyliğinde sanki bir kardeşler topluluğu idiler. Kimdi bunlar? Ord. Prof. Hamit Nafiz Pamir, Ord. Prof. Sedat Tavat, Hasan Âli Yücel, İlhami Nafiz Pamir, Ord. Prof. Fahri Arel ve bazen de aralarına katılan romancı Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

Bu elit grubun son üyesi Ord. Prof. Hamit Nafiz Pamir'i de geçtiğimiz ay yitirdik. Türkiye'de jeoloji biliminin öncüsü, uluslararası jeoloji kuruluşlarının onur başkanı, Maden Tetkik Aramanın kurucusu, başarılı yöneticisi, yeraltı servetlerimizin yerüstüne çıkarılması için sayısız projelerin düşünücüsü ve jeolojiyi her birine bir din gibi, bir tarikat gibi sevdirdiği binlerce öğrencisi ile, yaptığı hizmetler kolay unutulmayacaktır. Ama ben onun sade bu yanına değil, bir batılı bilimsel disiplini ve ahlakı, bütün özel yaşamına, bu yaşamın geceli gündüzlü her anına ve uykuda bile vicdanına, düşlerine sindirdiği için severdim. «Burası Ortadoğudur, bu kadarı yeter de artar»cı «Bon pour l'orient»ci zihniyeti, «Hepsi aynı kapıya çıkar»cı gevşekliği, rahata kaçışı, kaytarmacılığı bir gün pencerelerinden içeri uğratmayan, yeteneklerinden azamisini koparıp daha iyinin peşinden giden bu titiz, bu arı gibi çalışkan, ama dinlenme anında da çocuklar

gibi gıllığışsız gülmesini, eğlenmesini bilen bu uygar insanlara hep gıpta ile bakardım. Eser vermek, öğrenci yetiştirmek, yurda hizmet etmek elbet her aydının borcu ama, eseri ile yaşamı arasında kopuksuz bir birlik kurabilmek, yaşamında da eserindeki titizliği sürdürebilmek her babayiğidin kârı değildi. Hele bizde, insanı hep aşağı çekip kendine benzetmek isteyen bir ortamın içinde!..

Zengin tecrübelerle, verimli eserlerle yüklü geçmiş bir yaşam sürenlerin ölümü, insana daha büyük bir kayıpmış gibi geliyor. O insanla birlikte sade yaşlı bir et ve kemik yığını değil, koca bir anılar birikimi, koca bir âlem göç ediyor dünyadan. Prof. Pamir'le birlikte o altı kişilik seçkin ekolün son üyesi de çekildi aramızdan. Her biri hepimizde unutulmayacak anılar bırakarak.

Kendilerine uygar, efendi, ödünsüz bir yaşam üslubu edinebilenler, bunu âdeta hücrelerine geçirmiş gibidirler. Hiçbir şey onları bu tutarlılıktan alıkoyamaz. Böyle insanlar açken bile açgözlü, korkarken bile yüreksiz olmazlar. Nezaketlerini son nefeslerine kadar sürdürürler. Kendilerine, yaşam üsluplarına ihanet etmekten kaçınırlar.

Aydınlarının çoğunluğu ödüncü zikzaklar çizen bir ortamda bunlar olağanüstü birer kahraman boyutu alırlar.

Oysa aslında bir yaşam üslubuna sahip olmak, bunu korumak, aydınca, uygarca yaşamın ilk ve en doğal koşuludur. Üstelik de en mutlu yolu.

Yılda, bir hafta da olsa, kumlara uzanabilme olanağı yabana atılmaz bir mutluluk sayılmalı. Biz de bu hevesle soluğu bir Ege kıyı kasabasında aldık. Bulunduğumuz tatil köyü gün boyunca yaz güneşi altında cayır cayır yanıyor. Kahvaltı, deniz, yemek, uyku, yine deniz, akşam ediliyor. Geceler ise daha çok oyuna, eğlenceye, müziğe adanıyor. Tatil köyünde bir tümen de çocuk var. Şimdiki küçükler bir ibret. Hepsi büyük bozması. Her şeye akılları eriyor, öğrenmeye gerek kalmadan her şeyi sanki, doğuştan beraberlerinde getiriyorlar. Ama bir gece olmuyor mu, değişiveriyorlar. Gün boyunca yetişkinlerle övür olan bu bücürler hava kararır kararmaz çocukluk kişiliklerine dönüyorlar. Hele güzel masal anlatan bir abla bulmuyorlar mı, bakıyorsunuz hemen çevresine bağdaş kurmuşlar, başparmaklarını pipo gibi ağızlarına sokmuşlar, kendilerini masal dünyasının enginlerine bırakmışlar.

Çağ istediği kadar değişsin, tekonoloji dilediğince alsın yürüsün, masal, galiba çocuk muhayyilesinin vazgeçilmez klasiği kalacak. Masalı çağdaşlaştırma çabaları tutunamadı. Dışarda ve bizde yeni tür bir çocuk edebiyatı yaratmaya kalkışanların tümü de yankı bulamadılar. Tümü de çocuk taklidi yapan kazık kadar adamların

soğukluğuna düştüler. Yapmacık, zorlama, kaldılar, inandırıcılıktan yoksun kaldılar. Masalı filmleştirmeye kalkan yönetmenler de onun yoğun şemasını dallandırıp budaklandırıp sulandırdılar. Masalın içeriği, muhayyilenin gönlünce kanat oynatabileceği bir olağanüstüler dünyasını yansıtır. Chesterton'a, C. S Lewis'e göre masal, «Gerçeğe en yakın buluşların ülkesidir. Çünkü gerçeği dış açıdan değil, iç açıdan gözlemler ve yansıtır.» Masalın söylene söylene denenmiş, elenmiş, törpülenmiş, küçük, dolayısıyla en naif, en kirlenmemiş dinleyicilerin onayından geçmiş, çocuk psikolojisine en yatkın şeklini almış bir tür olduğu unutulmamalı. Bir halk masalının değme natüralist romanda bulunmayan sağlam bir çatısı vardır, keskin belirli çizgilerle çizilmiş tipleri vardır. Olaylar dizisi kestirme ve yoğun yoldan, evelemeden gevelemeden, gerilimi ve canlılığı hep tavında tutularak anlatılır.

Masal, minik insanın minik bilincini eğitirken onun atavik bilinçaltının karmaşıklıktan, bulanıklıktan çıkmasına da yararlı olur. Birçok yaratıcı çocuk, hatta sıradan çocuk, yaşamın çeşitli yüce alanlarına ilkin çocukluktaki bu masal köprüsü ile yaklaşmışlardır. Masal, çocuğu kendinle özdeşleştirir. Kendi karakterini benliğini geliştirmesi için gerekli ipuçları verir. Her masal insanı yüreklendirir. Tüm engellere karşın herkesin yoğun ve zengin bir yaşama varabileceğini gösterir. İş ki, insan savaşmaktan kaçmasın, devlerle, dış tehlikelerle, engellerle savaşmadan, insan değil mutluluğu, bir kere kendi kendini bulamaz, bilemez, tanıyamaz. Ürkek, çekin-

gen, savaştan kaçan mıymıntı yaratıkları dürter masal. Böyle bir davranışın sonunun düzayak, tekdüze, sıkıcı ve silik bir yaşam olacağını hatırlatır.

İnsanları, onlarla doymayınca da birbirlerini yiyen devleri anlatan bir masalı, korkulu ama tatlı bir heyecanla dinleyen bir küçük, masal bittikten sonra annesine sormuş:

«Dünyada böyle devler yok değil mi anne?»

Anne onu rahatlatacak yanıtı vermeye hazırlanırken bacaksız hatırlamış,

«Sahi büyükler var. Onlar da tıpkı devler gibi,» demiş.

Yetişkinler çocuğa devler gibi gelir. Masal kahramanı küçüğün, karşısındaki devleri bir punduna getirip aldatışı, kaçışı bundan ötürü onun güncel yaşam içindeki bir sıkıntısının da öcünü almış gibi olur. Çocukların en sevdiği şey, yetişkinleri bir yerde yenmektir. Çocuklarla hemen büyük yakınlık kurabilen mutlu insanlardan sayılırım. Beni tanıyıp da amca diyen küçük hemen hemen yoktur. Üçüncü dakikadan itibaren beni kendilerinden sayar, küçük adımla çağırmaya başlarlar. Çocukla yetişkin arasındaki ilişkide boyun posun etkisini bir anda sıfıra indiren çok daha önemli bir unsur vardır: Gözler Çocuk bu yoldan sizin dalga uzunluğunuzun kendi dalga uzunluğuna uyduğunu sezerse, sizi kendi dünyasına alır. Arkadaş muamelesi eder. Onlarla oynarken her yalanlarına kanarım. Beni korkuttukları zaman, kaçarım. Kandırdıkça sevinir, korkuttukça kabarırlar. Kim istemez böyle arkadaş? İşte bu yoldan, onların kara listesin-

deki bencil ve çıkarcı devlerden biri olmaktan kurtulurum. Bununla da övünürüm. Ama, korkunç, çıkarcı devler, yine de masal için zorunlu ve yararlıdırlar. Çünkü masal, çocuğa bir gün büyüyeceği ve bu devlerin ipini pazara çıkaracağı umut ve avuntusunu da verir. Yaşamda olduğu gibi, masalda da iyi ve kötü güçler vardır. Kötüler, bir süre başa geçmiş görünürseler bile, sonunda yenileceklerdir. Gerçek yaşamda her zaman gerçekleşmeyen bu özlem masalda gerçekleşir ki, bu da insana ayrı bir rahatlık verir.

Ünlü Pedagoji Profesörü Bruno Bettelheim insanlığın ortak malı olmuş bazı masalları bir bir inceleyip ilginç sonuçlar çıkarmıştı. Örneğin Kırmızı Şapkalı Kız masalının çocuğa, dolaylı yoldan cinsel bir uyarıda bulunduğunu savunuyordu. Şapkanın kırmızı oluşunun bile belli bir şeyi simgelediğini, masalın, saf bir kızın tecrübeli bir kurtun oyununa gelişini, yani cinsel bir tuzağa düşürülmek istenişinl yansıttığını savunuyordu. Profesöre göre, Kırmızı Şapkalı Kız, düştüğü bu durumdan hem korkuyor, hem de acayip bir heyecan duyuyordu. Kurda büyükannesinin evini tarif etmesi, tehlikeyi ona aktarması, kendini bu konuda kurda görecelikle çok aceml, büyükannesini lse daha tecrübeli gördüğünden ileri gelmekte idi. Yine Bettelheim'in yorumuna göre, örneğin Külkedisi masalı ana babadan eşit muamele görmeyen, ya da görmediğini sanan bütün çocukların kolayca özdeşleştiği bir senarvo sergiler. Üvey ana baskısı, yetişkinlerin çocuklara anlayışsız baskısına dönüşebilecek bir genellemeye gebedir. Ama yine bu masal, Kül-

kedisinin sabırlı çabaları sonunda ulaştığı zaferle bütün haksızlığa uğramış çocuklara umut verir, onları yüreklendirir.

Masal deyip geçmeyelim, masalı uyuşturucu ve kaderci bir maval gibi gösterenlerin karşısında, masalı derinliğine değerlendirip insanoğlunun bütün gelişme tecrübelerinin bir aynası gibi görenler de var. Tatil köyündeki masal dinleyen yavrulara bakarken bunları düşündüm. Masalcının gerekliliğine bir kere daha inandım. Sait Faik bir öyküsünde ne güzel söylemiş:

«Bütün kabile halkı bana kızmıştı.

— Bu herif çalışmayacak mı? Oturup kayalara düşünecek mi? Bize hep masal mı anlatacak?

Gündüz güneşin içinde böyle söyleyenler, gece olup da kütükler, çalı çırpı yanınca, öbür tarafta rüzgâr, denizi homur homur söyletirken, martılar hâlâ deli gibi bağırırken, ben bir masal tutturacaktım. Çalışanları bir üzüntü, garipseme birbirine sokulma hisse saracaktı. Sonra bu hal belki İşe yaramaz bir adamın vazifesi olarak tanınacaktı.»

Ne demek «işe yaramaz adam» Sait? Masalcı, öykücü, insanlığa en yararlı adam. Bunu sen de bilirdin de, estağfurullah avlamak için yazmış olacaksın bu güzel satırları.

Masalcı çok gerekli. Tatil köyündeki küçüklere baktıkça onlara hak veriyorum.

Almanya'da, öğrenciliğim sırasında gün geçmezdi ki Hitler rejimi aleyhine bir fıkra uydurulmasın. Bunlardan biri şuydu:

İktisat Bakanı Dr. Schacht bir gün, Yahudilerin ticaretteki başarısını bu ırkın zekâsına bağlamış, ticarette hiçbir milletin onlarla baş edemeyeceğini ileri sürmüş, bunun üzerine Hitler'in tepesi atmış. Almanların Yahudilerden kat kat zeki olduğunu savunmuş. Dr. Schacht, «Gelin öyleyse bunu çarşıda bir sınayalım» diye önermiş. Birlikte önce bir Alman züccaciye dükkânına girmişler, Dr. Schacht tezgâhtara,

«Solaklar için bir çay takımı istiyorduk,» deyince adam düşünmüş, taşınmış, başını kaşımış.

«Bildiğim kadarı ile bu çeşit mal satmıyoruz, ama bir kere şefime danışayım,» demiş. Şef gelmiş, ellerini ovuşturarak,

«Alman fabrikalarında solaklar için takım imal edilmiyor, dışardan da ithalat yasak olduğu için getirtmemiz imkânsız,» diye özür dilemiş. Bizimkiler o dükkândan çıkmışlar, Yahudi tezgâhtar kullanan bir züccaciyeciye girmişler. Dr. Schacht aynı soruyu orada yineleyince kurnaz tezgâhtar.

«Bunlardan çok sattık, bilmem kalmı mı?» diye gitmiş bakmış, gülerek gelmiş, «Talihiniz

varmış ki, bir takım kalmış» demiş ve normal bir çay takımını kulplarını sola çevirip önlerine sürmüş. Takımı sardırıp parasını vermişler, dışarı çıkmışlar, Dr. Schacht Hitler'e,

«İşte Yahudi zekâsı diye buna derler, şimdi niye Yahudi Almandan çok kazanıyor açık değil mi?» diye sorunca Hitler,

«Bu zekâ işi değil ki, şans işi, demiş. Adamda tesadüfen solaklar için takım varmış getirdi verdi.»

Şimdi, Kuşadası'nda Fransız Tatil Köyünde bu fıkrayı nerden anımsadım. Çünkü, ok atma kurslarında öğretmen bizleri salak, solak diye ayırıyor da ondan. Züccaclye alanında kulpu değiştirip solaklara takım sunan tezgâhtar, ne kadar kurnaz olursa olsun, yaycı dükkânında aynı hileye başvuramaz. Solaklar için ayrı yay var, salaklar için ayrı. Solakların yayında vizör sağda, salakların yayında da solda oluyor.

Salaklık solaklık derken eli değil gözü kastediyorlar. Bir kâğıt alıp ortasını bir lira büyüklüğünde delin. İki gözünüzle bu delikten duvardaki bir objeye, örneğin bir çiviye bakın, sonra aynı durumu bozmadan sağ gözünüzü kapayın, objeyi yine görüyorsanız solaksınız, görmüyorsanız solu kapayıp sağla bakın onunla göreceksiniz. İnsanın bir gözü objeyi doğrudan doğruya, öbür gözü de belli bir açıdan ve yandan görürmüş, bunu bütün atıcılar ve avcılar da bilir de onların tüfeklerinin vizörü hep aynıdır Yayda iş değişiyor.

Diyelim ki, benim gibi solak gözlüsünüz Yapacağınız iş hedefe sol dönüp iki ayağınızı omuzlar hizasında sağlam bir şekilde yere bas-

mak, sonra bedeni hedefe döndürüp yayı sağ elinize alıp ileri uzatmak. Bundan sonra yayın oyluğunu, iyice gerip açtığınız sağ avcunuzun tersi üstüne, rahatça ve hafifçe tüy gibi oturtacaksınız. O kadar hafif duracak ki yay, biri hapşırsa sallanacak. Sol elle oku alıp yivini işaretli mahalline yerleştireceksiniz. Bu arada sol elin başparmağı yivin üstüne, orta ve yüzükparmağı da altına gelecek. Şimdi bedeninizi ileri uzatacaksınız biraz. Bu, birazdan yayı çekerken yapacağınız geriye gerilmenin dengesini sağlamak için. Sol elle yayı iyice gereceksiniz, yayın teli alnınızı burnunuzu, ağzınızı, çenenizi katederek geçecek, işaretparmağınız çenenizin altında duracak, tek, yani sol gözünüzle vizörden bakıp hedefe nişan alacaksınız, mesafe uzaksa yer çekimini de hesaplayıp oku ona göre yönelteceksiniz. Nefesinizi tutunuz, sağ avuç tersi gergin ama yayı tüy gibi tutuyor buna karşılık sol el olanca gücü ile asılıyor. Gözünüz hedefte, vınnnnnn ok uçuyor! Hedefin hasırında tok bir ses, on ikiden değilse bile, ondan vurdunuz. Tebrikler.

Ok atma deyip geçmeyelim. Ok atma başlıbaşına bir teknik ve sanata yakın bir incelik gerektiriyor.

İyi ok atabilmek için memelerinin birini kestiren eski amazonlara hiç şaşmıyorum. Ok atma o zamanlar bir savaş aracı imiş, bugün bir spor, bir güzel sanat, bir eğlence.

Yoga ve Zen felsefeleri ok atmaya boşuna önem vermiyor. Yogada «ok atıcı» adı alan bir hareket vardır. İnsan vücudu, hem ok ve yay, hem de ok atıcı olur bir anda. Zen felsefesi de,

ok atmada, hedefe yöneliştekl kesin ve mutlak temerküzde, sükûnette, hareketsizlikte, yayın sağlıklı geriliminden sonra okun fırlayışındaki boşalış ve gevşeyişte kendi öğretisi doğrultusunda yararlı öğeler bulur.

İyi ok atabilmek için bakın neler gerek. Bir kere kendini iyi tanımak, solak mı, solak mı olduğunu saptamak. Sonra vücuduna, kaslarına söz geçirebilmek, onları bu yolda eğitmiş olmak. Yayı da, oku da olanca gücü ile hoyratça kavramanın hiç işe yaramadığını, oku hedefe ulaştıramadığını görüp ok atma işini eski ustaların imbiğinden geçmiş, vazgeçilmiş bir hafiflik ve zerafet içinde icra etmek. Yani ahenk, denge ve estetik içinde yapmak. Asla kasık ve sinirli olmamak, sakin, huzurlu, rahat ve neşeli olmak. Hedefe konsantre olmak. Hedefle özdeşleşmek, soluğunu tutmak.

Her şeyl unutmak, hedefe varınca olumlu bir çabanın ürünü olarak ondan kıvanç duymak, varamayınca kusurlarını araştırıp düzeltip yeniden başlamak, bir işi mükemmel olarak yapabilinceye dek uğraşmaktan bıkmamak.

Bu sporu tüm ihtiraslı insanlara, zenginlik, şöhret, mevki peşinde gözü kızmış koşanlara, kendini her günün düzayak seline bırakmış giden aylaklara ve de özellikle politikacılara candanlıkla salık veririm. Atıcılıkların en asili, bence ok atma.

Ama onların çoğu hedefe ok atma yerine birbirlerine başka bir şey atmayı tercih ediyorlar.

Paris'te Musèe de L'homme'da bazı ünlülerin sesleri var.

Ben, Valery'nin sesini merak edip düğmeye basmıştım. Üstat, kendine çok yaraşan hafif kısık ama çok kesin ve güvenli bir sesle aşağı yukarı şu cümlesini konuşuyordu:

«Dünyanın hiçbir yerinde Paris denen şu birkaç bin hektar içindeki kadar düşün ürünü üstüste yığılmamıştır. Hiçbir yerde bunca düşünülmemiş, bunca tartışılmamıştır.»

Valery'nin sesi kadar bu fikrini de unutmadım. Paris'e tutkunluğuna hak vermemek olanaksızdı. Ama üstat bu arada bizim Ege kıyılarının hakkını yemiş oluyordu.

Yeryüzünde uygarlığa en çok katkıda bulunan, en bereketli yer, ne Paris, ne Roma, ne şurası, ne burasıdır. Ege kıyılarıdır. Hiçbir yerde bunca uygarlık üstüste binmemiştir. Hiçbir yerde düşün, yazın, mitoloji, bilim, tarih sevi ve doğa güzelliği böylesine iç içe kaynaşmamıştır. Elbet bu rastlantının bilimsel bir nedeni olmak gerekir. Günün birinde belki bu toprakların radyoaktif ışınının daha iyi ya da başka bir unsurunun insan beynini daha iyi işlettiğini ortaya çıkaranlar olacaktır. Belki de doğanın buradaki eşsizliğinin, denizin benzersiz mavisinin, akşam rüzgârlarının ılık nefesinin, yıldızlı gecelerin büyü-

sünün insanı bir başka etkilediği belgelenecektir.

Ne güzel söylemiş ozan İbrahim Zeki Burdurlu:

Bu ne... Bir Ege deniz
Homerosun yüreğince bulduğu
Bu ne... Yaşam su
Ozanların ölümsüzce çaldığı
Bu ne... Sonsuzlayın mor sevi
Doğanın evrence nefes aldığı...

Ege'de doğa bile evrence nefes alırsa insanoğlunun kafası ve duyarlığı evrence şahlanmaz mı? İnsanın kendi elektriği ile doğanın bu elektriği anot katot gibi sürtüşünce ortaya görülmedik şerareler çıkmaz mı?

İşte Bergama'nın Asklepyonu, işte sinir hastalarının yürütüldüğü koridor. Onlar bu koridorda yürütülürken duvarın üstündeki bakıcılar onların bilinçaltına telkin yaparlarmış. Edourad Couee'den, Sigmund Freud'den yüzyıllarca önce; demek insan ruhunun bodrum katına burada inilmiş. Efes'ten geçerken bereket ve zürriyet simgesi yirmi beş memeli Artemis'i ve onu kendine örnek edinmiş sekiz on çocuklu anaları görüyorsunuz. Unutmayalım ki, Ege kıyıları Eros'un da at oynattığı alandı. Doğum kontrol hapları o tarihte henüz icat olunmadığından kadınlara iki meme yetmiyor olmalıydı. Zemzem kuyusuna tükürüp tarihe geçmenin geleneği de bize bu kıyılardan kalmış olsa gerek. Efes'in övüncü Artemis tapınağını Herostratos adındaki bir sivri akıllı, İsa'dan 356 yıl önce bu yüzden yakmış. Bakın herifin adını hâlâ anıyoruz. Adım geçsin de nasıl geçerse geçsin kafasında olan-

lar Herostratos'tan bu yana hayli çoğaldı. Bundan ötürü de tarihe kalma, anımsanma şansları o oranda azaldı. Çoğu kimse için Efes'in en ilginç yanı, ne mermer anacaddesi, ne de Celsus Mozolesi'dir. Kadın erkek herkesin içini gıdıklayan Lunapard'ı yani sevda pazarıdır. Burada Hetare adı verilen anlı şanlı fahişeler icrayı sanat ederlermiş. Her birinin çevresinde flüt çalan, nedimelik eden üç dört genç kız bulunurmuş. Komedya yazarı Epikratos bir oyununda **«Flütçü kızlardan şaşma»** diye bir öğüt verir. Hazret ağzının tadını biliyor olmalı. Öğüdü bugün için de geçerlidir. Yıldızların adı var, yıldızcıkların tadı var. Efes neden boşalmış, herhalde bilirsiniz. DDT'sizlikten. Geçmişin nice kentini ordular, kimi kentini de sivrisinekler ve sıtma dize getirmiş.

Milet'in sözü geçince tilki Thales'i kim anımsamaz? Her filozof gibi çok dalgın olduğu ve yıldızlara bakarken kuyuya düştüğü söylenir. Yine Miletli olan Aspasia'yı unutmayalım. Adını tarihe yazdırmak için illa Artemis tapınağını yakmak gerekmez. Bazen bir zaniye de, durduğu, daha doğrusu yattığı yerde, tarihin malı olur. Perikles bu ünlü metresi uğruna ilk karısından boşanmıştı. O devrin unutulmaz bir Profumo skandalı olmuştu bu serüven. Ama güzel kadınmış derler, helal olsun. Eflatun ve Xenophon gibi güç beğenir tanıklar ayrıca çok zeki ve dilli olduğunu da belirtiyorlar. Milet'te o tarihlerde açık açık hikâyeler de almış yürümüş. Orada uydurulan bu hikâyelerin daha sonraları Aristeidis, Petronius ve Boccacio'ya esin kaynağı olduğu söylenir.

Demek ki, açık saçıklık, MSP'lilerin iddia

ettiği gibi, buralara turistlerle yeni gelmiş bir şey değil. Çok eskiden de böyleymiş buralar. Dağına taşına işlemiş. Eros, buralarda çok ok atmış, bugün de atmakta devam ediyor. Otelcilere motelcilere de doğaya ayak uydurmak düşüyor.

Herakleitos bu mermer caddelerde iki eli arkasında, kabarık saçlı başı önüne eğik, sandallarını şaplata şaplata yürür ve söylenirmiş:

«Her şey akar, her şey geçer, aynı nehre **iki** kere girilmez.»

Elbet her şey geçiyor, akıyor, değişiyor, gelişiyor. Gelişmesine gelişiyor da, gelin siz bunu Ege'nin şakrak kurbağalarına anlatın. Onlar, binlerce yıl önceki atalarının bataklarına girip çıkıp, Aristophanes'in birlerce yıl önceki korosunda olduğu gibi aynı şarkıyı yineliyorlar:

Brekekes kuvaks kuvaks, Brekekes kuvaks kuvaks...

Uygarlıkların yatağı, sevilerin beşiği Ege'den cümlenize sevgiler.

SEYİT GAZİ TEPESİNDE YAKILAN ATEŞ

Fransız Tatil Köyünde hemen hiç boş zaman yok gibi. Erken saatlerde jimnastik. Sonra motor arkasında kayak, yahut balıkadam kursu. Yelken, tenis, eskrim, judo, golf, satranç dersleri. Bir yanda ok hocası, ötede yogacı. Bir yanda masaj öğreten uzman, ötede çömlekçilik öğreten usta. Sabah serinliğinde, akşam gölgeliğinde, çimen üzerinde kültürel söyleşiler, konferanslar, sorulu cevaplı oturumlar. Gece anfitiyatroda belgesel filmler, açıklamalı projeksiyonlar. Efes'e, Miletos'a, Didime'ye, Selçuk'a, Pamukkale'ye kültür gezileri.

Eloğlu, spor, deniz, neşe, eğlenceden ayrı düşünemiyor kültürü. Bir yandan dolu dizgin eğlenirken, bir yandan da bilmediklerine karşı ilgisini apaçık tutuyor, öğreniyor, öğreniyor.

Çünkü dünyaya açık olmayı, yaşam tecrübesine yeni bir şeyler katmayı tıpkı eğlenmek gibi mutluluğunun vazgeçilmez bir öğesi sayıyor.

Bizde büyük bir çoğunluk dinlenmek, denince ne anlar? Şöyle havadar bir kıyıda yan gelip yatmak, bol tarafından uyumak, uyanınca kahvesini yudumlamak, pijama ile tavla başında «Cihar attım, şeş oynadım» şarkısını mırıldana-

rak zar sallamak, ya da tatile birlikte çıktığınız yavan komşularla konkene oturmak.

Biz, genel olarak kültürle eğlenceyi kesinkes ayırmışızdır.

Oysa, Horaz, yüzyıllar önce sanatçılara «Prodesse et Delektare = eğlendirerek öğret» diye salık veriyordu. Niçe, «Fröhliche Wissenschaft = Neşeli Bilim» adlı yapıtında güler yüzlü bir kültürü öneriyordu.

Bunu bizim ülkemizde de yerleştirmek ne iyi olurdu.

Yıllarca önce 1958'de yedi liseli genç, Erdek'te bir girişim yaptılar. Genç Oyuncular adındaki bu ışıklı çocuklar Avrupa'da gördüklerine benzer çok yanlı, hareketli bir kültür festivalini orada gerçekleştirmek istiyorlardı. Sayın Muhsin Ertuğrul kendilerine Türk İTİ'den bir yardım fonu sağladı. Rahmetli Ahmet Kutsi Tecer, rahmetli Sabahattin Eyuboğlu ve bu satırların yazarı, gönüllü birer ağabey olarak onlara katıldık. Gençler, ellerinde keserler, baltalar, kürekler tarlaları temizlediler, yolları onardılar. Erdeklileri de seferber ettiler. Kısa zamanda sahneler kuruldu. İlçeye hoporlörler döşendi. Kısacası Marmara'nın o tarihte henüz pek ilkel bir ilçesi olan Erdek şenlendi. Afişler duvarları süsledi. Hoparlörler, belki tarihinde ilk defa, Erdek rüzgârına klasik müzik sesleri kattı. Bir ilkokulun holünde Türk karikatüristlerinin sergisi düzenlendi. Sabahattin Eyuboğlu yıkık duvarların altına prodüksiyon tabloları geriyor, elinde tahta bir çubukla resim sanatının ana öğelerini, kompozisyon sanatının özelliklerini sadeleştirilmiş bir dille meraklı dinleyici kalabalığına açıklıyor-

du. O zaman henüz pek tanınmayan Hikmet Şimşek ve yine öğretme aşkı ile dolu Faruk Güvenç gündüzün, sahildeki ağaçlı kahveler dizisinde halka müziğin alfabesini, sazların özelliğini, anlatmaya çalışıyorlardı. Hikmet Şimşek yirmi kadar öğrenciden oluşan bir de yaylı sazlar orkestrası kurmuştu. Bu konservatuar gençleri her gece Erdeklilere konser veriyordu. Ahmet Kutsi Tecer, Genco Erkal ve ben çeşitli illerden festivalin çağrılısı olarak Erdek'e gelen yirmi kadar tiyatrosevere tiyatro tarihinin, piyes tahlilinin, tiyatro tekniğinin ana ilkelerini anlatıyorduk. Geceleri, Genç Oyuncular Türk ve yabancı yazarlardan oluşmuş çok bilinçli bir repertuarı yepyeni, pırıl pırıl özgün rejilerle halka sunuyorlardı. Bu oyunlardan sonra oyuncular sahneye gelip oturuyor, halkla oyun hakkında karşılıklı bir fikir alışverişine giriyorlardı. Ergun Köknar'ın, Atillâ Alpögen'in, Çetin İpekkaya'nın yönettiği bu toplantılarda mesela Erdekli bir imam İonesco'nun Sandalyeler piyesi hakkında büyük kentlilerden çok daha isabetli fikirleri ileri sürebiliyor, bir albay hanımı Elmer Riceln hesap makinesini şaşılacak kadar yeni bir görüşle yorumlayabiliyordu. Ali Beyin Moliere'den yaptığı ünlü Ayyar Hamza uygulaması ise, dekorundan giysisine, oyun üslubundan rejisine kadar her seyirci tarafından didik didik inceleniyordu. Çocuklar da unutulmamıştı. Genç Oyuncular onlar için de Türk folklorundan masalları dramatize etmişlerdi. Genco Erkal Keloğlan'ı ile çocukları büyülüyordu. Ayrıca Türk temaşa tarihinden seçilmiş tipik örnekler bir potpuri halinde sunuluyordu. Bazı akşamüstleri edebiyat

metinleri ehli sanatçılar tarafından okunuyor ve çok ilgi topluyordu. Açıkoturumlarda sanat ve kültür sorunları ortaklaşa tartışılıyordu.

Ötede, Türk sanat filmleri, ahırdan bozma bir açık hava sinemasında halka gösteriliyordu. Hasılı her şey en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş, düzenlenmişti. Yedi ışıklı delikanlı gelmeseler yaz güneşi altında uyuklayacak olan bu ilçeyi bir anda hareketli, elektrikli, dinamik, yoğun ve gepgenç bir sanat meşheri haline getirivermişlerdi. Herkes ayaklanmıştı. Sabahları denize gidip eğlenen yerliler ve Istanbul'dan gelme yüzlerce seyirci öğleden sonra bol olanaklardan ötürü gideceği gösteriyi seçmekte güçlük çekiyordu... Boş vakit yok gibi idi. Gençlerin elektriği ilçeye geçmişti. Hızlı, akıcı, güçlü, güzel, özenli, yoğun bir sanat ve kültür havası sarmıştı Erdek'i. Bir küçük Avignon olmuştu sanki orası. Halka inerek onun onurunu, geri kalmışlığını kollayarak, halkla birlikte bu güzele yöneliş umutlara boğmuştu beni. Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte kaldığımız çadırda bağdaş kurup, «Seyit Gazi'deki Yanar Ateş» adlı bir yazı yazmıştım o tarihte. Gençlerin festivalin başında törenle Seyit Gazi tepesinde yaktıkları festival ateşini, bütün yurdu sarması gereken bir inşa ve öğreti heyacanının parolası olarak görüyor ve Atatürk'e özlediği bu manzarayı göremeden öldüğü için acıyordum.

Bakınız aradan tam on sekiz yıl geçmiş, Fransız Tatil Köyündeki dinamik hava çağrışımı ile şimdi Erdek Festivalinin bütün havasını dün gibi anımsıyorum. Bu mutlu yaşantı, belleğimin kara bulutlu anıları içinde pırıl pırıl ayrı bir yer tutuyor.

On sekiz yılda nereden nereye geldik. Unutmayın ki, o dönem de politik bakımdan pek parlak bir dönem değildi. DP bütün ihtişamı ile iktidarda idi, oy kazanmak için gericiliğe verilen ödünler bugünkü oranda olmamakla birlikte, hayli alıp yürümüştü.

Sanat ve kültürü bir yaz eğlencesi havası içinde gerçekleştiren açık hava halk festivallerine çok ihtiyacımız var.

İstanbul Festivali, Yarımca Festivali, Nasrettin Hoca Festivali bir yana, bu alanda girişim yoksulu sayılırız.

Bugünkü günde yurdun her tepesinde Seyit Gazi'deki gibi ateşler yakılsa az. Ama on sekiz yıl önceki heves şimdi kimsede yok. O zamanlar kültür sevgisi varmış gönüllerde.

Bugün ise acayip bir kültür fobisi var memlekette.

TCDD'NİN AZİZLİĞİ

Sevgili TCDD'miz alınmasın. Söz konusu kendisi değil. Bizi gacırdayan vagonlarla, tıngır mıngır, aheste de olsa menzili maksuda götüren emektar demiryolu idaremize sataşmak aklımızın köşesinden geçmez. Nemiz doğru ki, ona eğri demeye hakkımız olsun.

Sözünü ettiğimiz TCDD tetrachlorodibenzoparadioxine'in kısaltılmış şekli. Kimya dünyası, onu bu adla anıyor, yahut da kısaca dioxine diyor. Dioxine'in bir gramının milyonda biri, bir kiloluk bir tavşanı öldürmeye yetiyormuş. Anlayın korkunçluğunu. TCDD, namıdiğer Dioxine, bitkilerin mikroplarını kırmak için kullanılan trichlorophenol'un fabrikasyonu sırasında istenmeden meydana geliyormuş. Bu maddeyi imal eden fabrikanın bacasından sis halinde yayılıp toprağa inen dioxine, Lombardiya'daki Seveso kentini ve onun dolayındaki kentleri oturulmaz hale getirmiş. Bu şekilde kirlenmiş arazinin alev makineleri ile temizlenebilmesi için bir yıl gerekiyormuş. Kuşların tümü ölmüş, yapraklar vakitsiz sararmış. Küçük hayvanlar için bir ölüm nedeni olan zehir insanlar üzerinde de özellikle sindirim bozuklukları, idrar yolları hastalıkları ve dermatozlara neden oluyormuş. Doktorlar Sevesolu kadınlara birkaç yıl doğum yapmamalarını salık veriyorlar. Bu zehrin ana rahmindeki ceninleri de korkunç şekilde etkileyeceğinden ve

Seveso'da da Minamata'daki küçük Japon canavarları gibi çocukların doğacağından korkuluyor.

Kısacası, seçim sonrasının karışıklığı içinde bocalayan İtalyan kamuoyu, şimdi de bu olayın çalkantıları ile karıştı. Tarım İşçileri Sendikaları, Kimya Sanayi İşçileri Federasyonu, yayımladıkları bildirilerde, hükümeti çevre kirlenmesi konusunda belli bir politik bilinçten yoksunlukla, dolayısıyla sorumsuzlukla suçluyorlar. Parlamentoda öneriler, gensorular veriliyor. Bu zarara neden olan ICMESA firması, en çok zarar görmüş Seveso yerlilerinden yüzlercesini şimdiden Milano dolaylarında lüks bir şatoya yerleştirdi. Bu firmanın da babası olan Givaudan Kimya Şirketi, televizyonda, gerekirse zarar görenlerin zararını iki ya da üç yılda ödeyeceğini açıkladı. Bir deli kuyuya taş atmış, on akıllı çıkaramamış hesabı.

Lombardiya'yı bir anda mutsuz bir ülke haline getiren bu güncel olay, bana öğrenciliğim sırasında okuduğum bir Jules Verne romanını anımsattı. Science Verne'in Dünyadan Aya, 80 Günde Devriâlem, Kaptan Grant'ın Çocukları gibi ünlü romanlarının arasında adı pek geçmeyen bu küçük kitabı, «Dr. Ox» adını taşıyordu. Huzur, barış, mutluluk içinde yaşayan bir kasabaya uzun, beyaz saçlı, elinde koca koca dosyalar olan bir adam gelir. Dr. Ox adındaki bu zat birtakım bilimsel araştırmalar yapan bir bilgindir, Dr. Faustus gibi, belki ilmisimya ile de ilişkisi vardır. Dr. Ox, eski bir fırını kiralar, içine bir laboratuvar kurar, araştırmalarına başlar. Kasabadan kimse ile ahbaplık kurmaz, bir başına çalışır durur. O zamana kadar sakin, uysal, insan-

cıl olan kasabalılar arasında o tarihten sonra yavaş yavaş nedensiz gerilimler, sürtüşmeler başgösterir. Kırk yıllık dost komşular, hiç yüzünden bozuşurlar. Gül gibi geçinen eltiler, birbirlerinin yuvasını yıkacak karaçalmalara başvururlar. Memurlar amirlerinin, kadınlar kocalarının gözünü oyacak hale gelirler. Kışlada askerler, üstlerine itaat etmezler. Çarşıda esnaf, müşteri ile dalaşır. Vukuat çoğalır. Hapishaneler dolar. Yargıçlar, avukatlarla kapışır. Gençler, yaşlıları küşümser. Yaşlılar, gençleri lanetler. Vali, belediye reisini kalaylar, belediye reisi, valiyi tokatlar. Belediye Meclisinde o zamana kadar dengeli ve yapıcı bir anlayışla ilçeyi ortaklaşa yöneten iki parti, birbirleriyle kanlı bıçaklı olurlar. İşler bu minval üzre giderken bir gün ilçenin yamacındaki yüksek su kulesinin onarımı sorununu çözümlemek için vali ile belediye başkanının, eskiden içtikleri su ayrı gitmezken, o tokat olayından sonra kanlı bıçaklı düşman kesilen bu iki yöneticinin, kuleyi birlikte incelemeleri gerekir. Belediye başkanı onarımdan yanadır. Vali ise, gereksizdir, diye dayatır. Oysa vilayet bütçesinden yardım yapılmazsa, onarım olanaksızdır. İki inatçı keçi tartışa tartışa kulenin kapısına varırlar. Vali önden girmek için seğirtir. Belediye başkanı geri kalmayı onuruna yediremez. O da dalacak olur. Kapı dar olduğundan ikisi de geçemez, sıkışır. Vali onu itip, yukarı fırlar. Belediye başkanı da arkasından. Üç yüz basamak merdiveni soluk soluğa tırmanırlar. Kulenin terasına varırlar. Terasın manzarası eşsizdir. Bir sis tabakasının altında yeşil ormanlıkları, küçük mezarlığı, bağ-

ları, bahçeleri, havuzlu alanı, kırmızı çatılı evleri ile ilçe uzanmaktadır. Ilık bir rüzgâr ikisinin de saçlarını uçurur. Bir an gözlerini kaparlar. Sonra korkulu bir rüyadan uyanmışçasına birbirlerine bakarlar. Dostça, kardeşçe, insanca. İkisinin de yüz hatları gevşer, gözleri ışıl ışıl güler.

«Burası ne kadar güzelmiş sevgili dostum,» der vali.

«Evet canım kardeşim,» der belediye başkanı. «Hatırlar mısın okuldayken göndere bayrak dikmek için sık sık buraya gelirdik.»

«Hiç hatırlamaz mıyım,» der vali. «Bir yaz gecesi de sevgilimle öpüşürken bizi burada basmıştınız.» Gülüşürler. Anılar birbirini kovalar. Kulenin onarımı unutulur. Neden sonra hatırlanır. Vali,

«Haklısın dostum,» der. «Derhal onarılmalı. Yüz bin frangın lafı mı olur. Vilayet bütçesi ne güne duruyor.»

«Sağ ol» der, belediye başkanı. Sarılıp, öpüşürler, aşağı inerken birbirlerine yer verirler. İkisi de geçmez de geçmez. Sonunda kol kola birlikte çıkarlar. Beş on adım yürürler ki, bakışlarındaki sevgi kaybolur, yüzler gerilir, vali,

«Ben olur, dedim ama bir kere maliye müdürüne danışmam gerek. Şimdi hatırlıyorum ki, daha önemli yatırımlarımız olacak.»

«Zaten senin ipinle kuyuya inilmez ki,» der belediye başkanı. «Kaypak herifin birisin.»

«Kaypak senin babandır.»

«Ya öyle mi, seni düelloya davet ediyorum.»

«Çok güzel, uğursuz vücudunu yeryüzünden kaldırmak için bana güzel bir fırsat veriyorsun.»

Ertesi gün araya ahbaplar girer, engel olurlar. Ama iki tarafın arası büsbütün açılır. İlçede kavga görültü sürer gider. Derken bir gün Dr. Ox'un esrarengiz atölyesi tarafından dehşetli bir infilak duyulur. Birtakım parlak aletler gökleri bürür. Ve işte o infilaktan sonra ilçenin üstüne inmiş olan acayip sisle birlikte o elektrikli, gerilimli ve boğucu hava da kaybolup gider. Yerine eski dengeli, huzurlu, sakin, barışçı saydam hava gelir, dargınları barışır, düşmanlar öpüşür, kinin yerini sevgi ve anlayış alır.

Demek Jules Verne, birçok şeyi olduğu gibi, hava kirlenmesi sorununu da bilim adamlarından yüz yıl önce sezmiş, bunun da ilk habercisi olmuş.

İnsanları kobay sayıp bazı gazların onlar üzerindeki etkisini araştıran Dr. Ox ise, yaptığı bir hesap yanlışı ile o ilçeyi daha büyük bir felaketten kurtarmış olur. Pılısını pırtısını, yangından kurtarabildiği dosyalarını alıp sıvışır. O tarihten sonra da kendini bir daha gören olmaz.

Jules Verne, böyle bitiriyor romanını. Ama ben Dr. Ox'lar soyunun kuruduğunu pek sanmıyorum. Oraya buraya dağılan bu yeni Ox'lar gittikleri ülkelerin bazen maddi, bazen de manevi havasını yine zehirliyorlar.

Kimi, Lombardiya'da olduğu gibi, hesabını iyi yapmadığı için çevreyi pisletiyor, kimi Türkiye'de olduğu gibi, hesabını iyi yaptığı için manevi havayı zehirliyor.

Kıssadan hisse: Kimsenin kobayı olmayalım. Arada bir, zehirli bölgenin üstündeki kulelere çıkıp bir durum muhakemesi yapalım. Dr. Ox'lara fırsat vermeyelim.

AHESTE ÇEK KÜREKLERİ

Fi tarihinde yedi sıklette altın madalya kazanan şanlı güreşcilerimizle pek övünürdük. Her alanda geri kalışımızın hüsranını avutma yoluna giderdik. Çocukça bir övünçtü belki bu. Ne var ki, şimdi bir tek bronz madalya dahi alamaz olduk. Olimpiyat bandoları İstiklal Marşımızı unuttular bile, Allah bilir, bundan böyle, notasına bile gereksinme duymayacaklar. Nasıl olsa hiçbir dalda birincilik alamazlar diye. Oysa şu küçücük Küba, şu on yedi milyonluk Doğu Almanya, hatta kapı komşumuz Romanya ve Bulgaristan olimpiyatlar aracılığı ile yedi düvele adlarını bol bol ne güzel duyurdular.

Düzensiz, tutarsız bir ülkede elbet spor da bu başıboşluğu yansıtan bir ayna olacaktır. Yerlerini muhafaza etmek isteyen yöneticiler istedikleri derelerden tonlarla su getirsinler, bu çocukça bahanelerle kimseyi kandıramayacaklardır. Allah'a şükür spora da politikayı soktuk, onu da kuşa çevirdik. Şimdi ele güne kepaze olup duruyoruz. Oysa tüm dünya alışmıştı güreşdeki gücümüze. Bizim fiyaskomuza bizden çok üzülen yabancı uzmanlar çıkıyor. Robbin adındaki ünlü otorite bakın ne demiş:

«Güreşin kalbi Türkiye'dir, ama sosyal olarak güreşcilerinize bakmıyor, güreşe özen göstermiyorsunuz. Türkiye'nin bu ata sporundaki

prestijini kaybetmek için maşallah elbirliği ile özen gösteriyorsunuz.» Adam bizi bizden iyi tanıyor. Tanımasa bile şöyle olimpiyat ekibimize bir bakması yeterdi. Üç yüz kişilik sporcu kafilesi ile Montreal'a giden en zengin ülkeler bile en çok on, on iki yönetici ile gelmişken, bizler Yağma Hasan'ın böreği hesabı, yirmi sekiz sporcuya yirmi iki yönetici katarak, hiç değilse, bu alanda tersinden bir olimpiyat rekoru kırmış olduk. Televizyonda sayın bakanın ve öbür sorumluların tevillerini gülümsemeden dinleyen oldu mu acaba? Onların tümü profesyonelmiş de bizim aylıklı güreşçilerimiz, atletlerimiz püramatörmüş. Ama umudu kesmeyelimmiş, bizde de şimdi bir mini güreşçi ordusu yetiştiriliyormuş. Bunlar inşallah büyür, serpilir güçlenir delikanlı olurlarsa ağabeyleri gibi mindere sünger atmayacak, alimallah rakiplerinin sırtını yere getireceklermiş. Rahmetli Hocanın, çalı ektim, bunlar büyüyecek, geçen koyunların tüyü bunlara takılacak, bizim Köroğlu bunları toplayıp, eğirip yün yapacak, ben de bunları pazara götürüp satacağım, borcumu ödeyeceğim hikâyesine pek benzeyen bu mavala Nasrettin Hocanın alacaklısı kadar olsun gülemiyoruz artık.

Ulusal sporumuzdaki fiyaskoyu tahlil eden bir başka dost da FİLA Başkanı Milan Ercegan. Dost diyorum, çünkü dost gerçeği söyleyendir. Ercegan, «Artık dünyada yavaş diye bir şey kalmadı diyor. Türk güreşçileri minderdeki hızlı tempoya ayak uyduramadıkları için başarılı olamıyorlar.» Hazret doğru söylüyor. Yerden göğe haklı. Bu teşhisini sade güreşe değil, her alandaki yavaşlığımıza uygulayabiliriz.

Evet, bugün her şey hızlandı, biz bir türlü hızlanamıyoruz. Futbol hızlandı, uzatmalı yüz yirmi dakikalık final maçlarında bile elin futbolcusu oyuna yeni başlamışcasına canlı koşuyor. Bizimkiler bu tempoya on beş dakika ancak dayanabiliyor, sonra dilleri dışarda, işi faule döküp bu hızı başka yoldan kesmeye bakıyor.

Spor alanını bırakıp başka alanları alalım:

Televizyon ve radyo spikerlerimiz, show sunucularımız, bir ikisi bir yana, dakikada yaklaşık iki yüz kelime konuşan yabancı meslektaşlarına göre celikle yavaş konuşuyorlar. Meclisteki hatipleri, demeç veren bakanları dinleyin, yine birkaçı bir yana, hepsi söyleyeceklerini eze uzata yayıyor da yayıyorlar.

Kadıköy vapuruna gidenleri, akşam vapurundan çıkanları seyredin. O kadar ağır aksak, fıstıki makam bir salınış ki bu, derhal teşhisi koyabilirsiniz: Bu insanlar ne işlerine, ne de evlerine pek hevesle gidiyorlar. Yolda, kaldırımda da aynı yavaşlık. Hatta durup durup konuşma, şakalaşma. Ödenekli tiyatrolarımızın geleneksel deklamasyonu genel yavaşlığımıza göre ayarlanmıştır. Seyirci yorulmadan anlasın diye. «Vatan Kurtaran Şaban» oyunuyla yurdumuza kabare tiyatrosunu ilk önerdiğimiz sıralarda genç aktörlerden ricam şu olmuştu

«Lütfen çok hızlı bir tempo tutturalım, elektrikli bir hava estirelim. Seyirci sıcak duştan soğuk duşa geçmiş gibi olsun. Kulak kesilsin, göz kesilsin, dikkat kesilsin.» İki ay bu hızı prova ettik ve bir gece perdemizi hızla açtık. Fırtına gibi bir tempoydu, çocukların tutturduğu. Seyircinin alışmadığı. Yadırgadı elbet. «Başımız

dönüyor» diyenler oldu. «Esprilerin çoğunu kaçırıyoruz» diyenler oldu. «Yavaş konuşun yetişemiyoruz» diyenler oldu. Onlara hep şu cevabı veriyorduk:

«Hızlı düşünün, durduramıyoruz.»

Ama dedik de ne oldu? Kabarenin onuncu yılında onlar hızlanamadı, biz gün günden yavaşlamaktayız. Tek tek çabalar, olumsuz eski koşullandırmaları ortadan kaldıramıyor.

Hızlı konuşmak, hızlı hareket etmek, hızlı düşünmek, zihni uyanıklık gerektirir, olumlu koşullandırmalar gerektirir. Toplumca er geç, bu yolu tutmanın zamanı geldi geçiyor.

Buna yatkın olmayanların kenara çekilip,

«Erişir menzili maksuda aheste giden,

Tiz reftar olanın payına damen dolaşır»

yollu avuntular bulduğu devir çok gerilerde kaldı artık.

Birkaç yıl önce ilgili makamlar olumlu bir görüşle ünlü yönetmen Claude Lelouche'ye, paraya kıyıp Türkiye konulu bir belge filmi çevirttiler. Lelouche, yurdumuza geldi, her yanı gezdi, helikoptere uçağa atlayıp kadrajlar tasarladı. Sonra kolları sıvadı, binlerce metrelik filmi çekti. Bu çektiği materyeli seçe eleye on iki dakikalık bir kısalığa indirgedi. Çok ustaca, kısa sekansların çok hızlı bir şekilde birbirini izlemesinden, âdeta birbirinin üstüne binmesinden or aya şaşırtıcı güzellikte bir mozaik çıktı. Mevlana'nın türbesindeki ayinlerden Trabzon ekibinin danslarına, eşsiz doğa güzelliklerinden, renkli insan manzaralarına kadar bizi biz yapan her şey vardı filmde. Bu filmi birkaç defa hayranlıkla seyrettim. Lelouche'un o kadar ince

eleyip sık dokuduğu sekanslar içinde şöyle on beş yirmi saniyelik —fazla değil, evet o kadar— biri vardı ki, sonraları kafamı çok kurcaladı. Sözünü ettiğim, ana konu ile hiç ilgisi yok görünen bu sekans, bir kaplumbağayı gösteriyordu. Kaplumbağa yavaş yavaş yürüyor, duruyor bir bacağını çıkarıp sonra vazgeçerek geri çekiyordu.

Lelouche'un bu kaplumbağayı, Çin işi, Japon işi, filmin bir yanına kaydırışının nedenini, herhalde şimdi siz de bulmuş olacaksınız.

Adama kızmayalım. O da FİLA Başkanı gibi bir dost olsa gerek.

Dünyada yavaş diye hiçbir şey kalmadı.

ŞIMARMAK ÜZERİNE

Çok duyuyoruz şöyle laflar:

«Bir milyon mu istiyormuş? Ister ister. Futbolcuları şımartan yöneticilerdir. On bin lira etmeyecek çocuklara milyonlarca fiyat biçiyorlar, çantayı açıp deste deste para döküyorlar. Sonra da ne oldum delisi olan oğlanın barlardan çıkmayışına, manken kızlarla fink atışına içerliyorlar. Profesyonellik bu mudur? Bunlar ikinci haftaym tıknefes olup kalıyorlar, penaltı atacak mecalleri bile kalmıyor. Ne şaşıyoruz? Ne ektik ki ne bekliyoruz?»

«Kabul. CHP, ilkin güzel başladı. Halkla bütünleşmeyi bildi. Güzel bir çıkış yapıp az farkla da olsa iktidarı aldı. Ama bunu sürdüremedi. Kıbrıs çıkarmasından sonra prestijinin artmasından şımardı. İlle de erken seçim diye tutturdu. Pabucun pahalı olduğunu gören karşı partileri âdeta birleşmeye zorladı. İşte sonuç ortada. Milli Cephe milletin tepesinde boza pişiriyor. Şimdi şımarıklık sırası irticada ve faşizmde.»

«O şarkıcı, radyo aday sınavında elenmişti. Usul, makam hak getire. Ama becerikli kız neme lazım. Patronları tavlamayı bildi. Yıldız oldu çıktı. Üç plak doldurdu. Bir Almanya bir de Avustralya turnesine çıktı. Şımarıklığından geçilemez oldu. Baksana, geçen gün de ya o, ya ben diye sıra yüzünden kırk yıllık assolist falan feşmekanı çalıştığı gece kulübünden kaçırmış.»

«Şu Muhammet Ali'ye de tutulmaya başladım birader. Önce Müslümandır dedik, iman kuvvetiyle kazanıyor dedik, alkış tuttuk adama. Amma şımardı, En büyük benim' diye diye hent hent ötüyor. Tövbe tövbe, neredeyse ben Tanrı'yım diye çıkacak günün birinde. Bu şımarıklık değil de nedir? Müslümanlığa sığar mı kendini büyük, herkesi küçük görmek? Biri çıkıp indirse herifi yere, emin olun sevineceğim. Bakalım o zaman en büyük benim diye öter mi yine?»

Şımaran şımarana, şımartan şımartana. Geçkin baba çocuğunu yere yana komuyor. Her arsızlığına alkış tutuyor. Sırnaşık karı, kocasını pohpohlayıp istediğini yaptırıyor. Kılıbık koca, karısının bir dediğini iki etmeyip her zırvasını bir hikmet bilip onu şımarttıkça şımartıyor. «Falan ödül, falan sanatçıyı şımarttı» diyoruz. «Ondan sonra adam hiçbir şey yazamaz oldu.» «Filan mevki, filan yöneticiyi şımarttı. Artık 'küçük dağları ben yarattım' diye dolaşıyor.» Kirli ayaklarını burnunuza uzatıp küçük slipinden başka her şeyi fora oturan şu kolejli kız şımarığın teki. Aşağılık kompleksini gürültüye boğsun diye egzos borusunun kapağını çıkartıp şehir yollarında yüz yirmi kilometre sürat yapan bu zengin çocuğu şımarığın âlâsı. Bir mecliste hep birinci keman rolü oynamayı, durmadan kendini göstermesini ödev bilen şu denizaslanı, şımarığın daniskası. Her değer yargısını değişmez alınyazısı sayan şu kendini beğenmiş eleştirmen, her yumurtladığını eşi benzeri olmayan buluş sanan şu burnu büyük yazar, her dizesini bulunmaz inci sanan şu megaloman şair, şımarık değil de nedir? İlle biri tarafından şı-

martılmak da gerekmiyor. Çoğu insan bazen kendi kendinin şımarığı.

Şımarmak insanın kanında damarında. Padişahlar bunu bilir, mevki ve mansıplarla, nişan ve madalyalarla çevrelerindekileri hafiften şımartırlarmış. Durduğu yerde paşalık alan adam şımarmaz mı? İhsan alan, terfi alan, dil bilmeden sefir olan, ya da başka bir lütufla sırtı sıvazlanan şımarmaz mı? Şımartmayı, ama dozunda şımartmayı, eski hünkârlar yönetim taktiklerinin vazgeçilmez bir öğesi sayarlarmış. Ama karşısındaki bu dozu aşar, şımarıklığı ileri götürürse, o zaman celalli hünkâr ihsan verdiği gibi kolaylıkla kelle almasını da bilirmiş. Osmanlı tarihi, yüz bulunca astar istemenin kurbanı nice vezir ve sadrazamlarla doludur.

Emperyalizm bir sömürü şımarıklığı değil de nedir? İngilizin, Fransızın, Almanın tafrası, büyük ölçüde, kurduğu imparatorlukların büyüklüğü ile orantılı idi. Üçüncü Dünyanın uyanışı şimdi onların bireysel kişiliklerine de sağlıklı bir alçakgönüllülük getirebilir. Çünkü şımarıklığın panzehiri, alçakgönüllülüktür. Eşitlik kavramıdır. Şımarık mizaçlı insanoğlu buna kendiliğinden erişemez çoğu zaman. İlle bir tokatın hayırlı şoku gerekir ona. Şımarık çocuk evde kurduğu saltanatı okulda da sürdüreceğini sanınca ilk meydan dayağını arkadaşlarından yiyip hizaya gelir. Hanım evladı askerlik ödevine gidince ikinci gün koğuş arkadaşlarının alayı, üçüncü gün de disiplinin ayrıcalık tanımazlığı onu çabuk yola getirir. İktidarda astığım astık, kestiğim kestik havasına giren bazı partiler muhalefete düşünce uyanır, kendilerini toplarlar.

Bizim toplumumuz her alanda çok şımarık yetiştirmişse, çok şımarık yetişmesine yardım eden bir zeminse, elbet bunun özel nedenleri olmak gerekir. Bunları bilip, bulup kökten mücadeleye geçmek iyi olur. Sosyal ve toplumsal alandaki mücadele yanında bireysel planda da yapılacak çok işler vardır. Şımarıklılık ayrıcalıktır. Demokrasi ile, hiç değilse kâğıt üstündeki demokrasi ile bağdaşmaz. Şımarıklık çirkindir, estetikle bağdaşmaz. Şımarıklık saygısızlıktır. Ahlakla bağdaşmaz. Nasıl az dozdaki Strichin zehri adale için yararlı ise, az dozdaki bireysel pöhpöh de insanın kendine güvenine yararlı olabilir. Ama kendine güven ve saygı duygusu başkasına saygısızlık sınırına yöneldi mi, bu hem bireye, hem çevresine zararlı olur.

Şımarıklıktan korunmak, ya da kendini ondan kurtarmak isteyenlere benim vereceğim tek öğüt, biraz yoga ile uğraşmalarıdır. Bunu yapacak vakitleri ve hevesleri yoksa, hiç değilse, günde iki öğün, bir sabah bir akşam, aynanın karşısına geçip,

«Ben biricik değilim. Ben vazgeçilmez bir matah değilim. Dünya pekâlâ bensiz de olur,» diye beş defa tekrarlamalıdır. Başkalarından fazla yüz beklemeyen, fazla hayal kırıklığına uğramaz. Yaşamın kozmik kurallarına daha iyi uyar.

Ama diyeceksiniz ki, bunu politikacılara, burnu Kafdağından su içen denizaslanlarına, bütün meslekleri başkalarını avlamak, tavlamak üzerine kurulmuş olanlara anlatamazsınız.

Kabul. Ben de zaten onlara değil, sizlere yazıyorum. Onlar kafalarını duvara vursalar bile, vurduklarını fark edemeyecek kadar vurdumduymazdırlar.

ÇEVREYİ SESLE KİRLETMEK

Güneyde bir tatil köyündeyiz. Geçen sabah, saatin altı buçuğunda motorlu orman testerelerinin sesiyle kulübelerimizden fırladık. İşçiler, kızgın güneşe dalmamak için sabah serinliğini seçmişler. Gecelik kılıkları ile yamaçlara uğrayan müşteriler,

«Burası tatil köyü. Nedir bu rezalet,» diye isyan ettiler. İşçilerden biri,

«Biz de gece yarısına, hatta saat üçe kadar sizin diskoteğinizin sesiyle uyuyamıyoruz,» dediler. «Kaldı ki biz iş görüyoruz, siz eğleniyorsunuz.»

Tencere dibin kara hikâyesi. Tartışma sabahın yedisine kadar sürdü. Ondan sonra da uyuyabilirsen uyu.

Saat dokuzdan sonra tatil köyünün pikapı, sürekli anonsları, deniz motorlarının gürültüsü, denizin hışırtısını, çamların uğultusunu dinleme olanağınızı alıp götürüyor. Ormanlar ortasındaki tatil köyü böyle olunca, İstanbul ne olur, kolayca kestirebilirsiniz.

Yaz ayları gürültü aşkımızın, sessizlik korkumuzun büsbütün ortaya çıktığı aylar oluyor. Biz Türkler, neden bu kadar gürültücü olduk? Bir vakitler evinde, kahvede, vapurda alçak sesle konuşmayı âdet edinen, camilerinde sesi eritip surdinleştiren bir uygarlığın çocukla-

rı biz değiliz sanki. Her yerde bar bar konuşuyor, sabahın ya da akşamın içinde dalga dalga yansıyan ezanı bile amplifikatörün hoyrat ve renksiz tonalitesinde veriyoruz.

Geçenlerde Frankfurt radyosundan bir ekip geldi. İstanbul'daki parazit sesleri teybe çekip gitti. Yayımlayacakları program dünyayı şaşırtsa yeri. Neler yok bu teypte: Sokak satıcılarının her çeşiti ve özellikle son zamanlarda büsbütün azıtan hoparlörleri, zilleri, çöpçü kamyonları, sucu kamyonları, klaksonlarına basıp gelin götüren şoförlerin velvelesi, otobüslerin, minibüslerin, dolmuşların minibüs plağı sesine karışan homurtuları, egzos borusunun kapağını çıkartıp geçişini büyük gürültü ile vurgulayan playboy bozuntularının densiz şakaları, vapur düdükleri, boş arsalarda oynaşan çocukların haykırışları, Boğaz'ı Marmara'yı bir an huzurlu bırakmamaya yeminli sürat teknelerinin, hoparlörlü dolmuş motorlarının şamatası, açık hava sinemalarının, açık hava kahvelerinin geceyi yırtan saygısız avazeleri. Bu mekanik sesler yanında insan hançeresinin yarattığı korkunç homurtu: Evde, bahçede, büroda, vapurda, otobüste bağıra bağıra durmadan tartışan, eğlenen, iş, politika, spor konuşan, dedikodu yapan, adam çekiştiren, duydukları yaveleri kulaktan kulağa aktaran insanların bitmek tükenmek bilmeyen laklakası.

Her günün alışkanlığı içinde, genel yaşamımızın kaçınılmaz bir fon müziği olarak katlandığımız bu barbar şamata suskun bir anımızda bize bir radyo programı olarak sunulunca belki de,

«Allah Allah, cidden korkunç bir gürültü,» deriz de, ertesi gün yine aynı şamata denizinde yüzmeye devam ederiz.

Tatil köyünde, denize giren çocukların çığlıkları, resepsiyonun bitmez tükenmez anonsları, testere sesleri, motör sesleri, tesisin ve müşterilerin teyplerinden çıkan alaturkalı, alafrangalı karmaşık melodilerin ortasında gürültü konusunda benimle kafadar iki dostla, Sayın Osman Olcay ve Sayın Seha Meray'la konuşuyorduk. Buna konuşmak demek pek caiz değildi. Sözlerimizi ya pek seyrek sükût vakfelerine sıkıştırmak için uğraşıyorduk, ya da gürültü içinde işitebilmek için bağrışıyorduk.

Sayın Olcay,

«Descartes Türkiye'ye gelse idi, 'Je pense donc je suis = Düşünüyorum, öyleyse varım' Türkçesini herhalde 'Je bruies, donc je suis = Gürültü ediyorum, öyleyse varım' şeklinde değiştirirdi,» dedi.

Yalan da değil. Varoluşunun farkına düşünerek değil de, bağırarak, gürültü ederek varmak galiba daha kolayımıza geliyor.

Varlığını ses çıkararak belgelemek çocuğun da ilk kişilik belirtisi. Bebek eline geçeni yere atarken, mekanı keşfetmenin sevincini tadar. İlk defa bağırdığı zaman sesini, kulağını, gırtlağını keşfetmek sevincini duyar. Yaşayacağı dünya mekânında sesten yararlanmaya o çağdan başlar. Acıktığını, canının yandığını, sevindiğini o sesle belli eder. O sesle direnir, o sesle kafa tutar. Sevinir bağırır, kızar bağırır.

Daha sonra sert bir cismi alır masaya vu-

rur, gürültüyü keşfeder. Kendi sesini duyduğu gibi, kendi yaptığı gürültüyü de sever.

Bu, her ülkenin çocukları için geçerlidir. Ama insanoğlu büyüdükçe, çevresini çöple olduğu gibi, sesle de kirletmek özgürlüğünü ister istemez kısıtlar. Birlikte yaşadıklarını rahatsız etmeyen, saygılı bir insan olur.

Ne var ki, bizim toplumumuzda yaşı büyüdüğü halde, çocukluk başıboşluğunu bırakmayanlar da vardır. Gürültü sevgisi sürer gider. Çünkü, gürültünün her şeyi gürültüye getirmek gibi bir faydası vardır. Düşünme gerektirmez. Mantık gerektirmez. Saygı gerektirmez. Sorumluluk, değerkâmlık gerektirmez. Şu ölümlü dünyada kendini zora sokmanın ne âlemi vardır yani?

Evde, kahvede, kentte, köyde, politikada, sanatta, radyoda, televizyonda çevrelerini gürültüye boğanlar, hiç değilse, ebedi çocukluğun sırrına varmış sayılabilirler. Belki de çocuk ilkelliğine bu kadar sımsıkı yapışmaları ondan kopmak istememelerine bağlanabilir.

O zaman yaşasın çocukluk, yaşasın ilkellik. Yaşasın çevreyi çöple, dumanla olduğu gibi sesle de kirletme özgürlüğü.

MAO'NUN ÖLÜMÜ

Çin halkının Güneşi, **Deniz Feneri, Pusulası** Mao Tse - Tung da bütün ölümlüler gibi göçtü. Çeşitli ülkelerin yöneticileri, onunla kafadaş olsun olmasın, büyük meslektaşları hakkında oybirliği etmişçesine ortak üzüntülori dile getirdiler. Henry Kissinger, «Çağımız büyük bir devi yitirdi» derken, Valery Giscard d'Estaing, «Dünya düşünce tarihinin bir ışıldağı söndü» deyimini kullanırken, Alfredo Suarez Gonzales ona, «Yüzyılımızın tarihine adını koyan lider» sıfatını verirken kuru protokol sınırlarını aşıp en samimi duygularını yansıtıyorlardı.

Yirmi yedi yıl boyu ülkesini yönetti. Amacı dünyaya öğretmen olmaktı. Kendisi iki Almanın, iki Rusun ve bilmeyerek de bir sürü Çin filozofunun öğrencisi olmuştu. Marx, Engels, Lenin, Stalin kadar sonradan yok etmeye çalıştığı Konfuçius'tan çok şey öğrenmişti. Birinciler ona sosyalist bir dünya görüşü kazandırdılar. Çin filozofları da ona kendi milletinin düşünce ve karakter yeteneklerini öğretmeye yaradılar. Mao, Marksist - Leninist öğretiyi Çin'in geleneksel verileri ile uyuşturup başarıya bu yolla vardı: «**Devrim savaşının yönetimi yerel, sosyal ve siyasal koşullara uymalı**» diyordu.

Yerel koşullar, önce 800.000.000 Çin öğrencisini eğitmesinde ona büyük kolaylık sağladı.

Bu halk yüzyıllar boyu mahrumiyete, sabretmeye, ölçülü, muktesit, disiplinli ve iradeli olmaya, azla yetinmeye, itaata, çalışmaya, keşiş gibi yaşamaya alışmıştı. Din ve felsefe, o insanları Mao'nun getireceği yeni disiplin için âdeta hazırlamıştı. Onları o bilinçten sosyal bilince getirmek elbet güçtü, güçtü de onlara verilecek yaşam üslubu, onların daha önceden alıştıkları öğretilerdeki yaşam üslubundan pek farklı değildi. Bunun bir avantaj olmadığı savunulamaz. **Usta** —Bu deyimi çok severdi Mao— işte önünde sekiz yüz milyon uysal öğrenci bulunca dünyanın en ilginç ve benzersiz eğitim deneyine girişti. Kendi tasavvurundaki yeni örneğe göre yeni bir Çin insanı yaratmak kampanyasına girişti. Mao'nun bir düşünür, bir şair boyutu olduğunu unutmamalı. Ülküsünün tutkusundaki her yol açıcı gibi, halkı kökten kavrayan bir ikna gücünü de buna katmalı. **«Uzun Yürüyüş»** le belgelenen eşsiz iradesini de göz önünde tutmalı. Ve nihayet gerçekçiliğe dayanan, açlığı, israfı, insanın insanı sömürmesini önleyen, hiç değilse iktisadi alanda insanlara eşitlik tanıyan adil bir düzeni savunması da, bunca milyonluk yoksul kitleleri kazanmasına yardımcı oldu.

Yüz milyon çiftçiyi komünlere yollamak, on dört milyon öğrenciyi kentlerden köylere yollamak ancak bu yoldan kolaylaşıyordu. Mao Çin düşüncesini soyutluktan çağın somutluğuna aynı üslup içinde geçirmeyi bildi, Konfuçius için, **«O ömründe toprağı ne işledi, ne de ekti»** diyordu. Somut bir ihtilalci olarak da birçok toprak ağasını öldürttü. Elini hayli kana bulamak zorunda

kaldı. Naif bir Amerikalı gazeteci Çin'i büyük hayranlıkla gezip Mao rejimine kendini kaptırarak «Şimdi anladım. Komünizm sevgi demekmiş» dediği zaman gerçekçi Mao'nun, «Hayır, komünizm sevgi değildir, düşmanın kafasına indirilen çekiçtir» dediği meşhurdur.

Dünyada hiçbir şey güç değildir, yeter ki güçlüğün üstesinden gelme iradesi olsun diyordu. Yürekli olun, mücadeleden korkmayın, bütün sinsi güçler alt edilecektir, öğüdünü sık sık yineliyordu. Dağları açtı, köprüler kurdu, suları kontrole aldı, minimal da olsa bir varlık olanağı sağladı her Çinliye. Açlığı, kuraklığı önledi, çocuklar satılmıyordu artık Çin'de, kadınlar esir değildi. Okuma yazma seferberliği cahil insanı bırakmıyor, Mao yeni koşullandırmalarının uçucu söze değil, kalıcı yazıya dayanmasını zorunlu gördüğünden herkesin okuma yazma öğrenmesini istiyordu.

Bir vakitler sade kendi ailesine, soyuna, kabilesine karşı dayanışma duyabilen Çinlinin bu tutumunu koca bir topluma, bilmediği tanımadığı insanlara kadar genişletebilmek kolay iş değildi. Bu milli bilinç, bu milletçe dayanışma, bu halka hizmet iradesi yaman çabaların ürünüdür.

Bazılarınca ütopyacı sanılan Mao'ya karşı daha gerçekçi, daha ayağı yerde bazı karşı çıkmalar oldu. Eski Başbakan Tchu En-Lai 2000 yılının Çin'ini bir süperendüstri ülkesi olarak tasavvur ediyordu. Madam Mao grubunun, yani Ortodoks kültür ihtilalcilerinin birer teknik okul haline getirdikleri üniversiteleri, eski evrensel kapsamlı haline getirmek istiyordu. Yarının en-

düstrileşme ve çağdaşlaşmasını ancak bu kapsamdaki üniversitelerden yetişecek elemanların sağlayabileceği kanısında idi. Ayrıca ücret dondurmaları yerine çalışanları şevklendiren tedbirlere gerek görüyor, dış politikada Amerika ile olduğu gibi Sovyetler Birliği ile de normal ilişkiler öneriyordu.

Mao'yu bu düşünceler zıvanadan çıkarıyordu. Bu önerilerin gerçekleşmesi, onca Çin'i Sovyet Rusya örneğine göre değiştirmek olacaktı. Bir bürokrasi tekeline götürmek olacaktı. Bu ise Mao'nun bunca yıldır gerçekleştirmeye çalıştığı koşullandırmaları, yaşam üslubunun tersini istemek demekti. **«Mükâfatlar, primler adamak, insanların çalışma hevesini maddi karşılıklara bağlamaya alıştırmak, ister istemez insanları soysuzlaştırır, herkes kendi çıkarını, kendi ününü, kendi kazancını kollamaya başlar. İnsanlararası ilişki para ilişkilerine dönüşür. Sosyalizmin amacı unutulur,»** diyordu.

Tchu En-Lai'nin ölümü, bu içten içe sinsi mücadeleye son veremedi. Eski başbakanın ölümünden sonra onun çizgisini tutanlarla başını Madam Mao'nun çektiği Şanghai grubu yani koyu kültür ihtilali yanlısı grup, iyice kapıştılar. Mao ise, yukarıda da sözü edildiği gibi, henüz ölmediğini belgelemek için iki tarafı da yarıp kendi adayını başbakan yaptı.

Şimdi onun ölümünden sonra Çin'in başına kim geçecek? Onun kişisel prestijinin sağladığı otoriteyi kim, yahut hangi kurul, sağlayabilecek? Amerika'ya, Nixon'a el uzatan bir Çin'in dış politikası ile iç politika ilkeleri arasındaki çelişki, Mao'nun otoritesi ortadan kalkınca so-

kaktaki basit insana nasıl anlatılacak? Bundan böyle içeride konsekan bir sosyalizm, dışarıda realpolitik uygulamak olanağı nasıl elde edilecek? İçin için mücadele eden iki akımdan hangisi yönetime etkin olacak, Ortodoks kültür ihtilalcileri mi, yoksa revizyonizmle damgalanan sanayileşme yanlıları mı sözlerini geçirecekler?

Şimdi halefleri ne yapacaklar? Bütün dünyanın aklını kurcalayan soru budur.

Sade Çin değil, dünya da büyük kişilik sahibi bir düşünür ve eğitimci yitirdi. Koşullandırmalara dayanan dünyada o da yepyeni, insanlık için en hayırlı saydığı bir koşullandırma deneyini başarı ile vermişti.

Çin halkının beyni idi Mao Tse - Tung. Çin halkının dili idi. Bu beyin artık durdu, bu dil artık sustu. Ama bütün büyük düşünürlerde, şeflerde olduğu gibi asıl bundan sonra düşünmeye, konuşmaya, düşündürmeye devam edecek.

GÖRÜNÜŞE ALDANIN

Fotoğraf insanın etiketidir. Ama çoğu zaman mostralık etiketidir. Gerçek yüzünü değil, bayramlık yüzünü gösterir. Olduğu gibi değil de görünmek istediği gibi gösterir. Evde kalmış, nobran, hırçın, esereği cinli bir kız, fotoğrafında yumuşak, romantik ve hülyalı görünür. Görünür ki talibi çıksın, korkunç yüzü ile ilk bakışta erkekleri itmesin. Avukatsanız resminizde uyanık, külyutmaz bir ifade takınacaksınız ki, müşteri sizi seçsin. Kitapla başı hoş olmayan bazı yazarlarımız nedense hep kütüphaneyi arka fona alıp resim çektirirler. Düşünmeye üşenen düşünürlerimiz resim çekilirken nedense hep düşüncelere dalmış olurlar. Güldürü sanatçısının komik, sinema ya da televizyon yıldızının neşeli, doktorun sevecen ve ciddi, sporcunun formda görünmesi boşuna değildir. Resim bir çeşit vitrindir, reklamdır, referanstır, oltadır.

Devlet adamları fotoğrafa çok önem verirler. Resim çekilirken, belli, kendilerince sevimli pozlar almaya özellikle özen gösterirler. Poz verip resim çektirirken de ille yapma bir yüz takınırlar. Hele seçimler sırasında fotoğraf propaganda ve oy tavlama kampanyasının küçümsenmez bir silahı olur. Atatürk bir fotoğrafçı hissetti mi dolayında, birden konuşmasını ve hareketlerini dondurur gözlerine daha bir halavet ve

heybet verir, en yakışıklı görünümünü almaya dikkat ederdi. Zamanının en yakışıklı devlet adamı olması siyasi hayatında elbet çok yararına olmuştu. İsmet Paşa, yakışıklılığını değilse bile, zekâsını ve ölçülülüğünü yansıtan ifadeler takınırdı. Ne var ki, büyük tirajlı bir İstanbul gazetesi, onun bir seçim kampanyası sonunda CHP'nin DP karşısındaki hezimetini şaşkın ve öfkeli bir şekilde izlerken, hiç de zeki ve ölçülü sayılamayacak ihtiraslı bir yüzünü yakalayıvermiş ve birinci sayfasına basıvermişti. Politikacılar çirkinlikten çok korkarlar. Çirkin politikacı deyiminin anlamı dürüst olmayan, çıkarcı, kendinden, partisinden başka gözü dünyayı görmeyen politikacıyı yansıtan bir deyimdir. Ölçüsüz bir anında gafil avlanıp ihtiraslı yüzüyle yakalanan bir politikacı, yüzündeki ifadenin çirkinliğine bakıp onu da çirkin politikacı kategorisine sokacağımızdan korkar. Bugün aramızda, politikacıları melek, peygamber ya da bilge sanan kalmadığına göre, öfkeli yakalanmalarının ayıp bir yanı olmasa gerektir. Gerektir de, işte ne hikmetse politikacı hep başka görünmeyi ister. İyi yanları ile görünmeyi ister. Bundan ötürü politikacılar onlardaki gerçeği sezip abartan karikatürcüleri pek sevmezler. Bazı yağcı fotoğrafçılar karikatürcülerin tahribatını telafi etmek için onların rötuşlu fotoğraflarını çekmek zorunda kalırlar. Bu fotoğraflarda üç çeneli bir şişman politikacı birden sivri çeneli bir civan olur çıkar. Ayak kavafı kılıklı bir yavan adam birden gözleri ufukta romantik bir boyut kazanıverir. Hepsinin bakışında hem sevgi, hem enerji, hem yumuşaklık, hem sertlik vardır. Dostları

benimseyen düşmanları korkutan bakışlar. Kırışıklıklar silinmiş de olsa, ufak bir dozda yorgunluk da yansımalıdır resimden. Biz yumuşak yatağımızda mışıl mışıl uyurken, ya da gece kulüplerinde vur patlasın eğlenirken şafağa dek, bizim için çalışan, yurdumuzu bekleyen, fedakâr, vefakâr, kendini yurda adamış bir devlet adamının sinek kaydı tıraşlı ve pembe yanaklı olması iyi karşılanmayabilir. «Adamın rahatı yerinde», «Bal tutan parmak yalar» gibi çağrışımlara yol açmamalıdır. Tersine, «Son iki yılda ne kadar çöktü avurtları. Kolay mı durmadan çalışıyor zavallı» izlenimini vermesi daha uygun olur. Üst başının da milletin refah seviyesinin çok üstünde olmamasına ayrıca dikkat etmek gerekir. Halktan olan insan halk gibi giyinmelidir. Bir büyük düşünür ne güzel söylemiş. Milli kusurları paylaşmayan hiçbir iktidar uzun ömürlü olamaz demiş.

Politikacının bir çeşit aktör olduğuna daima inanmışımdır. Napolyon Talma'dan aktörlük dersi almamış mı idi? Taleyran, Metternich birer pozlu pozör, Clemenceau, Churchill birer pozsuz pozör değil miydiler? Öyle olunca, aktörler gibi görünümlerini birinci plana alan birer exibisionist olmalarını yadırgamamalı. Kasım Gülek, bizde bu gerçeği ilk olarak saklamasız kabullenen devlet adamı olmuştu. Beyaz dişleri ile gülen, herkesin elini sıkan, herkese sahte bir sevgi ile bakan ilk popüler politikacımız odur desek herhalde itiraz eden az olacaktır. Fransa Devlet Başkanı d'Estaing'in beş renkli kapak resimlerini görmüyor musunuz? Değme sinema artistlerinden daha yakışıklı üstelik onlarda olma-

yan bir de entelektüel ışını var. Demokrasi büyük halk yığınlarının desteğine dayandıkça, büyük halk yığınları da insanın en ilkel atavizminden tam kurtulamadıkça dış görünüm, bilinçli değerlendirmeden önce gelecektir.

Önümüzde Alman seçimleri var. Spiegel dergisi dört parti başkanının birer kapak karikatürünü bastı. Onları en çirkin yanları ile yansıtan bu dört karikatür şimdi günün hadisesi oldu. Partiler ve liderler ateş püskürüyorlar. İçlerinden yalnız bir tanesi, Helmuth Kohl, tam politikacı bir kıvraklıkla oyun bozanlık etti. Bu karikatürü beğendiğini ve isteyene imzalayacağını söyledi. Hem, Spiegel gibi büyük tirajlı ve etkin bir yayın organının sempatisini kazandı, hem de seçmenlere hoşgörülü bir adam izlenimi yarattı. Alman gazetelerinin hemen hepsi Schmidt'in, Kohl'un, Strauss'un, Genscher'in parti programlarından, seçim sloganlarından çok, dış görünümleri ile uğraşıyorlar. Kohl'un iki metreye yakın boylu poslu bir adam oluşuna karşın Schmidt'in, ancak 1,72 boyunda olduğu ve ayağına dört santim yükseklikte topuklu ayakkabılar giydiği belirtiliyor. Yüz resimleri dışında şimdi topuklu ayakkabılar da dergilerde, gazetelerde yer alıyor. Genscher'in solo göbek resimleri de hazretin aleyhine kullanılıyor. Strauss'a gelince yüz kiloyu aşan şişmanlığı bu kalantor politikacının cümle manevi kusurunu ikinci plana atmış görünüyor. Brandt, bu şimdiki liderlerin yanında gerçekten daha kıvrak, enerjik, sempatik ve göz doldurucu idi. Aklı başında olmasına karşın, geçen seçimlerde rakibi olan Hıristiyan Demokrat aday Barzell için açık açık

«Bu çirkin adamı mı seçeceksiniz?» demekten kendini alıkoyamamıştı.

Sessiz sinema aktörlerinin çoğu sesli sinemada tutunamamışlardı. Onun gibi, şimdi bazı politikacılar da, ayrıca bir televizyon sınavı vermek zorundalar. Telejen olmayan telejen olan karşısında puan kaybediyor. Kennedy, Nixon'u ilkin televizyonda yenmişti. Ecevit, MC şeflerini ilk seçimlerde televizyonda haklamıştı. Almanya'da yapılan ilk yoklamalar bu açılardan yine de Schmidt'in görecelikle daha şanslı olduğunu bildiriyorlar.

Politikacılar! Göz ve kulak avcılığı ile halkı yanıltmacada görünümünüze, üst başınıza, pozlarınıza ve vakit bulursanız biraz da... düşüncelerinize çeki düzen verin.

SEÇİM TAKTİĞİ VE MUHAMMET ALİ

İtalyan seçimleri oldu bitti. İsveç seçimleri oldu bitti. İşte geçen hafta da Alman seçimleri sona erdi. Helmut Kohl, tahminlerin hilafına, Helmut Schmidt'i biraz geride bıraktı; ama yine de kabineyi kuramayacağı anlaşılıyor. Anahtar partinin lideri Genscher, Schmidt'le işbirliği yapmayı yeğleyince Hıristiyan Demokratlara da yeni koalisyonda ana muhalefet partisi olmak düşüyor. Oysa Kohl seçim finişine kalkmadan biraz önce, son düzlükte, iktidara gelirse kuracağı koalisyon kabinesinde FDP'nin dört flaş adamına bol keseden en önemli dört bakanlığı ikram etmişti. Genscher, başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı, Maihofer, içişleri bakanı, Friedrichs, ekonomi bakanı, Erti de, tarım bakanı olacaklardı. FDP'li şimdiki devlet başkanı Walter Scheel'e de cumhurbaşkanlığı postunu muhafaza edeceği garanti ediliyordu. Ama FDP koalisyona yanaşmayacak olursa, 1979'daki yeni cumhurbaşkanı seçimlerinde Sosyal Demokrat Weizsacker'in seçileceği ima ediliyordu.

Genscher bizdeki bazı liderler gibi «Bir başbakan yardımcılığı koparalım da kiminle olursa olsun koalisyon yaparız» kaypaklığına henüz erişemediği ve iyi kötü bir ilke adamı kaldığı için bu cazip önerileri boşladı. Bonn'un yeni rotasını çizecek hükümeti şimdi yine Sosyal De-

mokrat Schmidt'in başkanlığındaki bir Sosyal Demokrat-Liberal koalisyonun saptayacağı anlaşılıyor. Schmidt «iktidar iktidardır» düşüncesi ile bu teklife dünden razı idi. Ama bu koalisyon ne kadar sürer, orasını hep birlikte izleyeceğiz.

Herkes seçimler yapıyor. Sonra yeni hükümetler işbaşına geliyor. Siyasal ortam günlük rutinine dönüyor. Ama bizde seçimlere daha bir yıl varken henüz çok erken olarak, gergin bir seçim sathı mailine girildi. Son iki aydır, o kadar kıyasıya bir kapışma var ki, gören de yarın bizde seçimler olacak sanır. Televizyon her akşam aynı yüzleri bize bellete bellete bıktırdı. Her akşam ille beş parti sözcüsünün yorumunu dinlemekten hepimize gına geldi. Gün geçmiyor ki, hükümet fevri bir karar almasın, yine gün geçmiyor ki Danıştay bu kararları bozmasın. Şu partiden bir amirin yazdığını bu partiden bir memur bozuyor. Falan partili valiler, filan partili belediye başkanlarını baltalıyorlar. Belediye başkanları hükümete karşı direnişlere katılıyorlar. İdare amirleri sendikacıları gözaltına alıyor. İşverenler işçileri işten atıyor. Hükümetin işine gelmeyen dernekler kapatılıyor. Parti grup toplantılarında liderler o kadar ölçüsüz ve kendilerinden geçercesine konuşmaya başladılar ki TV, onları bu halde görmemizi önlemek için bir iki akşam aktüalite kordelalarına sansür koymak, o canhıraş feryatların kim bilir ne kadar korkunçlaştırdığı yüzleri bizden gizlemek kaygısına düştü. Onun yerine, birkaç gece, yine TV, bunca resim arasında Başbakanın arayıp seçtiği, en yakışıklı, en civan, en sakin, en gülümser fotoğraflarını yansıttı. Devlet adamının kendin-

den geçmesi gözleri yerinden uğramış halde etrafa tükürükler saçarak yumruklarını sallayarak konuşması seçmene pek iyi etki yapmaz. Hitler, sakin başladığı nutuklarını çoğu zaman isterik çırpınmalar ve azgın saldırışlarla bitirirdi. Onu halkın gözünde kontrolsüz bir psikopat görünümünden kurtarmak görevi de üçüncü Reich'ın propaganda nazırı Dr. Göbbels'e düşerdi. Göbbels, Führer'inin kurt köpeğini severken, çocukları sevecenlikle okşarken, dış basının eleştirilerini okuyup kahkahalarla gülerken gösteren sözümona tabii resimlerini çektirirdi. Oysa bunlar, pozun, sahtekârlığın dik âlâsı idiler. Irk ayrımı yapan bir budala kafanın insan sevgisinden ne nasibi olabilirdi? Düşünüş tarzı, toleransı reddeden fanatik bir manyağın mizah denen lütufdan ne haberi olabilirdi? «Gül ki, seni olgun sansınlar» denmiş gibi zoraki sırıtışlardı bunlar. Hemen, o saat, yüzünden okunurdu.

Ekrana hep güler yüzlü, tatlı sözlü bir görünümle çıkmaya pek özen gösteren bir başka lider, bu tutumu sahte bile olsa, iktidar ortağından daha kurnaz davranıyor kanımca. Birinin öfkesinin tabii, öbürünün güleçliğinin yapma olmasına bakmaz ki halk. İkinciyi kendine daha güvenli sanır. Bakınız adı geçen sayın lider geçen gün de, politik zekâsının yeni bir belgesini verdi. Tuttu taa Amerikalardan Muhammet Ali'yi alıp getirdi, Sultanahmet Camiinde cuma namazı kıldırdı. Bundan daha çağdaş ve Amerikanvari, bundan daha ilginç ve etkili bir propaganda kampanyası düşünülebilir mi? Sayın Demirel, her Allah'ın günü, yeni bir tesisin temelini atadursun, ya da bitmiş bitmemiş binaların

açılışını yapadursun, hatta sayıyı yükseltip açış rekoru kırmak için fabrikaları ayrı, lojmanları ayrı, ek binaları ayrı açıyor gibi yapadursun, yine de bir Muhammet Ali kolposu kadar puan toplayamıyor. Sayın Erbakan bal alınacak arıyı daha iyi biliyor. Belki de Muhammet Ali'ye, hiç niyeti yokken boksu bırakma fikrini de o telkin etmiştir. Bir kere bütün dünyaya bomba etkisi yapan flaş bir haberdi bu, sonra da din uğruna paradan puldan, ünden saltanattan vazgeçen bir Ali imajı MSP çizgisine daha uygun düşüyordu. Ve nihayet gerek Ali'nin kendi, gerek MSP'nin prestijini de daha garantiye alıyordu. Norton karşısında hayli zorlanan Ali'nin maazallah önümüzdeki aylarda daha acar bir gâvur vurucu tarafından bir unvan maçında yere serilmesi olasılığı hem onu, hem arkasındaki cemaati üzmez mi idi? Ali burada söz dinledi, isteneni yaptı, ama ülkesine dönünce sözünden de dönmek girizgâhlarına girişti. Politikacılarla düşüp kalkmanın elbet bu kadarcık bir etkisi de olacak artık.

Ünlü kişileri kendi siyasi grubunun propagandasına araç etme yolu açılırsa önümüzdeki seçimler çok cümbüşlü geçeceğe benzer. Örneğin işçi sendikalarının genel grev hakkını savunması için Petroçelli'yi sözcü seçmesi, AP'nin banka soygunlarını önlemek için «Görevimiz Tehlike'nin» CIA ekibini angaje etmesi akla gelebilir. Çeşitli siyasi partilerin —tabii artık bütçelerinin olanca olanağı ile— uluslararası piyasanın en gözde sinema ve spor yıldızlarına el uzatması da doğal karşılanmalıdır. Sophia Lorenlere, Brigitte Bardotlara, zaten bu işlere yatkın-

lığını çeşitli gösterilerde belgelemiş olan Jane Fondolara, gök tırmalayıcı yeni İstanbul otellerinde, Pelelere, Cruyflara, Beckenbauerlere de, Fenerbahçe ya da Galatasaray sosyal tesislerinde şimdiden yer ayırtma girişimine girilse iyi olur. Para olanakları pek parlak olmayan daha ufak tefek parti ve siyasi kuruluşlara da, artık karınca kaderince, yerli şöhretlere yönelmek düşecektir. Muhammet Ali'ye gücü yetmeyen artık Cemal Kamacı'yla, Bardot'ya uzanamayan Türkân Şoray'la yetinmek zorunda kalır. Ayrıca Muazzez Abacı, İlhan İrem, Neşe Karaböcek, Zeki Müren gibi şöhretlere de hayli iş düşebilir. Bunları gece kulüplerinden partilere transfer için gazinocular kralının gönlünü kazanmak da başka bir siyasi çaba gerektirebilir.

Şimdiden girdiğimiz seçim sathı maili, gitgide kızışarak gelecek ekimi bulduğumuz zaman bütün bu sporcular, hanendeler ve kamu şöhretleri iki hafta boyu ülkemizde angeje edildikleri kuruluşlar hesabına icrayı lubiyat ederler artık.

Mademki demokrasi, ne yapıp yapıp göz boyayıp dört yılda bir gafil seçmenin oyunu alıp kaçmaktır, bu delişmen, bu sahipsiz ortamda bu araç için hangi oyuna başvurulsa mübahtır.

Kaldı ki gafil seçmen de böyle çalgılı çengili, renkli ve neşeli bir yıldızlar geçidini, şenlikli bir seçim çekişmesini, gözü dönmüş liderlerin seviyesiz küfürleşmesine tercih de edebilir.

SEN GÖRÜNDÜN, BEN GÖRÜNDÜM

Milliyetçi Cephe ortakları arasında ilk günden beri içten içe sürüp giden bazı anlaşmazlıklar son zamanlarda düzeye çıktı, açığa vuruldu. En büyük çekişme konusu da: Televizyon.

Beyler her evin içine açılan kelepir bir pencere bulmuşlar ya, istiyorlar ki, oradan hep ve yalnız kendileri görünsün. Televizyon hep kendilerini, partilerini, ilkelerini reklam etsin. «Sen daha çok göründün, ben daha az göründüm» «Senin dört temel atma törenini verdiler, benimkini es geçtiler» tartışması sürüp gidiyor.

Sayın MSP Başkanı, «İlk koalisyon da televizyon yüzünden bozulmuştu, bu sefer de aynı yüzden bozulabilir» yollu beyanlar veriyor. Geçen gece MSP Başkanlık Divanı oturmuş, saat dokuz otuzdan gece yarısı ikiye kadar, sırf bu meseleyi görüşmüş. Sabah gazetelerinde TRT'ye verilen ültimatomu okumuşsunuzdur.

Zavallı genel müdür de, aşağı tükürse sakalı, yukarı tükürse bıyığı, bin dereden su getirmeye çalışıyor, dökümler yapıp her partiye ayırdığı zamanı saatine saniyesine kadar açıklıyor.

Öte yandan, Dışişleri Bakanlığımız da, bu pencere çekişmesinin dış dünyadaki olumsuz tepkilerine dikkati çekiyor. Ekrandan yapılan

birtakım beyanların devletin dış politikasına aykırı düştüğü anlaşılıyor. Bazı yabancı ülkeler bu yüzden Dışişleri Bakanlığımıza sözlü protestolarda bulunmuşlar. Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında da, buna benzer çelişkiler aleyhimize olmamış mı idi? Devrin başbakanı, Kıbrıs'a, barış götürmek, adadaki Türkleri ve Rumları korumak için gittiğimizi dünyaya anlatmaya çalışırken, yine aynı devrin başbakan yardımcısı gazadan futuhattan dem vurmaya kalkmamış mı idi?

Sade yurttaşlara karşı değil, ele güne karşı da açmazlara düşüyoruz. Çünkü bu pencerede, ne yapılır, ne söylenirse onu konu komşu da görüyor dinliyor, yorumluyor.

Hem efendim, insaf buyurulsun. Idi Amin'in Uganda televizyonu bir yana, dünyanın neresinde hükümet başkanları ve başbakan yardımcıları, her Allah'ın günü, muntazaman ekranda boy gösterirler. Oralarda liderlerin, devlet adamlarının belli bir ağırlığı vardır. Zorunluk olmadan, her fırsatta ortaya fırlamazlar. Halkı tavlamak için kazmaya küreğe yapışıp temel üstüne temel atmazlar. Birbirleri ile tartışmalarına devletin kamerasını ve mikrofonunu araç etmez, seyircilerin sabrını sömürüp, onları bezdirmezler. Oralardaki televizyon seyircileri parti kapışmalarını dünyanın ekseni saymazlar. Ekranda yavan tartışmalar yerine ilginç dünya haberlerini, sanat ve kültür faaliyetini izlemek isterler. Çünkü dakikası binlerce liraya mal olan televizyonun iki üç muhteris adamın görünme yarışına tahsis edilmesi onların isyan duygularını harekete geçirir. Oysa, bizde liderlerin ya-

nı sıra, her partinin —artık moda olduğu gibi— ikili sözcülerinin bulunmaz incilerini de her Allah'ın günü, temcit pilavı gibi sineye çekmek zorunda bırakılıyorsunuz. Sıkıyönetimdeki bildirileri yayımlar gibi, TRT bunları neden yayımlamak zorunluğunu duyuyor. Bütün seyircileri ille beş partinin fanatik taraftarlarından ibaret mi sayıyor? Bu zorlama seçim öncesi gerilimin, yoksa bizim henüz bilmediğimiz bir başka nedeni mi var?

Rahmetli Sıddık Sami Onar, ülkemizde hiç değilse, 27 Mayıstan sonra, demokrasiye benzer bir rejimin kurulmasını özlüyor ve yeni Anayasada bunun güvencesini de, partiler ve parlamento dışı kuruluşlara, örneğin Anayasa Mahkemesi gibi, özerk üniversite gibi, Yargıtay gibi, aklı başında kuruluşlara daha fazla yetki ve güç kazandırmakta buluyordu. Demokrasinin güvencesi olan bu müesseseler bugün çocukça kapışmalara ve onların doğurduğu usulsüz tasarruflara pekâlâ karşı koyuyorlar. Ama ülkenin penceresi olan ekranda onların sesi ya hiç duyulmuyor, ya çok az duyuluyor.

Hâlâ iktidarı tapulu mülkü sananlar çoğunlukta. Bizde bir seçim bir partiye iktidar sağladı mı, o parti, bütün kavim kabilesi ile, bütün gayretkeş yardakçıları ile, kendisini destekleyen sermaye grupları ile gelip kilit noktalara çökekleniyor. Böyle bellenmiş bir kere. O parti kazanamayıp da, bu parti kazansa bu çirkin tasarruf duygusu, bu makamlara babasının malı gibi sahip çıkış ve uzmanları işten uzaklaştırış zihniyeti pek değişmiyor. Oysa, gerçekten demokratik ülkelerde, devlet mekanizmasını parti

omigoları değil, iktidar değiştikçe de yerinde kalan teknokratlar, işin ehli, uzman elemanlar yönetiyorlar. Bundan ötürü de bütün işlerde bir tutarlılık, bir süreklilik, sağlanmış oluyor. Her şey her parti ile yaz boz tahtasına döndürülmüyor.

Biz henüz çok çocuksu bir dönemindeyiz demokrasinin. Değil mi ki iktidar benim, milleti istediğim ders kitapları ile keyfimce ben eğiteceğim. Mademki iktidar benim, üniversitesi de, sanatı da, tiyatrosu da benim şarkımı çalacak. Mademki iktidar benim, ben neyi kutsal bulursam siz de onu kutsal bileceksiniz, ben neyi zararlı görürsem siz de ondan mikrop gibi kaçacaksınız. Mademki iktidar benim, sizin benden daha zeki, kültürlü olmanızı, benim hatalarımı yüzüme vurmanızı önleyeceğim.

İyi ama nerde görülmüş bu bolluk, size geçici bir iktidar mı verdiler, yoksa ömür boyu kullanacağınız bir çiftlik mi? Bu istenilenin, demokrasi ile, demokrasinin baş şartı olan toleransla tahammülle ne ilişkisi var?

Hitler'in iktidara geldiği yıllarda, Almanya'da, onun oyununu yakından izleyen bir öğrenci idim. O devirde televizyon yoktu. Ama hazret büyük bir görmemişzadelikle durmadan radyoda konuşur, açık hava gösterileri yaptırır ve sinemalarda ana kurdeladan önce gösterilen ve seyredilmesi zorunlu olan haftalık aktüalite filmlerinde durmadan bir yerlerin açılış töreninde bulunur, tükürükler saça saça nutuklar atar, kendini her vesile ile gösterme yolları ararda. Bunu gören Charlie Chaplin bir Alman diplomatına,

«Sizin Führerinize çok tutuluyorum,» demişti. «Önce benim bıyığımı taklit etti ses çıkarmadım, benden fazla film çeviriyor, buna da aldırdığım yok. Ama, halkı benden fazla güldürmeye başladı, işte buna bayağı içerliyorum.»

Kıssadan hisse: Charlie Chaplin hâlâ yaşıyor. Bakarsınız bir gün bizim televizyonu da seyredeceği tutabilir.

Yazar bir dostum,

«Karımı, çocukları, zorla Ayvalık'a, kayınvaldeye yolladım,» dedi sevinçle.

«Hayrola yeni bir oyuna mı başlıyorsun?» diye sordum.

«Ne münasebet,» dedi. «Bir hafta yalnız kalıp şöyle gönlümce, avazım çıktığı kadar bağıracağım. Off off diye duvarları tekmeleyeceğim. Dolu dizgin her şeye söveceğim.»

«Haydi hayırlısı,» dedim. «Boşalt içini ne hatla.»

Bilmem, dediğini yapabildi mi? Yapsa bile ilk gece apartman komşuları polis çağırmışlardır. Daha iyisi, eşini, çocuklarını göndereceğine kendinin bir dağ başına gitmesi, öfkesini, ormanlara boşaltması olurdu. Ruh doktorlarının bazıları, uygarlık kurbanı hastalarına aynı şeyi salık veriyorlar.

— Dağlara gidin, avazınız çıktığı kadar bağırın, anlaşılmaz heceler haykırın. Geri itilmiş hislerinizin tortusunu sınırlandırmalarınızın öcünü vahşi seslerle boşaltın.

HAYKIRMANIN, sövüp saymanın ruh sağlığı bakımından yararı tartışılmaz elbet. Ama ben bundan da yararlı bir yol önereceğim: Susmak.

Her kafadan bir sesin çıktığı şu konuşma enflasyonu içinde susabildiğiniz an, kendi ken-

dinizi bulmak, kendi özünüze dönmek olanağına ilk adımı atmış olursunuz. Çok güç bir şey, kabul ederim. Konuşmaya öyle bir kaptırmışız ki kendimizi, öyle bir koşullamışız ki hançeremizi, her düşünce ille ses olarak çıkacak ağzımızdan. Herkesin konuştuğu, sırf konuşmak için konuştuğu bir ortamda, herkesten aşağı kalmamak için biz de kişiliğimizi ille sözle belgeleyeceğiz.

Oysa büyük bir irade çabası ile bütün kışkırtılara, çanak tutuşlara karşın bir susabilsek, susmada bir direnebilsek, ne yeni ufuklar açılırdı iç dünyamıza. İnsan konuşunca kendini dış etkilere büsbütün açar ve dağıtır. Susunca ise, tam tersine, onlardan kopar, kendini toparlar.

Bir röportajcı Abdülhak Hamit'e sormuştu:

«Sokağınızın gürültüsü sizi rahatsız etmiyor mu?»

Devrin şairi âzamı şöyle cevap vermişti:

«Evimin ve kafamın içi huzurlu olursa, dış gürültü beni etkilemez.»

Onun bu sözü bugün için pek geçerli olamaz sanırım. O devrin sokak gürültüsü ile bu devrin sokak gürültüsü kıyas kaldırmaz. O dönemde Maçka Palasın dışından gelen çocuk sesleri, gelip geçen seyrek araçların gürültüsü, Grodowski'nin kortundan gelen yumuşak raket sesleri, bugünün barbar ses karmaşasına göre celikle, âdeta romantik fısıltılardı.

Bugünün kafa işçileri, iç sususu dış susuş olmadan sağlayamayacak bir yarı hasta durumdadırlar. Dış sükûtu nerede bulmalı? İnsanlar kendi başlarına kalmaktan, sessizlikten

o kadar korkuyorlar ki her anlarına ille bir gürültü, bir teyp, bir plak, bir motor hırıltısı, bir ıslık, bir şarkı mırıltısı, bir radyo spikeri, bir televizyon konuşması eşlik etsin istiyorlar. Karanlıkta yalnız kalınca korkudan yüksek sesle şarkı söyleyen çocuklar gibi kendi kendilerine kalmalarını engelleyen ses araçları arıyorlar. Dinlemeseler bile, çevrelerinde birtakım sesler arıyorlar. Olmazsa veryansın konuşuyorlar. Özlü olmak zorunda olmayan, bilinen yineleyen en yavan şeyleri geveliyorlar. Konuşmuş olmak için konuşuyorlar.

Hem içimde, hem dışımda mutlak sessizliği zaman zaman çok aradığım olur. Bir keresinde kışın güneşli bir gününde kapağı Büyükada'ya atmıştım. Arabacıya, «Büyük tur yoluna çek» dedim. Viranbağ'ın dolaylarında evsiz bir köşede bir iki saat sessizliği tatmak, içime sindirmek, içime kısa da olsa bir sessizlik stoku doldurmak hevesindeydim. Üçüncü dakikada yavan bir piyasa şarkısıyla dalmak üzere olduğum huzurdan uyandım. Arabacı, oturduğu yerin altındaki küçük radyoyu kurcalıyordu.

«Kapat şu meredi» diye bağırdım. Sonra bu hiddetime şaşan arabacı kadar ben de kendime şaştım. Pişman oldum. Özür diledim. Gerisin geri gürültülü şehre döndüm.

Rahmetli Sabahattin Eyuboğlu, aradığımı Bolu'daki Yedi Göller bölgesinde bulabileceğimi söylemişti. Orada ne motor sesi, ne insan sesi, hatta ne kuş sesi varmış:

«Sessizlik öyle yoğun ve mutlak ki, insan, orada geçirdiği bir saati bir gün kadar uzun sanabilir,» demişti.

Kendi arabam olsa, ayda iki kere o bölgeye giderdim üşenmeden. Başkasının arabasıyla gidince, başkasını dinlemek zorunluğu orada erişilecek sessizlik hayalini hayli bulutlandırıyor.

Her şeye karşın evinizde, bahçenizde, bir parkta tek başınıza zaman zaman susma temrinlerini yapmanızı salık veririm dostlarım. Susunca, kasıntısız olur insan, dış dünyadan gelen sürtüşmelerden biraz uzaklaşır, kendini bulur, doğanın sessiz müziği ile dolar içi. Tek başına susuş olduğu gibi ikili susuşlar da vardır. Anlaşan iki insanın güneş batışı sırasında ya da bir ocak başında yan yana susuşu bazen sütunlar dolusu laftan daha veciz bir iç konuşma sağlar. Zaten ben büyük şeylerin susularak daha iyi ifade edildiğine inananlardanım. Konuşma, ister istemez, bir şeyleri kısıtlamak, sınırlamak, indirgemek değil midir? Sususta sonsuza açılmış bir pencere vardır. Onu lafla bozmanın âlemi var mı?

Sözüm, olumlu susuş, dolgun susuş üzerine elbet. Korkudan gelen susuş, karşısındakini bozum etmek için susuş, bilgisizliğini belli etmemek için susuş sözümüzün dışında. Bunlar gürültücü konuşma kadar densiz susuşlar. Üzerinde konuşmaya değmez.

Dünya susulacak yerde konuşan, konuşulacak yerde susanlarla dolu olduğuna göre, bilinçli susma yeniden öğrenilmeye, öğretilmeye gereksinme gösteriyor. «Hayatım boyu çok konuştum ama yeteri kadar susmadım» diyebilmek, bence bilgeliğin ana şartı. Çünkü evrenin farkına en iyi susulduğu zaman varılıyor. Her-

kes dünyanın eksenini kendi sandığı sürece, insanları susturmak kolay olmayacak.

Bu yazı konuşkanları susturmak için yazılmadı. Susmanın kadrini bilenlere ve sezenlere yazıldı. Konuşma kaosu içinde, susarak bilinçlenme uyarısı da sayabilirsiniz bunu.

Söz gümüşse sükût altındır, diyen atasözümüz başka bir rayice göre söylenmiştir. Bugün söz, o kadar bakırlaştı ki, sükûtu platin saymak gerekecek.

«Üst tarafı sessizliktir» lafını boşuna etmemiş Hamlet.

Cümlenize zaman zaman dolu suskunluklar dilerim, dostlarım.

—oOo—

Haldun Taner'in YAZ BOZ TAHTASI (Devekuşuna Mektuplar 2) adlı yapıtının, 2.baskısını sunuyoruz.

Haldun Taner, yıllarca "Devekuşuna Mektuplar" adlı köşesinden güzeli, doğruyu savunmuş; yanlışı, haksızı eleştirmiş, uyarmış bir yazardır. 7 Mayıs 1986'da yitirdiğimiz Taner için, köşe yazarlarının yargıları da bu doğrultudadır:

"Haldun Taner, her şeyden önce 'efendi' bir adamdı. Köşe yazılarında layık olmayanlara bile 'İstanbul efendisi' rütbesini bağışlamak cömertliğini de göstermiştir. Oysa gerçek İstanbul efendisi Haldun'un kendisiydi. Üstelik bu kimliği, içi boş bir gösterişten oluşmuyordu; sağlam bir öğretime, birikimli bir kültüre, doğal bir ağırbaşlılığa dayanıyordu."

İlhan Selçuk, Cumhuriyet, 3.5.1986

"Haldun Taner'de o vardı: Hem açık seçik, akıcı bir anlatım, hem hiçbir ayrıntıyı kaçırmayan bir titizlik, hem herkesin kafasını kurcalayan, harcıâlem konulara eğiliş, hem de çok ince bir zihin yapısı isteyen derinliklere iniş. Denediği türlerden daha çok, denediği yaklaşımların çok yönlülüğü dikkati çekerdi."

Mümtaz Soysal, Milliyet, 9.5.1986

"Bu çalkantılı toplumda Haldun Taner gibi aydınların ne kadar önemli oldukları, arkalarında bıraktıkları boşluklarda daha iyi anlaşılmaktadır.

Aramızdan ayrılan yalnızca bir öykü ve oyun yazarı, gazeteci değil, bir kültür ve uygarlık anıtıdır."

Uğur Mumcu, Cumhuriyet, 9.5.1986

"Haldun Hocanın Paris'te ve İskandinav ülkelerinde tesadüfen bazı konuşmalarına katılmıştım. Yabancıların onu dinleyişi, soruları, aldıkları yanıtlar harikaydı. Orada Haldun Taner değil, Türkiye konuşuyordu."

Mehmet Ali Birand, Milliyet, 9.5.1986

pan matbaacılık ankara 12 14 22

% 5 KDV dahil 1200 Lira